

**T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**UYUŞTURUCU BAĞIMLILIĞININ SOSYAL İLİŞKİLER ÜZERİNDEKİ
ETKİSİ: ERBİL ÖRNEĞİ**

SALEH JAMAL MOHAMMED

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

**Şanlıurfa
2024**

**T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**UYUŞTURUCU BAĞIMLILIĞININ SOSYAL İLİŞKİLER ÜZERİNDEKİ
ETKİSİ: ERBİL ÖRNEĞİ**

SALEH JAMAL MOHAMMED

**SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
Tez Danışmanı: Prof. Dr. ŞEVKET ÖKTEN**

**Şanlıurfa
2024**

TEZ ONAY SAYFASI

Jüri

İmza

ONAY

.....

(İmza)

SOSYOLOJİ (YL) (TEZLİ) Müdürü

TEŐEKKÖR

Bu çalıőmayı tamamlamam için bana gÖç ve kuvvet veren YÖce ve Merhametli Allah'a sonsuz őÖkÖrler olsun. Bu araştırmanın yÖrÖtÖcÖsÖ olan **Prof. Dr. şevket Ökten'e**, sonsuz minnettarlığımı sunuyorum. Dikkati ve gÖrÖőleriyle araőtırmamı zenginleőtirerek bana rehberlik etti ve bÖyÖk yardımda bulundu. YÖksek lisans programım boyunca bana ders veren tÖm hocalarıma, bu alanda bana destek sağlayan ilgili kurumlara ve herhangi bir şekilde yardım eden, kaynak sağlayan veya bir kelimeyle destek olan herkese teőekkÖr ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ŞEKİLLER DİZİNİ	iii
ÇİZELGELER DİZİNİ	iv
1. GİRİŞ	1
2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR	3
2.1. Uyuşturucu Bağımlılığı İle İlgili Temel Kavramlar	3
2.1.1. Bağımlılık	3
2.1.2. Bağımlılık çeşitleri	3
2.1.2.1. Davranışsal bağımlılık	4
2.1.2.2. Madde bağımlılığı	5
2.1.2.3. Fiziksel bağımlılık	7
2.1.2.4. Psikolojik bağımlılık	9
2.2. Uyuşturucu Tanımı ve Türleri	11
2.2.1. Doğal Uyuşturucu Maddeler	12
2.2.1.1. Afyon ve Türevleri	12
2.2.1.2. Kokain ve Türevleri	14
2.2.2. Sentetik Uyuşturucu Maddeler	16
2.2.3. Esrar ve Türevleri	19
2.3. Uyuşturucu Bağımlılığı İle İlgili Teoriler	21
2.3.1. Ahlaki Model	21
2.3.2. Sosyal Kontrol Teorisi	22
2.3.3. Sosyal Öğrenme Kuramı	22
2.3.4. Sosyal Düzensizlik Teorisi	24
2.3.5. Davranış Teorisi	25
2.3.6. Denge Modeli	26
2.4. Uyuşturucu Kullanımı İle İlgili İstatistikler	28
2.5. Uyuşturucunun Tarihçesi ve Yayılması	32
2.5.1. Irak Bölgesel Kürt Bölgesi'nde Uyuşturucunun Yayılması	36
2.5.1.1. Irak Bölgesel Kürt Yönetiminde Uyuşturucunun Yayılmasını Etkileyen Faktörler	36
2.6. Uyuşturucu Bağımlılığında Etkili Olan Faktörler	38
2.6.1. Demografik Faktörler	38
2.6.2. Kişisel Faktörler	38
2.6.3. Çevresel Faktörler	40
2.6.4. Aile Faktörü	41
2.6.5. Arkadaş Faktörü	45
2.6.6. Medya Faktörü	47
2.6.7. Din Faktörü	47
2.7. Uyuşturucu Bağımlılığının Önlenmesinde Etkili Olan Faktörler	48
2.7.1. Uyuşturucu Bağımlılığını Önlemede Ailenin Rolü	48
2.7.2. Uyuşturucu Bağımlılığını Önlemede Okulun Rolü	51
2.7.3. Uyuşturucu Bağımlılığını Önlemede Medyanın Rolü	52
2.7.4. Uyuşturucu Bağımlılığını Önlemede Dinin Rolü	53
2.8. Madde Bağımlılığı Tedavisinde Kullanılan Yöntemler	54
2.8.1. Detoks, Vücudu Zehirli Maddelerden Temizleme İşlemi	54
2.8.2. Bilişsel-Davranışçı Tedavi	55
2.8.3. Aile İle Yapılan Terapiler	55
2.8.4. Psikolojik Destek ve Danışmanlık Hizmetleri	56
3. GEREÇ VE YÖNTEM	58
3.1. Araştırmanın Problemi	58
3.2. Araştırmanın Amacı	58

3.3. Araştırmanın Konusu ve Önemi	59
3.4. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	60
3.5. Araştırmanın Yöntemi	61
4. BULGULAR	63
4.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikler	63
4.2. Kullanılan Maddeler ve Bağımlılık Süreleri	66
4.3. Katılımcıların Aile İlişkileri	68
4.4. Katılımcıların Arkadaşlık İlişkileri	73
4.5. Katılımcıların Eğitim ve İş Hayatları	75
4.6. Katılımcıların Uyuşturucu Temini ve Erişim Durumu	78
4.7. Katılımcılara Yönelik Sosyal damgalanma	80
4.8. Katılımcıların Kendilerine Yönelik Algıları ve Gelecek Beklentier	82
4.9. Katılımcıların Pişmanlık Durumları	85
5. TARTIŞMA	88
6. SONUÇLAR	90
7. ÖNERİLER	97
KAYNAKLAR	98
ÖZGEÇMİŞ	110
EKLER	111

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

UYUŞTURUCU BAĞIMLILIĞININ SOSYAL İLİŞKİLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: ERBİL ÖRNEĞİ

SALEH JAMAL MOHAMMED

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

Tez Danışman: Prof. Dr. ŞEVKET ÖKTEN
Yıl: 2024, Sayfa : 123

Uyuşturucu maddeler uzun yıllardır insanlık ve devletler için artan bir problem oluşturmuştur. Dünya genelinde nüfus artışı ile paralel bir şekilde, madde bağımlılığı gittikçe ciddi bir sorun haline gelmektedir. Bu artış, global ve yerel düzeyde politika ve çalışmaların yoğunlaşmasına yol açmaktadır. Erbil'de madde bağımlılığı üzerine yapılan çalışmalar sıklıkla bağımlılığın psikolojik ve sosyal yönlerini ortaya koymaktadır. Bireyin kendini ifade ederken bir sosyal çerçeveye ihtiyaç duyması önemlidir; bu nedenle kişisel kimlik bağlamında bağımlılığın etkileri detaylı olarak incelenmelidir.

Bu çalışma, madde bağımlısı kişilerin gözünden, bağımlılığın kendileri ve toplum için anlamını ve bu durumun toplum üzerindeki etkilerini ele almaktadır. Bağımlıların gündelik yaşamlarını ve düşüncelerini hem kamusal hem de özel alanlardaki deneyimlerine odaklanarak inceler. Madde kullanımının toplum içinde yarattığı olumsuz damga ve etkileşim sorunlarına ışık tutmayı amaçlar. Ayrıca, madde bağımlılığına yönelik toplumsal bakış açısını ve bağımlılık yaratan nedenleri kişisel hikayeler aracılığıyla anlamayı araştırır.

Bu çalışma, Erbil'de madde bağımlısı olan kişiler üzerine odaklanmıştır. Erbil şehrinin hızla büyüyen yapısı ve sınıra yakınlığı bu çalışmanın kapsamını etkilemiştir. Erbil Emniyet Müdürlüğündeki Gönüllü 40 bağımlı katılımcı ile yürütülen bu araştırmada, bağımlıların toplum içindeki davranışları ve etkileşimleri analiz edilmiştir. Katılımcıların madde kullanımının sosyal yaşam üzerindeki etkileri ve toplumsal rolleri ortaya çıkarılmıştır. Toplanan nitel verilerin analizi açıklayıcı bir biçimde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, çeşitli sosyal tabakalardan insanlarla yapılan görüşmelerde madde bağımlılığının etkileri incelenmiştir. Sonuçta, madde bağımlıların toplum tarafından dışlandığını, kendilerini anlatmada zorlandıkları ve sosyal izolasyon yaşadıkları tespit edilmiş, katılımcıların çeşitli şekillerde damgalanmalara maruz kaldıkları anlaşılmıştır.

Araştırmada şu önemli bulgulara ulaşılmıştır: İlk olarak, Erbil/Kürt bölgesinde uyuşturucunun hem çeşidi hem de miktarı ve hem de tüketiminde gözle görülür bir artış eğilimi söz konusudur. Bu eğilim, kullanıcılar ve aileleri arasında kişisel ilişkilerin bozulmasına, umut ve motivasyonun azalmasına, çalışma kapasitesinin azalmasına, iş kaybına ve özgüvenin aşınmasına yol açmaktadır. İkincisi, devam eden uyuşturucu kullanımı ailenin mali durumunu tüketmekte, ailenin ve başkalarının sahip olduğu varlıklara tecavüzü teşvik etmekte, borçlanmaya, hırsızlığa ve yasa dışı eylemlere ve kolluk kuvvetleriyle çatışmalara neden olmaktadır. Son olarak, uyuşturucu kullanımı çeşitli davranış sorunlarına ve toplumsal dışlanmaya neden olmakta ve bu da aile içi anlaşmazlıkların artmasına, ayrılıkların ve boşanmaların artmasına neden olmaktadır.

ANAHTAR KELİMELE: Madde Bağımlılığı, Uyuşturucu Kullanımı, Sosyal Davranışlar, Erbil/Irak

ABSTRACT

MASTER THESIS

THE EFFECT OF DRUG ADDICTION ON SOCIAL RELATIONSHIPS: ERBİL/IRAQ

SALEH JAMAL MOHAMMED

**HARRAN UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF SOCIOLOGY**

Thesis Supervisor: Prof. Dr. ŞEVKET ÖKTEN

Year: 2024, Page : 123

Drugs have been an increasing problem for humanity and states for many years. In parallel with the population growth around the world, substance addiction is becoming an increasingly serious problem. This increase leads to the intensification of policies and studies at global and local levels. Studies on substance addiction in Erbil often reveal the psychological and social aspects of addiction. It is important that the individual needs a social framework when expressing himself, therefore the effects of addiction in the context of personal identity should be examined in detail.

This study deals with the meaning of addiction for themselves and society, and the effects of this situation on society, from the perspective of substance addicts. It examines the daily lives and thoughts of addicts, focusing on their experiences in both public and private spaces. It aims to shed light on the negative stigma and interaction problems that substance use creates in society. It also explores understanding the societal perspective on substance abuse and the causes of addiction through personal stories.

This study focused on substance addicts in Erbil. The rapidly growing structure of Erbil city and its proximity to the border affected the scope of this study. In this research conducted with 40 volunteer addicted participants, prisoners in General Security Directorate / Erbil- Erbil province, the behavior and interactions of addicts in society were analyzed. The effects of participants' substance use on social life and their social roles were revealed. The analysis of the collected qualitative data was carried out in a descriptive manner. In the research, the effects of substance addiction were examined in interviews with people from various social strata. The results show that substance addicts are excluded by society, have difficulty expressing themselves, and experience social isolation. It has been understood that stigma has an order within itself.

The research identifies several important findings as follows: First, there is a noticeable increase in drug consumption in the Erbil/Kurdish region, and both the type and quantity of drugs are increasing. This trend has led to the deterioration of personal relationships between users and their families, decreased hope and motivation, decreased work capacity, job loss, and erosion of self-confidence. Second, ongoing drug use depletes the family's finances, encourages the encroachment on assets owned by the family and others, resorts to debt, theft, and illegal activities, and causes conflicts with law enforcement. Finally, drug use causes behavioral problems and social disapproval, which leads to increased family disputes and increased separations and divorces.

KEYWORDS: Substance Addiction, Drug Use, Social Behaviors, Erbil/Iraq

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 2.1.	Gösterilen, uyuşturucu kaçakçılığının hacmi	30
Çizelge 2.2.	Erbil'de uyuşturucunun kullanıyorlar tutuklu sayısı (2016-2023)	30
Çizelge 2.3.	Erbil'de uyuşturucu yakalama istatistikleri (2016-2023)	31
Çizelge 4.1.	Yaş	63
Çizelge 4.2.	Meslek	64
Çizelge 4.3.	Eğitim	64
Çizelge 4.4.	Medeni Durumu	65
Çizelge 4.5.	İkamet Yeri	65
Çizelge 4.6.	Elde edilen gelirin değerlendirilmesi	66
Çizelge 4.7.	Oturulan konutun durumu	66
Çizelge 4.8.	Kullanılan Maddeler ve Bağımlılık Süreleri	67

1. GİRİŞ

Çağımızın en önemli sorunlarından biri uyuşturucu kullanımı, uyuşturucu bağımlılığı ve buna bağlı suçlardır. Dünyadaki uyuşturucu sorunuyla mücadele çabaları yoğun bir şekilde devam etmekle birlikte, sorunun ciddiyeti nedeniyle istenilen başarıya ulaşılamamıştır. Bir başka deyişle uyuşturucu sorunu dünya genelinde hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde toplumların güvenliğini ve istikrarını zayıflatan temel sorunlardan biridir. Bu sorunun ciddiyeti uyuşturucu bağımlısı bireyle sınırlı olmayıp, toplum ve üyeleri üzerinde yarattığı sosyal, ekonomik ve psikolojik etkiyi de kapsamaktadır. Çok sayıda çalışma bunun toplumu sömüren ciddi bir sorun olduğunu ortaya koymuştur. Bağımlılık yapıcı madde kullanımı dünya çapında ve ülkemizde ciddi bir halk sağlığı sorunu haline gelmiştir (Cüeceler, 2022).

Uyuşturucu madde kullanımı toplum üzerinde psikolojik, fizyolojik ve sosyal açıdan olumsuz etkiye sahiptir (Marchand, 2019). Bağımlılık yapan bu maddelerin tüketimi yalnızca toplumu olumsuz etkilemekle kalmayıp aynı zamanda bireylerin yaşamlarında ekonomik, sosyal, psikolojik ve fiziksel değişikliklere de yol açmaktadır. Bu değişikliklere rağmen kişi madde kullanmaya devam etmektedir (Baran, 2021).

Araştırmalara bakıldığında madde kullanımını tercih eden faktörler arasında kişisel özellikler, cinsiyet, yaşadığımız çevre gibi faktörlerin olduğu görülmektedir (Jeong, 2019). Literatürde madde terimi "uyarıcı", "psikoaktif madde", "bağımlılık yapıcı madde", "uyuşturucu" gibi çeşitli isimler altında kullanılmaktadır. Ancak alkol, uçucu maddeler, opiatlar, halüsinojenler, kanabinoidler ve benzodiazepinler şeklini alabilirler (Aygül, 2023).

Dünya genelinde uyuşturucu bağımlılığının insanlara ve topluma verdiği zararlar açıkça görülmektedir. Sağlık, ekonomi, hukuk gibi alanlarda problemler yaratmakta, kullanıcıların yanı sıra ailelerini ve toplumları da olumsuz etkilemekte, kötü sonuçlar doğurmaktadır. Örneğin bağımlıların suç işleme eğilimleri bu durumun ciddi bir sosyal sorun olduğunu gösterir (Erci, 1999). Dünya genelinde, her toplumu etkileyen madde bağımlılığı ve kullanımı, fark gözetmeksizin büyük bir sorundur. Gelişen endüstri, güçlenen küreselleşme ile birlikte bu problem daha da yaygınlaşmakta, ülkeleri çözüm bulma yönünde zorlamaktadır.

Son dönemde uyuşturucu sorununa yönelik çalışmalar büyük ilgi görüyor.

Ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar konuya dikkat çekmek amacıyla konferans ve toplantılar düzenlemekte, raporlar hazırlamaktadır. Bu raporlarda sorunun boyutu, ciddiyeti ve alınması gereken önlemler özetleniyor. Bu çalışmaya uyuşturucu kullanımının bireysel ve toplumsal sonuçlarını vurgulamakta ve yasal, sosyal ve politik düzenleme ihtiyacını vurgulamaktadır.

Uyuşturucu tehdidi toplum yapısını bozan bir tehdit haline gelmiştir. Aynı zamanda diğer dört küresel krizle birlikte görülüyor: nüfus artışı, çevre kirliliği, nükleer silah gelişimi ve terörizm. İstatistiklere göre yalnızca 2006'dan 2023'e kadar Erbil ilinde 7 bin 470 kişi uyuşturucu kullanımından dolayı cezalandırılmıştır. 2016-2023 döneminde toplam doğal ve doğal olmayan uyuşturucu madde miktarı 4431,89 kilogram olmuştur. 2016-2023 yılları arasında ele geçirilen toplam sentetik uyuşturucu miktarı ise 953.269 kilogram olmuştur (E. E. M., 2023).

Toplumdaki madde bağımlılığı sorununun sosyal ilişkilere olan etkisini çözmek, sorunun yayılmasına yol açan gerçek nedenlere odaklanmak ve bu nedenlerin ardındaki dinamikleri ortaya çıkarmakla mümkündür. Madde bağımlılığının nasıl geliştiği, madde kullanma eğiliminde olan kişilerin özellikleri (yaş, medeni durum, cinsiyet, meslek, eğitim düzeyi gibi), aile yapısı, arkadaş çevresi, ekonomik ve dini yapının incelenmesi önemlidir. "Bağımlılık" kavramı tartışıldığı alana göre farklılık gösteren bir kavramdır. İnternet bağımlılığı, kumar bağımlılığı, alkol bağımlılığı ve seks bağımlılığı gibi ilk akla gelen türleri bulunmaktadır. Risk faktörlerinin tespiti de tedavi sürecini etkilemesi açısından önemlidir (Dank, 2005).

Bu çalışmada madde bağımlılığının sosyal ilişkiler üzerindeki etkisi ele alınmaktadır. Bu bağlamda Erbil (Irak) kentinde uyuşturucu madde kullanımı nedeniyle cezaevine giren bağımlılar araştırma kapsamına dahil edilmektedir. Dört temel bölümden oluşan tezin ilk bölümünde araştırmanın metodolojik tasarımı açıklanmaktadır. İkinci ve Üçüncü bölümünde madde bağımlılığının tanımı, nedenleri, türleri ve madde bağımlılığının önlenmesine yönelik literatür incelemelerine odaklanılmaktadır. Dördüncü bölümde ise araştırmadan elde edilen bulgular, sonuçlar ve bunların yorumlanması yer almaktadır.

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

2.1. Uyuşturucu Bağımlılığı İle İlgili Temel Kavramlar

2.1.1. Bağımlılık

Bağımlılık kavramı çeşitli uzmanlar tarafından farklı yönleriyle tanımlanmıştır. Uzbay'a göre bağımlılık, kişinin bir nesne, kişi ya da varlığa karşı kontrol edilemez bir istek hissetmesi ve iradesini başkasının yönlendirmesine bırakması durumudur. Ayrıca Uzbay, bağımlılığın insan üzerinde zararlı ruhsal ve biyolojik etkiler yaratabileceğini ve bireyin bu zararları bilse dahi aynı davranışı tekrarlamaya devam etme dürtüsünü ifade eder. Bağımlılığın sürdürülmesi, devamlılığı ve tekrarı vurgulayan bir süreç olduğu anlaşılmaktadır (Uzbay, 2009).

Bağımlılık, birden fazla maddenin etkisiyle gelişebilen, erişim olmadığında fiziksel ya da psikolojik belirtiler gösteren, tedaviyle düzelebilen ancak tekrar kullanımda nüks edebilen bir rahatsızlıktır (Evren, 2010). Bağımlılık, kişinin bedensel, ruhsal veya sosyal sorunlara rağmen uyuşturucu almaya devam etmesi ve bu isteği durduramaması durumudur. Kronik ve kontrol altına alınması zor bir hastalık olarak tanımlanır. İlk başta uyuşturucu kullanımı bir tercih olabilir fakat sürekli kullanım, beynin değişimine yol açarak kişinin iradesine ve direncine meydan okur (Çetin, 2013). Dolayısıyla bağımlılık bir maddeye karşı değil aynı zamanda davranışsal boyutta da kendini gösterebilen bir olgudur.

Bağımlılık kavramı "bağımlı kişilik" ve "bağımlı davranış" üzerinden açıklanmaktadır. Bağımlı kişilik, bir bireyin başka bir nesneye, kişiye veya herhangi bir şeye bağımlı olduğunu düşündüğü ve bu bağımlılık olmadan yaşayamadığını düşündüğü bir kişilik tipidir. Bu tanımda, bireyin kendini bir şeye bağlı hissetme ve o şey olmadan eksik hissetme durumu vurgulanmaktadır. Bağımlı davranış ise belli bir davranış tipine, belli bir eyleme bağımlı olan kişilerin gösterdiği davranıştır. Bu davranışı sürekli yapmak isteme ve giderek daha fazla yapma isteği söz konusudur. Bu tanımda, bireyin bir davranışa karşı kontrol edilemez bir arzu ve takıntılı bir ilgi gösterdiği belirtilmektedir. Yeşilay'ın tanımlarında, bağımlılığın hem kişilik düzeyinde bir durum olduğu hem de belirli bir davranışa bağımlı olma şeklinde kendini gösterdiği vurgulanmaktadır. Bu tanımlar, bağımlılığın psikolojik ve davranışsal boyutlarını açıklamaktadır (Yeşilay, 2019).

2.1.2. Bağımlılık çeşitleri

Bağımlılık genelde madde kullanımı ile bağdaştırılır ama çeşitli türleri vardır.

Üç ana türü şunlardır: madde bağımlılığı, davranışsal bağımlılık ve fiziksel bağımlılık. Madde Bağımlılığı, alkol, uyuşturucu ve sigara gibi kimyasal maddelerin tüketilmesiyle ilişkilidir ve kişi, maddenin etkisizken normal fonksiyonlarını yerine getiremeyebilir. Davranışsal Bağımlılık, alışveriş yapma, kumar ve internet gibi eylemlere karşı aşırı ilgi ve kontrolden çıkma durumudur. Fiziksel Bağımlılık, maddeye alışan vücudun, kesilince çekilme belirtileri göstermesidir. Bu bağımlılık türleri bireyin yaşamını kötü yönde etkileyebilir ve profesyonel yardım gerektirebilir. Çeşitli tedavi yöntemleri, terapi, destek grupları ve ilaçlarla bağımlılık yönetilebilir (Çinka, 2019).

2.1.2.1. Davranışsal bağımlılık

Davranışsal bağımlılık, insanların birtakım eylemleri tekrar tekrar yapmasına ve bu eylemleri kontrol edememesine neden olan bir durumdur. Örnek olarak kumar bağımlılığı, aşırı alışveriş yapma ve hırsızlık yapma gibi davranışlar sayılabilir. Genellikle kişinin günlük yaşamını ve ilişkilerini olumsuz etkileyebilir, hatta zarar verebilir. Davranışsal bağımlılıkta insanlar, yapmak istedikleri davranışları sürdürmek için yoğun bir istek duyarlar ve bunu gerçekleştirdiklerinde genellikle rahatlama ya da memnuniyet hissi yaşayabilirler. Bu tür bağımlılıkların tedavisi kişiden kişiye değişir. Terapi, destek grupları ve davranış modifikasyonu gibi yöntemler, kişilerin bağımlılıklarını yönetmelerine ve daha sağlıklı alışkanlıklar kazanmalarına yardımcı olabilir. Bazı insanlar kendi başlarına iyileşme eğilimi gösterebilir. Davranışsal bağımlılıklar genellikle gençlik döneminde başlar ve genç yetişkinler arasında daha sık görülür. Erken müdahale ve uygun desteğin sağlanması bu tür bağımlılıkların üstesinden gelmede çok önemlidir (Grant, 2010).

Amerikan Psikologlar Birliği'nin Mental Bozuklukların Tanı ve İstatistiksel El Kitabı'nda, davranışsal bağımlılıklar şu genel özellikleri gösterir: Belirli bir davranışla sürekli meşguliyet, davranış üstündeki kontrolün azalması, davranışa karşı toleransın artışı ve daha sık yapıya ihtiyaç duyma, davranış kesildiğinde ya da kaçınıldığında huzursuzluk çekme ve davranışa direnilirse depresyon ya da kaygı gibi negatif ruhsal tepkilerle yüzleşme (Özcan, 2022).

Davranışsal bağımlılık, kişinin aynı davranışı sürekli tekrarladığı ve bu hareketini kontrol altına alamadığı zaman ortaya çıkar. Bu tür bir bağımlılıkta, kişi birtakım zararlı alışkanlıklara rağmen durduramaz, direnç gösteremez ve hatta bunların kötü sonuçlar doğurabileceğini bilse bile yapmaya devam eder. Örneğin kumar bağımlılığı, aşırı alışveriş yapma, eşya biriktirme (hording) ve çalma hastalığı

(kleptomani) gibi durumlar bu kapsamda değerlendirilir. Kişi sürekli bir istek duyar ve bu hissi bastırmak için aynı davranışları yineler. Davranışsal bağımlılıklar, madde bağımlılıklarıyla benzer özellikler gösterir ve genellikle ergenlik veya genç yetişkinlik döneminde başlar, sıkça tekrar eden bir sürece sahiptir. Bununla birlikte, birçok kişi profesyonel tedaviye ihtiyaç duymadan iyileşebilir. Gerginlik öncesi, davranış sırasındaki keyif ve sonrasındaki rahatlama hisleri bu tür bağımlılıklarla özdeşleştirilir. Bu bağımlılık türleri için çeşitli tedavi yöntemleri bulunmaktadır ve bağımlılığın türüne göre farklılık gösterebilir. Terapi, destek grupları ve davranış değiştirme teknikleri gibi çeşitli müdahaleler bu bağımlılıkların üstesinden gelmede etkili olabilir (Karahan, 2023).

2.1.2.2. Madde bağımlılığı

Bağımlılık, bir kişinin bir maddeyi, bir aktiviteyi sürdürme arzusuna karşın bu maddelerin veya etkinliklerin fiziksel, psikolojik ve sosyal sorunlara yol açtığını bilmesine rağmen, bunları bırakamaması durumu olarak açıklanabilir (Ertunç, 2017). Çoğunlukla yanlış anlaşılan bağımlılık kavramı, genellikle alkol ve uyuşturucu kullanımı ile ilişkilendirilir. Ancak bağımlılık kavramı bilim ve araştırmalarda bile sıkça yanlış anlaşılmaktadır. Geleneksel olarak fiziksel bağımlılığa odaklanan bağlam, yeni tanımlarla zor kontrol edilen alışkanlıkları ve belli bir maddeye olan zorunlu kullanımı da içerecek şekilde genişletilmiştir. Bağımlılık, kişinin alışkanlıklarının giderek zorlayıcı madde kullanımına dönüşümünü kapsar. Bu dönüşüm, beynin işlevlerinde ve psikolojik süreçlerde değişikliklerle karakterizedir. Bağımlılık, genellikle madde kullanımını sürdürmeyi negatif sonuçlara rağmen bırakamama olarak tanımlanır. Kişiyi etkileyen genetik, psikososyal ve çevresel faktörler bu durumun gelişimine ve belirtilerine etkide bulunabilir. Bağımlılık mekanizmaları, sürdürdüğü süreci anlamının altında yatan nedenler ve etkilenen süreçler, bu sorunun daha iyi anlaşılmasına yardımcı olur (Horak, 2013).

Bu kavram, genellikle bir alanın belirleyici sorunu olarak nitelendirilir. Bağımlılık, kişinin bir şeyi bırakmaya çokça çalışmasına, bıraktığında ise eksiklik duymasına, miktarını artırmasına ve zararına rağmen sürekli o şeyi aramasına denir (Ögle ve Tamar, 1996). Bağımlılık yapan maddelerle ilgili sorunlar kişiden kişiye değişir ve bu sorunun biyopsikososyal bir önemi vardır. Madde kullanımı bozukluğu yaşayan kişilerde düşük özsaygı, sosyal ilişkilere zarar verme, bağımlı ilişkiler kurma, hislerini ifade edememe, kaygı ve depresyon gibi psikososyal sorunlar görülür (Tanhan ve Mukba, 2014).

Bir kişinin maddeye hem bedensel hem de zihinsel olarak bağımlı olması ve bu durumun kişisel, sosyal ve iş yaşamını olumsuz etkilemesi durumu, madde bağımlılığı olarak adlandırılır. Bir kişinin günlük sorumluluklarını yerine getirememesi, madde kullanımı nedeniyle hukuki sorunlar yaşaması veya ilişkilerde zorluklar çekmesi ve bu problemle karşılaşmasına rağmen maddenin kullanımına devam etmesi gibi durumlar mevcuttur. Ancak, madde bağımlılığı tanısının konulabilmesi için, uzun bir süre boyunca düzenli olarak madde kullanımının olması ve maddeye karşı toleransın artması, yani daha fazla maddeye ihtiyaç duyma ya da maddenin azaltılmasıyla ortaya çıkan fiziksel semptomların madde ile giderilme ihtiyacını içerir (Başkurt, 2003).

Madde bağımlılığına yol açan unsurların karmaşık mekanizmaları tetiklediği biliniyor ancak bu süreçler henüz tam çözülmemiştir, beyinde birçok nörotransmitterin yanı sıra sosyal, psikolojik ve genetik etkenler de bağımlılıkta önemli rol oynar. Ödül sistemiyle bağlantılı olarak, özellikle dopamin reseptörleri madde bağımlılığında önemlidir, ödül sistemini oluşturan nöronlar, bağımlılığın başlamasında etkilidir. Son araştırmalar, özellikle alkol bağımlılığıyla bağlantılı olabilen genetik olarak belirlenen dopamin D2 reseptörlerindeki bir yetersizlikten söz etmektedir. Madde bağımlılığı, beynin ödüllendirme sistemini bozan ve çoğu zaman "ödül eksikliği sendromu" olarak anılan bir durumdur (Uzbay, 2005).

Dünya Sağlık Örgütü'nün 1964'teki açıklamasına göre bağımlılık, bir maddenin yarattığı ruhsal ve bazen bedensel bağımlılık durumudur ve kişiyi sürekli ya da zaman zaman o maddeyi alma isteği içine sokar. Bu istek, maddenin etkilerini tekrar yaşama ya da eksikliğinden kaynaklanan rahatsızlığı giderme isteğindendir (Çetin, 2013).

Dünya Sağlık Örgütü, uyuşturucuları bir canlıya eklendiğinde onun işlevlerini değiştirebilen herhangi bir madde olarak tanımlar. Tarih boyunca, uyuşturucuların kullanımı, başlangıçta dini törenlerde görülmüş, sonrasında ise farklı alanlarda yaygınlaşmıştır. Bazı uyuşturucu maddeler doğada bulunmaktadır. Örneğin, tütün ve esrar gibi bitkiler uyuşturucu özellik gösterirler. Diğerleri ise kimyasal işlemlerle, meyve suyu fermantasyonu gibi yöntemlerle üretilir ve bu, çeşitli alkollü içeceklerin yapımını sağlamıştır. Uyuşturucu kullanımının kültürel geçmişi değişiklik gösterse de bu maddelerin etkilerini ve sağlıklı kullanımını bilmek önemlidir. Çünkü yanlış kullanımı ciddi sağlık problemlerine yol açabilir (Gorman, 1996). Bağımlılık, vücudun bazı maddelere alışıp onlara ihtiyaç duyduğu ve ilaçlarla oluşan fiziksel bir tutunma durumudur. Bir kişi ani olarak o maddeden ayrıldığında, vücutta oluşan

belirgin belirti ve tepkiler görülebilir. Bununla beraber, ilaca karşı toleransın artması da bağımlılıkla ilişkilendirilir. Bağımlılığın yanlış kullanımla ilgisi her zaman yoktur; bazen doktorun reçetelediği şekilde ilaç almak da bağımlılığa yol açabilir (Nagle, 1999).

Bağımlılık yaratan maddeler, insanları birçok yönden olumsuz etkiler ve toplumsal bir sorundur. Doğadan elde edilen ya da işlenmiş olan bu maddeler, sinir sistemini bozarak kişilere fiziksel ve mental zarar verebilir. Madde bağımlılığı, bireyin hem beden sağlığını hem de psikolojisini kötü etkilediği için, kişi yalnızca kendi başına sorun yaşamıyor, aynı zamanda toplumda da sıkıntılar yaratıyor. Hırsızlık, şiddet, aile içi sorunlar ve bağımlılık toplumda ciddi sorunlar arasındadır. Çalışmalar, madde kullanımının suç eğilimleriyle bağlantılı olduğunu göstermektedir (Macit, 2018).

Madde kullanımı ve bağımlılık bazı anahtar terimlerle ilişkilidir. Madde kullanımının zarar vermeden ilaç almak olduğunu, suistimalin ise sağlığa zararlı kullanımı ifade ettiğini biliyoruz. Bağımlılık, bir kişinin hayatında madde kullanımının ön planda olması ve bu durumun bedensel, davranışsal ve zihinsel sorunlara yol açması olarak tanımlanır. Genellikle bir maddenin etkisini sürdürmek için giderek artan dozlarda kullanılması anlamına gelir. Bağımlı bir birey madde almadığında yoksunluk semptomları görülür ki bu, düzenli alınan bir maddenin kesilmesiyle ortaya çıkan belirtiler topluluğudur. Semptomların şiddeti ve süresi madde tipine, kullanım süresine ve kişinin genel sağlık durumuna göre değişir (Kökenli, 1998).

2.1.2.3. Fiziksel bağımlılık

Fiziksel bağımlılık, belirli bir süre uyuşturucu madde kullanımının devam etmesi sonucunda vücudun buna alışması ve bu maddeyi kesildiğinde veya azaltıldığında istenmeyen semptomlarla tepki vermesidir. Uzun süreli ve düzenli uyuşturucu kullanımı, vücudun normal fonksiyonlarını yerine getirememeye veya zorlanma durumuna yol açabilir. Fiziksel bağımlılık, madde kullanımının kesilmesi veya azaltılmasıyla birlikte ortaya çıkan yoksunluk belirtileriyle kendini gösterir. Bu belirtiler, kişinin bağımlı olduğu maddeye ve kullanım süresine bağlı olarak değişiklik gösterebilir. Örnek olarak, aşırı terleme, titreme, mide bulantısı, kas ağrıları, uyku bozuklukları, huzursuzluk ve anksiyete gibi semptomlar fiziksel bağımlılığın belirtileri olabilir (Gökler ve Koçak., 2008).

Fiziksel bağımlılığın etkileri, kişinin bağımlı olduğu maddeyi kullanmaya devam etme ihtiyacı hissetmesine ve bağımlılığı sürdürme çabasına yol açabilir. Fiziksel bağımlılığın tedavisi genellikle profesyonel sağlık uzmanları tarafından yönetilir. Madde kullanımının kesilmesi veya azaltılması kontrollü bir şekilde yapılabilir ve yoksunluk belirtilerinin hafifletilmesi için destekleyici tedaviler uygulanabilir. Tedavi sürecinde, bağımlılığı olan kişinin fiziksel bağımlılığını aşmasına yardımcı olmak ve sağlıklı bir şekilde iyileşmesini sağlamak önemlidir (Akbaş ve Mutlu, 2016).

Uyuşturucu maddelerin uzun süreli veya düzenli kullanımı durumunda, vücudun bu maddeye alışması ve bağımlılık geliştirmesi söz konusu olabilir. Bu durumda, alışılan madde kesildiğinde veya azaltıldığında vücutta yoksunluk belirtileri ortaya çıkar (Bektaş, 1991). Bireyden bireye psikolojik bağımlılık farklılık gösterirken, fiziksel bağımlılık değişmez ve madde bırakıldığında çekilme semptomlarının şiddetiyle belirlenir (Kayaalp, 1989).

Fiziksel bağımlılık genellikle eroin ve metamfetamin gibi maddelerle ilişkilidir. Vücut, bağımlı olunan belirli bir maddeye ya da davranışlara karşı değişik reaksiyonlar gösterebilir. Sorunun kökeninde fiziksel bir bağımlılığın olup olmadığını belirlemek genellikle psikolojik bir durumdur. Bir kişinin fiziksel bağımlılığı varsa, o maddeyi sürekli kullanma veya kullanmayı bırakma durumunda gerçek bedensel belirtiler yaşayacaktır. Örneğin, kafein bile zararsız gibi görünse de kokaine benzer şekillerde tehlikeli olabilir ve vücuda zarar verebilir. Vücut, fiziksel olarak bağımlı olduğu bir ilaçsız kaldığında, çeşitli tepkiler verir. Fiziksel bağımlılığı olan kişiler, bağımlı oldukları maddeyi kullanmadıklarında rahatsızlık ve hasta gibi hissetme eğilimindedirler. Örneğin, sabah kahvesiz kalındığında baş ağrısı yapması gibi bir durum söz konusudur. Ancak kafeinle karşılaştırıldığında, birçok fiziksel bağımlılık çok daha ciddi belirtilere ve yoksunluk semptomlarına neden olacak maddelerle ilişkilidir. Kişi, bir süre sonra alkol, madde ya da reçeteli ilaçlara işlevsel düzeyde bağlı hale gelebilir (Çetin, 2019).

Düzenli kullanım sonucu aynı etkiyi elde etmek için zamanla daha fazla miktarda madde almaya başlar. Bağımlı kişi madde kullanımını azaltmaya ya da tamamen bırakmaya çalıştığında, hoş olmayan yoksunluk belirtileri gelişebilir. Bu semptomlar, birçoğumuzun yardım arama ve bağımlılığı bitirme konusunda tereddüt etmesine sebep olabilir. Fiziksel bağımlılığın türüne bağlı olarak, bazen yoksunluk hali tehditkâr bir hal alabilir ve bu durumlarda deneyimli bir bağımlılık uzmanının ve tıbbi profesyonelin yardımı ve gözetimi şarttır (Olçay, 2016).

2.1.2.4. Psikolojik bağımlılık

Psikolojik bağımlılık, bir kişinin belirli bir maddeyi veya davranışı kullanma eylemine karşı konulamaz bir arzu ve istek duymasıdır. Bu bağımlılık türünde, kişi maddeyi kullanmak veya davranışı gerçekleştirmek için sürekli olarak arayış içerisinde. Psikolojik bağımlılık, madde kullanıldığında haz, rahatlama veya zevk hissiyle sonuçlanan bir arzuyu ifade eder. Madde kullanımı veya belirli bir davranışın gerçekleştirilmesi, kişinin duygusal veya zihinsel sıkıntılarını hafifletme, stresi azaltma veya keyif alma gibi etkileri nedeniyle psikolojik bağımlılığa yol açabilir. Bu bağımlılık türünde, kişi maddeye veya davranışa karşı büyük bir arzu ve istek hisseder ve bu arzuyu tatmin etmek için sürekli olarak maddeyi arar veya davranışı tekrarlar (Başyigit, 2021).

Psikolojik bağımlılık, fiziksel bağımlılıkla ayrı bir kavramdır. Fiziksel bağımlılık, vücudun bir maddeye alışması ve kesildiğinde yoksunluk belirtilerinin ortaya çıkmasıyla ilgiliyken, psikolojik bağımlılık daha çok duygusal ve zihinsel düzeyde bir arzu ve isteği ifade eder. Psikolojik bağımlılıkta, madde kullanımı veya davranış gerçekleştirilmediğinde kişi rahatsızlık, huzursuzluk veya istenmeyen duygusal sonuçlar yaşayabilir. Psikolojik bağımlılık genellikle profesyonel yardım ve tedavi gerektirebilir. Tedavide, bağımlılığın temelinde yatan nedenlerin keşfedilmesi, kişinin duygusal ve zihinsel sağlığının desteklenmesi ve sağlıklı alternatiflerin geliştirilmesi önemlidir, Psikoterapi, danışmanlık ve destek grupları gibi yöntemler psikolojik bağımlılığın tedavisinde etkili olabilir (Kayaalp, 1989).

Madde kullanımında ilk zarar görecekt olan organımız beyindir. Bağımlılık, beyindeki etkilerle alakalı olarak gelişir ve eğer alınan madde kişiye geçici bir rahatlama sağlıyorsa, kişi bu maddeyi sürekli ve düzenli olarak alma eğiliminde olacaktır. Böyle bir süreç, kişinin davranışlarında bozukluklara yol açar ve bu durum, beyinde baş gösteren bir hastalık olarak ortaya çıkar (Uzby ve Yüksel, 2003).

Bağımlılık kişinin kendine göre değişir ve madde ne kadar çok pozitif his verirse bağımlılık o oranda artar. Madde kullanma isteği ve stoklama dürtüsü oluşturur, irade kontrolünü azaltır. Opiyatlar gibi morfin, kodein, eroin ve tütün gibi maddeler de güçlü psikolojik bağımlılık oluşturur. Psikolojik bağımlılıkta, kişinin maddeyi sürekli istemesi, miktarı artırmaksızın düzenli kullanması ve kişisel limitler içinde kalması görülür. Madde beyine çabuk ulaştığında zevk alma hızlanır psikolojik bağımlılığı güçlendirir (Koyuncu, 2016).

Rahatsızlıklardan kaçmak için sürekli madde arzusu, alındığında rahatlama ve haz verir. Temel bağımlılık özellikleri her bağımlılık vakasında mevcuttur. Madde yalnızca ruhsal bağımlılığa yol açıyorsa, kesilince yoksunluk belirtisi göstermez (Ziyalar, 1982).

Ruhsal bağımlılık ya da başka bir deyişle psikolojik bağımlılık, bir kimseyi maddeyi yeniden almak için direnç gösteremeyecek kadar güçlü bir şekilde çeken istek hali olarak tanımlanır. Bu, kişinin maddeyi kullanmadığı zaman yaşadığı rahatsızlık duygularından kaçmak, ya da maddenin verdiği zevki yeniden yaşamak istemesiyle ilgilidir. Bu yoğun istek bazen kişinin hayatını kontrol eder hale gelir ve onun gündelik işlerini etkileyebilir. Psikolojik bağımlılık, uzun vadede kişiye zarar verebilecek ciddi bir sorundur (Rinaldi, 1988).

Fiziksel bağımlılığın aksine, psikolojik bağımlılık, bir kişinin bir maddeyi gerçekten bedensel bir ihtiyaç hissetmeden, zihinsel olarak istemesi durumudur. Psikolojik bağımlılık sıklıkla, özellikle marihuana gibi maddeleri tüketen kişilerde görülür. Esrar, bedeni bağımlı kılan ögeler içermez, yine de esrar kullanan insanların günlük yaşamlarını kötü yönde etkileyebileceği bilinir. Bazen insanlar bu tür maddelerin bağımlılığı olmadığını iddia etseler de, bu yanlıştır. Psikolojik bağımlılık, aslında her türde madde kullanımıyla baş gösterebilir. Bu tür bir bağımlılık, beynin içindeki haz ve ödül bölgesi olan nucleus accumbens tarafından etkilenir. Bu beyin bölgesi, hoş giden hisleri yönetir ve bu hoş hisleri tekrar yaşama isteği uyandırır. Bir madde aldığınızda veya beyindeki bu keyif bölgesini uyaran bir aktivite yaptığınızda, bu eylemi ileride tekrarlama ihtimaliniz artar. Beynin nucleus accumbens bölgesi, psikolojik bağımlılıklarda olduğu gibi bedensel bağımlılıklarda da önemli bir role sahiptir (Orford, 2001).

Fiziksel bağımlılık, vücudun ilaca alışması ve onun yokluğunda şiddetli sıkıntı duyması durumudur. Bu sıkıntı, ilaca karşı koymak için çareler uygulandığında belirginleşir, Psikolojik bağımlılık ise, kişinin maddeye duygusal bir istek duyması ve kendini iyi hissetmek adına devamlı olarak onu kullanma eğilimidir. Bu durum çeşitli duygusal durumlar ya da sosyal ilişkilerle ilişkilidir.

Madde bağımlılığı, bir yıl boyunca gözlemlenen ve aşağıdaki ortak özelliklerle tanımlanan durumlardır:

İnsanlar madde kullanımını artırma ihtiyacı hisseder, çünkü aynı miktarda

kullanmak artık aynı etkiyi yapmamaktadır.

Kişi maddeyi bıraktınca fiziksel ve zihinsel rahatsızlıklar yaşar, İnsanlar maddeyi daha fazla miktarlarda ve daha uzun süre alma eğilimindedir.

Madde almayı azaltma veya kontrol altına alma yönünde defalarca başarısız olur.

Maddeyi elde etme, kullanma ve etkilerinden kurtulmak için çok zaman harcamak zorunda kalır. Bu durum sosyal ve iş yaşantısını kötü etkiler.

Kişi ne kadar ve ne zaman madde kullanacağını kontrol edemez. Fiziksel veya zihinsel problemlere yol açsa da madde kullanımını sürdürür. Sorunların farkında olmasına rağmen, genellikle bunları inkâr eder,

Aile veya arkadaşlar endişe ifade etse bile, kişi kullanım alışkanlıklarını gizlemeye çalışır (Ceylan, 2019).

2.2. Uyuşturucu Tanımı ve Türleri

Uyuşturucuların tanımı, çeşitli disiplinlerin bakış açılarına göre farklılık göstermektedir. Bu çeşitlilik, uyuşturucuların toplumdaki rolünü ve etkilerini kapsamlı bir şekilde anlamamıza yardımcı olur.

1961 tarihli Tek Narkotik İlaçlar Sözleşmesi, narkotik ilaçları durum ve içeriklerine göre tanımlamaktadır. Bu sözleşmenin maddeler listesi, Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından her yıl güncellenmektedir (Ateş, 2019). Genel olarak, aşağıdaki özelliklere sahip her madde uyuşturucu olarak kabul edilmektedir:

1. Uluslararası sözleşmelere ilişkin cetvellerde belirtilmiş olması.
2. Toksik etkisinin bulunması.
3. Keyif verici etkisinin olması.
4. Artan miktarlarda tüketme eğilimi göstermesi.
5. Fiziksel veya psikolojik bağımlılığa neden olması ve tüketimi

bırakıldığında yoksunluk belirtilerine yol açması (Çakan, 2021; EGM, 1994).

Yasal tanımlara göre, uyuşturucular kanunlar tarafından yasaklanmış maddelerdir ve kullanımı cezai işleme tabidir. Bu maddeler, toplum sağlığına tehdit olarak görüldüğünden dolayı yasaklanmıştır (Abay, 2016). Kanunlarda belirtilen amaçlar dışında dolaşımı, yetiştirilmesi veya üretilmesi yasaktır ve yalnızca yetkili kişiler tarafından kullanılabilir. Uluslararası kabul gören tanıma göre, uyuşturucular tıbbi veya endüstriyel amaçlarla kullanıldığında zararlı olabilecek ve bağımlılığa yol açabilecek uyarıcı veya sakinleştirici maddeler içeren her türlü hammadde veya müstahzardır (Uzuntok, 2008).

Sosyal perspektiften bakıldığında, uyuşturucular insanın zihinsel yapısını ve davranışlarını olumsuz yönde etkileyen, bağımlılık yapıcı maddeler olarak tanımlanır. Bu bakış açısı, uyuşturucu kullanımının kişinin sosyal ilişkilerine ve yaşam kalitesine zarar verebileceğini vurgular (Bolatlı, 2021). Bilimsel olarak, uyuşturucular ağrıyı hafifletmekle birlikte uyuşukluğa, uykuya veya bilinç kaybına neden olan kimyasal maddelerdir. Bu kimyasallar genellikle anestezi veya uyku durumu sağlamak için kullanılır (Al Najimi, 2004). Bu tanıma göre, uyuşturucular ağrı kesici etkisiyle birlikte bilinç kaybına neden olabilen maddelerdir. Tıbbi perspektiften, uyuşturucular tıbbi olmayan amaçlarla kullanıldıklarında kişi ve topluma zarar verebilecek ağrı kesici veya uyarıcı maddeler olarak tanımlanır. Bu maddeler, tıbbi amaçlar dışında kullanıldığında bağımlılığa ve zararlı sonuçlara yol açabilir (Al Najimi, 2004).

Uyuşturucuların tanımları, sağlık, sosyal ve yasal açıdan farklılıklar gösterse de her bir tanım, uyuşturucu kullanımının potansiyel tehlikelerine ve toplum üzerindeki olumsuz etkilerine dikkat çeker. Uyuşturucu sorunuyla etkili bir şekilde mücadele edebilmek için, çok yönlü bir yaklaşım benimsemek ve çeşitli perspektifleri bir araya getirmek gereklidir. Bu hem tedavi hem de yasal düzenlemelerin önemini vurgulamaktadır.

2.2.1. Doğal Uyuşturucu Maddeler

2.2.1.1. Afyon ve Türevleri

Afyon, esas olarak beyaz haşhaş bitkisinden üretilen, uyku verici özelliklere sahip doğal bir maddedir ve tarihi kullanımıyla bilinir (Günel, 1976). Haşhaş bitkisi yarım metreden bir metreye kadar uzayabilen, mor ve beyaz çiçekler veren mevsimlik otsu bir bitkidir (Juidy, 1978). Afyon, bitkinin tohumlarında keskin bir

aletle yüzeysel çatlaklar oluşturularak elde edilen beyaz süt kıvamında bir sıvıdan üretilir. Bu sıvı, hava ile temas ettiğinde kahverengiye dönerek ham afyona dönüşür ve bu madde daha sonra toplanır (Sherwani ve Khilani, 2015).

Kaçakçılık ve Organize Suç Terimleri Sözlüğü'nde afyon, "haşhaş kozasının oyulmasıyla elde edilen ve tıbbi amaçla kullanılan narkotik bir madde" olarak tanımlanmaktadır. Afyon yutulur, çiğnenerek veya sigara olarak içilerek kullanılabilir ve her kullanım şekli benzer etkiler yaratır. Başlangıçta acıyı dindirir, üzüntü ve kaygıyı ortadan kaldırarak geçici bir mutluluk sağlar. Ancak bu etki kısa sürelidir ve sonrasında mide bulantısı, baş ağrısı, baş dönmesi, kalp yavaşlaması ve sarhoşluk durumu ortaya çıkar. Yüksek dozda alındığında koma ve ölüm riski bulunmaktadır (Vardarlı, 1998).

Afyon bağımlıları, maddeyi bulamadıklarında yoksunluk belirtileri yaşayabilirler. Bu belirtiler genellikle son dozdan 4-6 saat sonra başlar ve 24-72 saat sürebilir, bazen 7-10 güne kadar devam edebilir (Sevük, 2007). 2011 yılında Afganistan, dünya afyon üretiminin %63'ünü gerçekleştirmiştir. 2010 yılında 4.700 ton olan afyon üretimi, 2011 yılında 7.000 tona yükselmiştir (KOMDB, 2012).

Afyonun birkaç kullanımının bile bağımlılığı tetikleyebileceği söylenir (Ertürk, 2020). Kullanıcılar afyon arzuladıklarında titreme, kalp çarpıntısı ve şiddetli rahatsızlık hissederler. Afyon kullanımının etkileri arasında bilinç zayıflığı, mide bulantısı, kalp, böbrek ve karaciğer rahatsızlıkları gibi ciddi sağlık sorunları yer alır. Ayrıca sosyal ilişkilerin bozulmasına ve kişinin aile hayatının zarar görmesine neden olabilir (Badri, 2007).

Morfin: 1805 yılında eczacı Friedrich Serturmer tarafından afyondan elde edilmiştir ve adını rüya tanrısı Morpheus'tan alır. Morfin afyondan daha güçlü bir narkotiktir ve iştah kaybı, kalp atış hızının artması, titreme, göz bebeklerinin büyümesi ve böbrek yetmezliği gibi olumsuz etkileri vardır (Tekelan, 2006). Morfin genellikle damar yoluyla alınır ve kullanıldığı yerlerde iğne izleri bırakır. Morfin, beyinde çalışma şeklini değiştirir ve acıyı hissetmeyi engeller (Babaoğlu, 1997). Tıbbi kullanımda morfin, eroin üretiminde de kullanılan bir baz morfin formunda bulunur. Merkezi sinir sistemine olan etkisi nedeniyle sürekli kullanımı bağımlılığa yol açabilir (Danish, 2006).

Eroin: 1874 yılında Dr. Wright tarafından Londra'da sentezlenmiştir (Altınsoy, 2022). 1898'de Bayer tarafından "eroin" adıyla piyasaya sürülmüştür.

Eroin, morfinden türetilir ve bağımlılık yapma hızı en yüksek olan uyuşturuculardan biridir. Birkaç kullanımla bile bağımlılık gelişebilir (Macit, 2018). Eroin, intravenöz veya subkutanöz enjeksiyon yoluyla alınır ve hızlı etkiler gösterir (Hüseyin, 1989). Eroin, mutluluk ve huzur hissi verir, ancak bu etkiler kısa sürelidir ve sonrasında kaygı, öfke, nefes alma ve kalp atışlarının yavaşlaması gibi olumsuz etkiler ortaya çıkar (Ahmet, 2015). Eroin kullanımı, birçok ülkede yasaklanmıştır ve sağlık üzerinde ciddi etkileri vardır (Sevil, 1998). Kullanıcılar aile hayatlarını ve sosyal ilişkilerini feda ederler ve ciddi sağlık sorunları yaşarlar (Badri, 2007).

Kodein: Afyondan elde edilen ve afyonun yarısı kadar etkili olan bir maddedir. Genellikle ağrı ve öksürüğü gidermek için tıbbi amaçlarla kullanılır. Kodein, beyaz bir toz halinde bulunur ve genellikle öksürük şuruplarında kullanılır (Khazaala, 2001). Kodein enjeksiyon veya inhalasyon yoluyla uygulanır ve hoş bir arzu hissi verir. Ancak aşırı kullanımı bağımlılığa, karaciğer ve böbrek fonksiyonlarının zayıflamasına neden olabilir. Ayrıca, kullanıcıları şiddet ve hırsızlığa teşvik edebilir ve depresyon, intihar düşünceleri, kalp krizi ve felç riskini artırır (Same, 2021).

Afyon ve türevleri, güçlü bağımlılık yapıcı özellikleri ve ciddi sağlık etkileri nedeniyle dikkatle ele alınması gereken maddelerdir. Bu maddelerin kullanımı, sosyal ilişkilerden sağlık sorunlarına kadar geniş bir yelpazede olumsuz sonuçlar doğurabilir. Uyuşturucu sorunuyla mücadelede çok yönlü bir yaklaşım benimsemek ve bu maddelerin etkilerini kapsamlı bir şekilde anlamak büyük önem taşımaktadır.

2.2.1.2. Kokain ve Türevleri

Kokain, koka bitkisinin yapraklarından elde edilen, kokusuz ve beyaz renkte kristalleşmiş bir tozdur. Koka bitkisi sıcak ve rutubetli havayı sevdiği için Peru, Bolivya ve Kolombiya gibi Güney Amerika ülkelerinde yetiştirilir. Yaklaşık 300 kilogram koka yaprağından sadece yarım kilogram kokain üretilmektedir. 1860 yılında Alman kimyager Albert Niemann, koka yapraklarıyla bu maddeyi ilk kez izole etmiş, 1884 yılında ise cerrahi işlemlerde kullanılmaya başlanmıştır. 30 Mart 1961'de New York'ta toplanan bir konferansta, koka ağacı ve yaprakları, 1961 Uyuşturucu Maddeler Tek Sözleşmesi ile kontrol altına alınıp düzenlemeye tabi tutulmuştur. Kokain alışkanlığı tedavi edilebilir ve ani bırakılması ölüme neden olmaz. Bağımlılar izole edilip kokain bırakıldığında iyileşme mümkündür. Kokain, beyindeki duyu hücrelerini harekete geçirir, sesleri ve renkleri daha iyi algılama yeteneği kazandırabilir. Kullanıldığında kalp hızlanır ve vücut sıcaklığının aniden

yükselmesi ölümcül olabilir (Mecit, 2018).

Koka bitkisi 200 farklı tür daha üretir ve 40 yaşında olup yılda beş kez ürün verir. İlginçtir ki bu bitkiden elde edilen malzemeler, yüksek fiyatlarından dolayı yalnızca zenginler tarafından karşılanabilir (Al-Qargholi, 1998). Kokain, Güney Amerika'da yetiştirilen koka bitkisinden elde edilir. Tipik olarak saf, suda çözünür toz formunda mevcuttur ve sıklıkla şeker ve diğer maddelerle karıştırılarak %30-50 saflık elde edilir. Kokain genellikle burun yoluyla tüketilir veya sigara olarak içilir. Ağız yoluyla alındığında sindirim sistemi tarafından nötralize edilir. Etkilerini artırmak için sıklıkla eroin veya alkolle birlikte kullanılır (WHO, 2008).

Tıpta anestezi amacıyla da kullanılan kokain, kullanıcıda uyanıklık, güçlü beyin aktivitesi hissi ve geçici yorgunluk yaratır. Etkiler ortadan kalktıktan sonra fiziksel kaygı, kafa karışıklığı, zihinsel hastalık, demans, sinir sistemi hasarı, sapkın eylemler, suç teşkil eden davranışlar, cinsel saldırıya başvurma, iğrenç suçlar ve aile çöküşü belirtileri ortaya çıkar (Çiyiltepe, 2014).

Kokain, koklanarak, yutularak ve kan damarlarına enjekte edilerek kullanılır. Böylece madde hemen kan dolaşımına karışır ve etkisi hızlı olur, yarım saat sonra ortaya çıkar (Dajen, 2004). Düzenli kullanım, kan basıncının artmasına, kalp atış hızının artmasına, ateşe ve iştahın azalmasına neden olabilir. Burundan kokain içmek, burun ile kulak arasındaki zara zarar vererek burada delikler oluşmasına neden olabilir. İlk kullanıldığında bile kalp krizine neden olabilecek kadar tehlikelidir. Aynı zamanda kilo kaybına ve beyinde, sinir sisteminde ve kalpte ciddi hasara neden olur (Saleh, 1999).

Cilt veya lenf düğümleri kokaine maruz kaldıklarında onu hızla emerler ve o bölgede uyuşukluğa neden olurlar. Kokain, sinirlerin elektrik sinyallerini durdurarak konjonktivanın kan damarlarını genişletip daraltmasına neden olur. Sinir sistemini uyarır, bu da çok fazla hareket ve konuşma ile dengesizliğe, ardından el ve ayakların titremesine, soğuk terlemeye neden olan sarılığa, hızlı nefes almaya ve mavimsi cilt rengine yol açar (Polat, 2004).

Crack, kokain hidroklorik asit ve sodyum bikarbonatın suyla karıştırılıp ısıtılması sonucu yapılan bir uyuşturucudur. Beyaz ya da soluk krem renkte, kokusuz bir madde olup kokainden daha ucuz, fakat daha tehlikelidir. Kokainin yoğun ve ölümcül bir formudur ve ondan en az üç kat daha zararlıdır. Genellikle sigara kullanılarak dumanı içine çekilir ve içimi esnasında çıkan çıtırtı sesleri nedeniyle bu

adı alır. Crack, çoğunlukla Amerika Birleşik Devletleri'nde yaygın olan bir tür kokaindir; yani, toz halindeki tuz hidroklorür ve sodyum bikarbonatın karıştırılmasıyla oluşturulan ve daha sonra crack üretmek için kurutulan bir tür kokain alkaloididir (Karman, 1999).

Crack, Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere dünyanın birçok ülkesinde hızla yayılan en yeni ve yaygın uyuşturucu türlerinden biridir. Crack, koka yapraklarından sodyum bikarbonat veya amonyak ilavesiyle elde edilen ve küçük küpler şeklinde oluşturulan bir maddedir (Çakan, 2021). Sigarada veya cam tüpte içilir ve bir kullanımdan sonra bağımlılık yapar. Kullanıcıya etkileri vücutta zayıflık ve çarpıklığa, yüzde sararmaya neden olur. Ayrıca bazı ruhsal hastalıkların ortaya çıkması, depresyon, ajitasyon, bazı anormal davranışlar, hayal kurma ve dolaşma, cinsel zayıflık, nesnellikten kaçınma, asılsız hayal gücü gibi etkiler görülür.

Crack, mevcut en ucuz maddelerden biridir, dolayısıyla herkes tarafından kullanımı kolaydır. Crack bir diş sarımsağından daha küçüktür. Crack, kokusuz olması ve tüketim kolaylığı nedeniyle 20-30 yaş arası kullanıcılar arasında popüler olan ticari bir maddedir. Crack kullananlar üç ayda 30 kilo verirler. Crack'ın en önemli etkileri iştah kaybı, kilo kaybı, AIDS, hepatit, cilt hasarı, erken yaşlanma, yüksek tansiyon ve kaşıntıdır. Crack'ın beyin ve vücut üzerindeki tehlikeli etkileri afyon ve eroinde 140 kat daha fazladır (Bradiz, 1994).

2.2.2. Sentetik Uyuşturucu Maddeler

Sentetik uyuşturucular etkilerine göre; halüsinojenler, uyarıcılar ve uçucu ve zehirli kimyasallar olmak üzere üç grupta incelenmektedir.

Halüsinojenler, insanların hissetme, düşünme ve algılarını etkileyerek yanılsamalara, yanlış görme ve işitme deneyimlerine yol açan ve bireyleri zaman ve mekân algısından koparan maddelerdir. Algı, duygu ve düşünceleri etkileyerek kişinin gerçeklik dışı deneyimler yaşamasına neden olan ve zaman ile mekân algısını yitirmesine yol açan maddeler halüsinojendir. Peyote kaktüsünden elde edilen meskalin gibi bazı doğal kaynaklı uyuşturucular bu gruba girerken, DMT ve LSD gibi maddeler hem doğal hem de yapay yöntemlerle üretilebilir. Yaygın halüsinojenlerden biri olan LSD, genellikle hap, kapsül veya sıvı halde bulunur ve ağız yoluyla alınır, ancak deri altına enjekte edilerek de kullanılabilir (Ateş, 2019).

LSD'nin etken maddesi liserjik asit, çok güçlü etkilere sahiptir ve esrarın

etken maddesi THC ile aynı grupta olmasına rağmen daha uzun sürer ve çok daha yoğun etkilere yol açar. Bu nedenle esrardan daha risklidir. Kullanımı sırasında rahatlama ve görsel yanılsamalar gibi etkiler yaratabilir. Etkiler kişinin ruh haline ve aldığı miktara göre değişkenlik gösterir. Bazen kullanıcılar üzerinde hoş olmayan sonuçlar da doğurabilir ve tekrar kullanma ihtiyacı duyabilirler. Düzenli kullanımda kalp ritmi, kan basıncı ve vücut ısısı gibi fiziksel etkiler değişir; iştah kaybı ve uyku problemleri ortaya çıkabilir (Doğan, 2015).

Bu ilaçların onaylanmış tıbbi amaçlarla kullanıldığı ve uyku ve sedasyon amacıyla kullanılan Valium, Seconal ve Captazone gibi birçok türü bulunmaktadır (Abu al-Rus, 2003).

Uyarıcılar, yaygın olarak kullanılan ve beyin işleyişini hızlandıran sentetik maddelerdir. Bu gruptaki amfetaminler başlangıçta zararsız sanılıyordu, fakat sonradan psikoz gibi ciddi yan etkilere neden oldukları görüldü ve bu yüzden tıbbi kullanımları kısıtlandı. Obezite, uyku bozuklukları, bazı epilepsi tipleri, hiperaktivite ve Parkinson hastalığı gibi durumlar için tıpta yardımcı tedavi olarak kullanılmaktadırlar. Ayrıca, bireyin zihinsel olarak daha uyanık kalmasını sağlamak ve iştahı kesmek gibi etkileri nedeniyle, özellikle sporcular, öğrenciler ve uzun yol şoförleri tarafından tercih edilmektedir (Akbulut, 1997).

Amfetaminler, sinir sistemini canlandırma özellikleri nedeniyle tıp alanında kilo sorunu ve uyku bozukluklarının tedavisinde kullanılır. Aynı zamanda dikkat eksikliği, bazı epilepsi çeşitleri ve Parkinson gibi durumlar için de destekleyici tedavi olarak seçilir. Bu maddeler, zihni uyanık tutma, iyi hissettirme, uykusuzluğa karşı koyma, iştahı azaltma ve düşünceyi hızlandırma gibi etkileriyle yaygınlaşmaktadır. Ancak amfetamin bağımlılığı, baş ağrısı, uykusuzluk, iştah kaybı, deride kızarma, kalp çarpıntısı, nefes darlığı, yüksek ateş, kusma gibi yan etkiler yaratabilir ve ciddi bağımlılık yapabilir. Fiziksel bağımlılıktan daha çok, güçlü bir psikolojik bağımlılık riski taşırlar (Ergül, 1997).

Ecstasy, diğer bağımlılık yapan maddelere göre daha yaygın ve artan bir kullanıma sahip olup, özellikle gençler arasında popüler bir seçimdir. Türk Ceza Kanunu, uyuşturucu kullanımını (191. madde) cezalandırırken, imalat ve ticaretini (188. madde) ayrı ayrı ele alır. 2017'de ekstazi ile ilgili toplam 6663 olay yaşanmış, bunların 4724'ü kullanım, 1939'u ise imalat ve satışla ilgilidir. Aynı yıl, güvenlik güçleri tarafından yaklaşık 8,6 milyon hap ele geçirilmiş, bu 2016'da 3.7 milyona kıyasla oldukça yüksek bir artışı işaret etmektedir (Türkiye Uyuşturucu Raporu,

2018).

İnsanların zihinsel ve fiziksel yeteneklerini güçlendirmek için kullanılan diğer uyarıcılar arasında maxton, ford ve metamfetamin bulunur. Ecstasy, yaygın olarak bilinen ve alındığında merkezi sinir sistemini harekete geçiren, görme yanılsamalarına yol açabilen bir maddedir ve metilendikse metamfetamin (MDMA) içerir. Tablet, kapsül, sıvı veya toz formunda bulunur. Kullanımı kişide canlılık, başkalarıyla olan empatiyi ve enerjiyi artırma etkisi yapar. Ancak kısa sürede, kalp hızında artış, baş ağrısı, iştah kaybı, uykusuzluk, korku, endişe, sinirlilik ve depresyon gibi yan etkiler ortaya çıkabilir. 1960'larda başta çocuk ve genç sağlık sorunları için tıbbi bir tedavi olarak kullanılan, ancak zamanla kötüye kullanımı artış gösteren ve 1985 yılında Dünya Sağlık Örgütü tarafından yasaklı ilaçlar listesine eklenen captagon maddesi, fenetylline dayalıdır. Bu yasaklama ile fenetylline içeren tüm ilaçların üretim ve ticaretinin durdurulduğu belirtilmektedir (UNODC, 2017).

Uçucu ve zehirli kimyasallar, solunum yolu ile alındığında sarhoşluk hissi yaratır ve beyindeki işleyişi etkiler. Sentetik uyuşturuculara getirilen sınırlamalar sonucunda, bağımlılar evde bulunan ve çoğu zaman yapıştırıcı, oje çıkarıcı, benzin gibi günlük malzemelerde bulunan uçucu maddelere yönelmiştir. Bu maddelerin yaygın kullanımı, ucuz oluşu ve denetimlerin yetersizliği, kötüye kullanımlarının yaygınlaşmasında etkindir (Sevük, 2007).

Çeşitlilik gösteren kullanım alanları sebebiyle, bu sınıfa giren maddelerin hepsi uyuşturucu sayılmaz. Fakat, satışı izne tabi tutma ve yaş sınırlaması gibi yöntemlerle kötüye kullanımı önlemek için denetimler güçlendirilmelidir. Uyuşturucu ve zehirli maddeler ilk başta alkol gibi etki eder ama etkileri geçince baş ağrısı, mide bulantısı, hızlı nefes alıp verme, baş dönmesi ve uykululuk olur. Fazla kullanımda kişi zaman ve yer duygusunu kaybeder, kontrolünü yitirir ve ani ölümler olabilir. Uzun sürede organlara zarar, kan ve sinir sistemine hasar, iştah kaybı gibi sorunlar çıkabilir; ölüme yol açabilir. Bağımlılar etkiyi tekrar yaşamak için daha fazlasını alır (Özden, 2019).

Kimyasal yöntemlerle üretilen yapay uyuşturucular, diğer uyuşturucu türlerine göre daha hızlı ve daha ekonomik bir şekilde üretilir. Bu maddeler, doğal uyuşturucular gibi zararlıdır ve tüketimleri kolay gizlenebildiği için kullanımı geniş yayılmaktadır. Birleşmiş Milletler 'in bir raporuna göre, 1990'ların başında Avrupa ülkeleri, özellikle Hollanda, sentetik uyuşturucu üretiminde öne çıkmıştır. Avrupa, üretim yönünden merkez konumunda olup, buradan başka ülkelere dağıtımı

yapılmaktadır (Kom, 2013).

Fabrikada tüm aşamalarda üretilen bu maddeler hiçbir doğal uyuşturucu madde içermemektedir. Her ne kadar doğal uyuşturucu gibi etki gösterebilirler de, özellikle bağımlılık sırasında ciddi riskler taşırlar. Günümüzde yaygın şekilde kullanılan başlıca sentetik uyuşturucu türleri ise Kristal ve Tramadol'dur.

Kristal: Son yıllarda piyasaya çıkan uyuşturuculardan biri olan Kristal, ince cam, bazen de toz ve buz gibi ince bir karışım halinde görüldüğü için İran'da "cam" olarak anılırken, Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde "buz" olarak bilinmektedir. Metamfetamin anlamına gelen kristaller, cam kristalleri ve şekere benzerler. İnsan vücuduna etkileri açısından tehlikeli ilaçlardır. Doğal uyuşturucudan farklı olarak yasal olarak elde edilmesi kolaydır (Ahmed, 2015).

Kristalin yemek yiyerek veya damarlara enjekte edilerek, koklanarak ve içilerek kullanım şekli sigaraya benzer. Kristaller kokain gibi bir enerji maddesi oldukları için zihni etkilerler. Başlangıçta kullanıcı iyi bir enerji ve aktivite hisseder, yorgunluğu önler, sinir sistemini ve beyni harekete geçirir ve beyin zekasını artırır (Bedri, 2007). Kristal ortadan kaybolduktan sonra kullanıcının düşünme yeteneğini zayıflatır ve beyin üzerinde etki göstererek kalp atış hızını artırır. Bazen delice davranışlara, uykusuzluğa, iştah kaybına, konuşma hızında artışa, kaygıya, fiziksel çöküntüye, yüksek tansiyona ve kas gerginliğine neden olur. Uzun vadede cinsel yeteneği tamamen zayıflatır (Yüce, 2009).

Tramadol: Konsantre bir ağrı kesici olan Tramadol, kodeine benzer etkiye sahiptir ve bağımlılık yapar. İntravenöz enjeksiyon veya güllaç tabletleri ile uygulanabilir. Kullanılan miktar 50-100 mg'dır. Etki 5-7 saat sürer. Tramadol, özellikle karaciğer hastalığı gibi ciddi hastalıklarda ağrılara karşı sakinleştirici olarak kullanılabilir (Ahmed, 2015).

2.2.3. Esrar ve Türevleri

Hint keneviri olarak bilinen Cannabis sativa bitkisinden elde edilen, yeşil renkli bir bitki olan esrar, cinsiyete göre ayrılmış erkek ve dişi türleri içerir. Esrarın beyin sapı üzerindeki etkili bir varlığı azdır ve bu nedenle solunum ve dolaşım sistemlerine önemli bir etkisi yoktur. Esrar birden fazla etki grubuna dahil olsa da temel etki alanı algı üzerinedir ve bu yüzden hallüsinojen olarak kabul edilir. Kullanıcının keyif ve iyi hissetme hissi veren zihinsel durumu yanı sıra psikolojik

bağımlılık yapma potansiyeline sahiptir. Diğer hallüsinojenik maddeler gibi, esrarın geriye dönük etkileri de olabilir; yani, kullanım sonlandıktan sonra bile, kişi geçmişte yaşadığı deneyimleri tekrar yaşayabilir. Tıbbi açıdan narkotik sınıfında yer almasa da, esrar bazı ülkelerde ve Türkiye'de hukuki olarak narkotikler arasında sınıflandırılmıştır (Özden,1992).

Esrar, çoğunlukla sigara şeklinde tüketilen bir maddedir. Kullanım miktarı arttıkça fiziksel ve ruhsal hasar da artış gösterir, Fiziksel bağımlılık yaratmamasına rağmen düşük bağımlılık riski taşır (Aslan, 2017). Kullanıcılar genellikle zaman algısının değiştiğini ve çocuksu davranışlar sergileyebilirler, antisosyal davranışlar tipik değildir. Esrarın sigara ile kullanılmasında, bronşit ve akciğer kanseri riski beş katına çıkabilir ve solunum yolu rahatsızlıkları yaşanabilir. Kullanıcılar bazen panik ve şüphe durumları yaşayabilir. Testosteron seviyesini düşürdüğü gözlemlenmiştir, Hafıza ve dikkat sorunlarına yol açabilir, refleksleri etkiler ve araç kullanırken tehlike oluşturur (Sherwani ve Khilani, 2015). Esrar'dan elde edilen diğer bir uyuşturucu madde de Marihuanadır.

Kenevirin kurutulmuş yaprak ve çiçeklerinden yapılan marihuana, genellikle içilerek ya da yiyeceklere katılarak tüketilen doğal bir uyuşturucudur. Hafıza kaybı, görme sorunları, kalp ritmi bozuklukları, yüksek tansiyon, dolaşım sorunları, erkeklerde sperm sayısında düşüş, kadınların üreme yeteneğine zarar verme gibi zararlı etkileri olabilir. Bunun yanı sıra, sigara gibi solunum yolu hastalıklarına ve akciğer kanserine yol açabilir (Akbulut,1997).

Uyuşturucu kullanımının ergenlikten yetişkinliğe ilerlemesindeki kalıplar çarpıcı biçimde düzenlidir. En yaygın kullanılan yasa dışı uyuşturucu olduğundan Marihuanna, çoğu insanın karşılaştığı ilk yasa dışı uyuşturucudur. Diğer yasa dışı uyuşturucu kullanıcılarının çoğunun ilk önce esrarı kullanması şaşırtıcı değildir, Aslında çoğu uyuşturucu kullanıcısı daha önce alkol ve nikotinle başlıyor. Marihuanna genellikle reşit olmadan önce, Marihuanna kullanımının tipik olarak sigara içmenin başlamasından ziyade önce gelmesi anlamında diğer yasadışı uyuşturucu kullanımı, aslında bir "geçit" uyuşturucusudur. Ancak reşit olmayan sigara ve alkol kullanımı genellikle esrar kullanımından önce geldiğinden, Marihuanna en yaygın olanı değildir ve nadiren yasadışı uyuşturucu kullanımına açılan ilk geçittir. İlacın kesin bir kanıtı yok Marihuannanın etkileri, diğer yasa dışı uyuşturucuların daha sonra kötüye kullanılmasıyla nedensel olarak bağlantılıdır. Önemli bir uyarı, uyuşturucu kullanımının ilerlemesine ilişkin verilerin, ilaçların tıbbi amaçlarla kullanımı için geçerli olduğunun varsayılamayacağıdır. Bu

verilerden, Marihuannanın tıbbi kullanım için reçeteyle mevcut olsaydı, uyuşturucu kullanım şekli yasa dışı kullanımda görülenle aynı kalacaktı (Watson ve Benson,1999).

Marihuanna genetik olarak yetişen veya yetiştirilen doğal bir bitkidir. Bu yüzden Amerikalılar buna kölelik anlamına gelen esrar, Araplar ise kölelik diyor. Yaprakları yağlı ve yaprak sayısı tektir dişi bir bitki olup bir kısmı erkektir. Esrardaki maddeler çeşitli organlar tarafından alınır ve vücutta bir ay boyunca kalabilir. Beyni bozabilir, hafıza sorunlarına, hareketli öğeleri takip etmede sorunlara ve görme bozukluğuna yol açabilir. Akciğer sağlığına zarar verebilir ve kanser riskini artırabilir. Erkeklerde sperm sayısını ve hareketini azaltırken kadınlarda gebe kalma yeteneklerine zarar verebilir (Vardali,1998).

2.3. Uyuşturucu Bağımlılığı İle İlgili Teoriler

Uyuşturucu kullanımının sosyal etkilerini incelemek için farklı teoriler mevcuttur ve bu teoriler toplum üzerindeki etkileri belirleme konusunda çeşitli yaklaşımlar sunmaktadır. Sosyal bölünmeyi inceleyen davranış teorileri ve psikanalitik teori gibi her bir teorinin olayları ve olguları analiz etme konusunda farklı öneme sahiptir (Fazloomand, 2021).

2.3.1. Ahlaki Model

Uyuşturucu bağımlılığıyla ilgili bir teori olan ahlaki model, bağımlılığı bireyin karakter kusurlarına ve ahlaki seçimlerine bağlar. Bu modelde, bağımlılık suçlu bir eylem olarak görülür ve ahlaki açıdan yanlış kabul edilir. Bağımlılığın nedeni olarak kişinin karakterindeki zayıflıklar ve kusurlar gösterilir (Kocaman, 2022).

Ahlaki model kuramında, bağımlılığı olan bireyin gururunu, alçakgönüllülüğünü ve kabullenmesini kullanarak bağımlılıktan kurtulması gerektiği vurgulanır. Bu modele göre, bireyin iradesinin bağımlılığı yenmek için yeterli olduğu düşünülür. Ahlaki güce sahip bir kişinin bağımlılığı kontrol altına alabileceği ve tedavi edebileceği varsayılır. Bu yaklaşım, bağımlılığı olan bireylere genellikle az sempati gösterir ve bireysel seçimleri ile karakter kusurlarını vurgular. Ayrıca, manevi inanca sahip olmanın bağımlılığı yenmek için önemli olduğunu savunur. Ahlaki modele göre, dinin varlığı bağımlılığın üstesinden gelmek veya iyileşmek için gerekli olan gücü sağlar. Ancak bu model, bağımlılığın karmaşıklığını ve altında yatan biyolojik, psikolojik ve sosyal faktörleri dikkate almayabilir. Bağımlılığın

tedavisi ve iyileşme süreci için terapötik yaklaşımların kullanılması önemlidir. Ahlaki model kuramı, bağımlılığın bireyin karakter kusurları ve ahlaki seçimleriyle ilişkili olduğunu savunan bir teoridir. Ancak, bağımlılığın tedavisi ve anlayışı için multidisipliner bir yaklaşımın benimsenmesi gereklidir (Marino, 2008).

2.3.2. Sosyal Kontrol Teorisi

Travis Hirschi ve Michael Gottfredson, modern sosyal kontrol kuramlarının öncülerindendir. Sosyal kontrol teorisi, aile ve arkadaş ilişkileri, okul, eğitim ve inanç gibi önemli sosyal faktörleri inceler. Bu teori, bireyin toplumda kabul gören değerlere ve kurallara ne kadar bağlı olduğunun ve bu bağlılığın suç işleme eğilimi üzerindeki etkisinin altını çizer. Yani, bir kişinin aile, arkadaşlık, okul ve dini kurumlara bağlanma derecesi ne kadar yüksekse, suç eğilimi o kadar düşer. Hirschi 'ye göre insanları toplumla bağlayan dört temel faktör vardır: bağlılık, adanmışlık, etkinliklere katılım ve inançlar. Bu bağlar, insanları toplumla uyum içinde tutar. Ancak bu bağlar zayıflarsa ya da koparsa, kişinin suç işlemesi muhtemeldir. Suçla ilgili çalışmalar, sosyal kontrol teorisinin, aile, arkadaş, eğitim ve dini inançlar ile suç davranışı arasındaki ilişkiyi doğruladığını göstermiştir. Buna rağmen, teori, bireyin özgür iradesini yeterince dikkate almamak ve yetişkinlerin suç işlemesini tam olarak açıklamamak gibi eleştirilere de maruz kalmıştır (Macit, 2018).

2.3.3. Sosyal Öğrenme Kuramı

Kanadalı bilim insanı Albert Bandura'nın (1925-2021) öne sürdüğü sosyal öğrenme kuramı, bireylerin olayları yorumlama biçimi, davranışsal farklılıklar ve çevresel faktörlerin etkileşimine dayanır (Demir vd., 2021). Bu kuram, uyuşturucu kullanımı gibi davranışları analiz etmede kullanılır. Bandura, insanların davranışlarını ödül ve ceza olmadan da öğrenebileceğine inanır. Ona göre, insanlar çevrelerindeki insanların hareketlerini gözlemleyerek öğrenirler. Özellikle bağımlılık yapan durumlar gibi bazı davranışlar, kişinin stres ve kaygıyı giderme yolunu güçlendirir (Alçay, 2015).

Tıpkı öğrenme prensiplerinin, insanların kaygılarını azaltıcı davranışları benimsemelerini nasıl teşvik ettiği gibi, kişi uyuşturucu kullanımının stresle başa çıkmada fiziksel uyumu kötüleştirebileceği, sosyal ilişkileri ve sağlığı bozabileceği sonuçları hakkında bilgi sahibi olmalıdır. Kişi, hangi durumda hangi davranışı sergileyeceğini bilmeyebilir; ancak Bandura, sosyal etkileşimin ve öğrenmenin gerçekleştiği ortamın önemini vurgular. Bu teoriye göre, sosyal davranışlar ve adetler sadece bireyin kendi başına olduğu yerde değil, sosyal bir ortamda öğrenilir.

Uyuşturucu kullanımının sosyal etkileriyle savaşılan herkes, gözlem yoluyla bunları öğrenebilir; çünkü insanlar, başkalarının nasıl davrandığını gözlemleyip taklit ederek öğrenirler.

Bu tür öğrenme kişide ciddi sosyal sorunlara yol açabilir ve denetlemesi kolay değildir. Sosyal öğrenme teorisi, madde kullanımını azaltıcı bir etken olarak öğrenmenin, doğrudan gözlem yoluyla olabileceğini ifade eder. Dolayısıyla Bandura'ya göre, eğer bir gözlemci kendini kaygılı hissediyorsa, uyarıcı olmadan önceki durumu yeniden yaratmak mümkündür ki buna "öz-değerlendirme" denir. Bu nedenle, beklentiler ve sembolik ifadeler belirli bir davranışı, örneğin uyuşturucu kullanımını, tetikleyebilir (Bawzi, 2022).

Edwin Sutherland, sosyal öğrenme teorisinin temelini oluşturmuştur. Sutherland'ın "Ayrıcı Birleşimler Teorisi", akademik literatürde öğrenmenin ilk teorisi olarak kabul edilmektedir. Sutherland, suçun, diğer normal davranışlar gibi öğrenilebilen bir davranış olduğunu söylemiştir. Bu öğrenme, kişinin kendisi için önemli olan insanlarla olan etkileşimi yoluyla gerçekleşir. Sutherland'e göre, bir kişinin suç işlemenin doğru olduğunu savunan nedenlere daha fazla maruz kalması, kişinin suç işleyip işlemeyeceğini belirleyen en önemli faktörlerden biridir.

Sosyal öğrenme teorisine göre, ergenlik çağında akran etkisi çok önemlidir. Bu kurama göre, ebeveynlerin etkisine kıyasla akranların etkisi ergenlik döneminde çok daha önemlidir. Sutherland'ın teorisinden etkilenen Akers (2003), "Ayrıcı Güçlendirme" terimini geliştirmiştir. Bu terim, Sutherland'ın "Ayrıcı Birleşimler Teorisi"nin geliştirilmiş bir devamıdır. Sosyal öğrenme teorisinde yer alan dört ana bileşen şunlardır: Ayrıcı Birliktelikler, Tanımlamalar, Ayrıcı Pekiştirmeler ve Taklit. Sosyal öğrenme teorisini ortaya koyduktan sonra, Akers, "Sosyal Yapı ve Sosyal Öğrenme" modeli üzerinde çalışmalarını sürdürmüştür. Bu modele göre, Akers, sosyal yapıyı oluşturan bileşenlerin sosyal öğrenme değişkenlerini dolaylı olarak etkilediğini savunur. Akers'e göre, sosyal yapı ve sosyal öğrenme yaklaşımı, sosyal öğrenmeyi kolaylaştıran ve uygun bir ortam oluşturan bir yaklaşımdır. Böylece, suçlu akranlarıyla birlikte olan bireyler, suçlu davranışları öğrenir ve bu davranışları sürdürmek için ne yapacağını kendi seçerler. Sosyal öğrenme teorilerinin suç davranışını açıklamada etkili olduğunu gösteren birçok akademik çalışma vardır (Macit, 2018).

Bazı sosyologlar, insanların uyuşturucu kullanımını, sorunlarla başa çıkamama durumlarında ve kendi kontrol güçlerinin yanı sıra duruma ilişkin

öngörülerini neticesinde kendilerini aciz hissetmeleriyle ilişkilendirirler. Kişinin kendisini zayıf ve kaderine boyun eğmiş görerek, durumları aşamayıp uyuşturucuya başvurduğunu ve bu sayede rahatlama hissettiğini düşünmektedirler. Öte yandan, bireysel ve sosyal etkenler uyuşturucu talebini artıran başlıca faktörlerdir ve sosyal öğrenme teorisi, madde kullanımını olumlu olarak gören bir çevrede büyüyen kişilerin uyuşturucu kullanma olasılığının yüksek olduğunu belirtir. Sosyal öğrenme teorisi, insanların uyuşturucu kullanımını çevrelerindeki taklit ederek ve onların davranışlarını gözlemleyerek öğrendiğini belirtir. Bu teori, uyuşturucunun stresi azaltma gibi etkileri nedeniyle öğrenilen davranışları pekiştirebileceğini ve bireyin bu yolla kullanıma başlayabileceğini, sonuçta ise sosyal zararlara yol açabileceğini açıklar. Araştırma grubundaki kişilerdeki uyuşturucu kullanımı, aile, dost, akraba ve komşulardan öğrenilen davranışlardan mı etkilenmiş, bu da kullanım oranları ve etkilerini artırmış olabilir mi? (Tatlıoğlu, 2021).

2.3.4. Sosyal Düzensizlik Teorisi

Thorsten Sellin'in öncülük ettiği Sosyal Düzensizlik Teorisi, toplumda gözlenen suçları sosyal ilişkilerin zayıflığı ve vicdanın erimesi ile ilişkilendirir. Bireyler arasındaki bağların çözülmesi, insanların sosyal normlardan saparak suça yönelmeleri ve zararlı alışkanlıklara kaymalarını açıklar. Sellin'e göre, aile içi sevgi ve uyumun sağlamlaştırılması, sosyal sorunları ve evlilik çatışmalarını azaltacaktır (Akram, 2020).

Fransız sosyolog Emile Durkheim (1879-1952), toplum analizlerinde sosyal ilişkilerin bozulmasını vurgulamıştır (Eyrek, 2019). İnsanların sosyal kurallara karşı gelerek, örneğin uyuşturucu kullanma gibi davranışlara yönelmelerini sosyal anomi olarak görmüştür. Bu durum, kültürel problemlerin yanı sıra, aile içi anlaşmazlıklara ve ekonomik güçlüklerle dolu bir topluma yol açmaktadır (Stude, 2005).

Durkheim, insanların biyolojik olarak belirli temel ihtiyaçlara sahip olduğunu fakat aynı zamanda sosyal bir çevrede yaşadıkları ve ortak bir vicdana ihtiyaç duyduğunu savunur. Ancak, insanların biyolojik ve sosyal yanlarının her zaman uyum içinde olmadığına işaret eder. Kamu yararının, bireysel çıkarların önüne geçmesiyle, bireyler arasındaki suç eğilimi artar, cinayet ve intihar vakaları çoğalır. Bu durumlar, insanların toplumla uyumsuzluk yaşamalarına ve aile bütçesini israf edecek kötü alışkanlık edinmesine neden olabilir. Merton'a göre, bir uyuşturucu kullanıcısı, toplumun genel kabulleriyle bağdaşmayan, bu yüzden din ve popüler kültür gibi sosyal normları red eden birisidir. Bu reddiyet, işini ve çalışma

kabiliyetini kaybetmesine, sonunda intihara meyilli bir duruma düşmesine ve toplumla bağlarını koparmasına yol açabilir (Skhaut, 2002).

Psikoloji alanında, Wickler (1931-2009) uyuşturucu bağımlılarının davranışlarını inceleyerek Davranış Teorisi alanında öncü olmuştur. Ona göre, bağımlılığın tekrarı, öğrenme süreçlerindeki kalıplar nedeniyle ölümcül sonuçlar doğuran bir hastalık ve ruhsal zarar zinciri yaratabilir. Bu sonuçlar arasında kaygı, kafa karışıklığı, depresyon, huzursuzluk ve acı bulunur (Mansur, 2000).

2.3.5. Davranış Teorisi

Psikolog Wickler'in teorisine göre uyuşturucu bağımlılarının davranışlarının incelemesini yapan ilk kişiydi. Uyuşturucu almayı tekrarlayan kişilerde öğrenme kalıpları, hastalıklar ve psikolojik travmalar zincirleme zararlı etkilere neden olabilir; kaygı, depresyon ve huzursuzluk gibi (Mansur, 2000).

Sosyolog Brook JS (1968) Davranış teorisinin kendine has bir dünya görüşü ve özellikleri olduğu konusunda Brook, uyuşturucu kullanımı sorunlarının aile davranışından kaynaklandığına inanmaktadır. Ancak aile üyeleri, özellikle de ebeveynler ve çocukları arasındaki duygusal ilişki, aile üyelerinin psikolojik özelliklerinin de bir etkisi vardır. Bu olgunun yaygınlaşmasına doğrudan etkisi vardır. Bu amaçla birçok aile ilişkilerinde dört faktörü istismarın kriteri ve ilkesi olarak kabul eder. Toplumun standartlarına uymayan birçok psikolojik ve sosyal soruna neden olur. Aileleri tarafından ihmal edilirler. Bu ihmal bireyler gruplar ve toplum üzerinde tehlikeli miraslar yaratır (Bharami, 2004).

Davranışsal ve psikolojik terapiler, öğrenme, duygusal ve psikolojik bozukluklardan dolayı bağımlılığı olan bireyler için uygulanan tedavi yöntemleridir, Kişisel iç dünyanın ve toplumsal etkileşimlerin yönetilememesi madde bağımlılığının bir sebebidir (Beşalti, 2017). Dışsal yönlendirme ile tedavi sağlandığında, kişi kendini dış dünyadan gelecek denetime açık hale getirebilir. Bireysel ilişkiler içinde yer alacak yeni davranışlar, eski alışkanlıkların yerini alabilir. Madde bağımlılığı, belli tetikleyicilerin etkisiyle öğrenilmiş bir davranış biçimine dönüşebilir. Bağımlılık, her tekrarda bağımlılık yapan davranış için ödül sunmamızla pekiştirilir. Merkezi sinir sistemi üzerindeki etkiler de olumlu tepkileri güçlendirir (Bentley, 2007). Rock'un teorisine göre:

Anne-babadan alınan toplumsal değerler aile ilişkilerine ne kadar olumsuz

bakarsa çocuk da aile ortamında o kadar kaygılanır ve alternatif aramaya zorlanır. Buradan uyuşturucu bağımlısı olur.

Ebeveynler çocuk bakımını ne kadar ihmal ederse, uyuşturucu kullanma riski de o kadar artar.

Annenin ruh sağlığı ne kadar sağlıklıysa aile ilişkilerini de o kadar etkiliyor ve maddenin kendisi de kötü oluyor.

Bir anne çocuğunun eğitimini ne kadar kontrol edebilirse, uyuşturucunun onlar üzerindeki etkisi de o kadar az olur (Kama, 2009).

Davranış teorisi, uyuşturucu kullanımının bir öğrenme davranışı olduğunu önerir. Birey, kaygı ve depresyon gibi duygusal rahatsızlıkları hafifletmek için uyuşturucuyu birkaç kez kullanarak bu davranışı tekrarlar. Kullanıcı, bu deneyimler sonrasında rahatladığını öğrenir ve bu öğrenme süreci belirli koşullar altında gerçekleşir. Ancak, bu deneyim sonrasında uyuşturucudan ayrıldıktan sonra aynı duyguya ulaşmaya ve tekrar kullanmaya yönelik bir arzu geliştirir. Bu arzu, kullanıcıyı uyuşturucu elde etmek için çeşitli yöntemlere başvuracak kadar ileri götürebilir. Bu süreç sonunda bağımlılık gelişebilir ve kullanıcı çeşitli ruhsal ve sosyal sorunlarla karşı karşıya kalabilir. Bağımlılığın ilerlemesiyle birlikte, kullanıcı kendi kimliğini kaybedebilir ve toplumun kabul ettiği normlara uymayan davranışlar sergileyebilir. Bu durumda, aile üyeleri tarafından ihmal edilebilir, kontrolünü kaybedebilir ve hatta şiddet içeren davranışlar sergileyebilir (Almarshad, 2012).

2.3.6. Denge Modeli

Bağımlılık, istemsiz bir hastalık olarak kabul edildiği bu modelde, alkolün bağımlılığa yol açtığı ve alkolün kolayca elde edilebilmesi nedeniyle içmeye karşı direncin azaldığı düşünülür. Bağımlılık, nihai sonuç olarak değerlendirilir. Denge Modeli'ne göre, ılımlı içki içen bir kişi, çok içen bir kişiden daha az suçlu olarak görülmez. Orta derecede içen kişiye sempati duyulurken, çok içen kişi reddedilir. Ölçülülük modeli, bağımlılığı olan kişinin yardımını desteklemenin önemini vurgular. "The Independent Order of Good Templar" adlı örgüt, Amerika tarihinin en büyük ölçülü üyelik örgütüdür. Bu örgüt, bağımlılığı olan bireylerin reformunda etkin bir rol oynamıştır ve bağımlılığı olan kişilerin iyileşmesine yardımcı olmak konusunda başarılı olmuştur. The Good Templar, günümüzdeki Alkolikler Anonim sponsorlarına benzemektedir. Sponsorlar, resmi bir pozisyona sahip olabilmek için

belirli bir süre boyunca alkol kullanmaktan kaçınılmalıdır. Denge Modeli, 19. yüzyılda ortaya çıkan temperans modeline benzerlik göstermektedir (Marino, 2008).

Denge modeli, uyuşturucu madde bağımlılığını açıklamak için kullanılan bir yaklaşımdır. Bu model, ahlaki modelle karıştırılabilen bir tedavi rejimi olarak ortaya çıkmıştır. Benjamin Rush, ölçülülük modelini geliştirmiştir. Bu modele göre, madde bağımlılığının güçlü ve yıkıcı bir etkiye sahip olduğu, bireyin bağımlılığa karşı zayıf olduğu ve tek çözümün tamamen bağımlılıktan kaçınma olduğudur. Denge modelinin temel tezi, bağımlılığı olan bireylerin iradelerinin hastalıklı olduğu ve bu nedenle kontrol veya direnç gücünden yoksun olduklarıdır (Uza, 2021).

Rush, bağımlılığı olan kişilerin maddeyi tamamen ve hızla bırakmaları gerektiğine inanıyordu. "Tatma, idare etme ve dokunma" gibi mesajlar, insanların evlerindeki her ilaç şişesinin üzerinde yazılıydı ve ılımlılık bağımlılığından kurtulmak için bunu yapmaları gerekiyordu. Denge modeli, bağımlılığı olan bireylerle empati kurmak yerine onları acınası bir şekilde görme eğilimindedir. Bu model, bireylerin bağımlılıklarıyla mücadele etmeleri gerektiğine vurgu yapar, ancak bazen bağımlılıkla mücadele etmek için destek ve tedavi gerekliliğini göz ardı eder (Bulut, 2023).

Jellinek, mizaç modelinin bağımlılığı olan bireylerin hastalık olduğunu desteklediğini ve bireyin daha yüksek bir güce inandığı takdirde alkol kullanımına direnç gösterebileceğini savundu. Denge modeli ise bağımlılığı olan bireylerin iradelerini zayıf görmekte ve tamamen bağımlılıktan kaçınmayı önermektedir. Ancak, bağımlılıkla mücadelede destek ve tedavi gibi önemli faktörlerin göz ardı edildiği bu model, empatiden ziyade acıma duygusu uyandırabilir (Yalçın, 2018).

Araştırmalar, psikolojik ya da kişilik odaklı terapilerin etkili olduğunu göstermektedir. Ancak herkes hızlı şekilde iyileşemeyebilir. Beyin taramaları, bu tedavi yöntemi için önemli bilgiler sağlayabilir. Çeşitli davranışsal terapi yöntemlerinin kullanımı gerekiyor çünkü bu yöntemler daha az vakit alabilir, daha sade olabilir ve grup terapilerine kıyasla daha uygun maliyetli olabilir. Bu tedavilere daha kolay ulaşılması önemlidir. Sosyal Öğrenme Modeli'nde ise operant koşullandırma ve öğrenme temel ilkelerdir (Akın, 2009).

Alkol ve Diğer Madde Bağımlılıklarında (AODA) davranış ve genetik etkiler, öğrenilmiş davranışlar olarak görülür. Bu modelin bir parçası olarak stresi azaltıcı yöntemler geliştirmek gereklidir. Model, evin bağımlılık davranışlarında önemli bir

rol oynadığına inanır (Doğan, 2013). Rol modeller, davranışları sosyalleştirme ve izleme süreci içinde AODA davranışını oluşturur. Aile içi ilişkiler ve sosyal destek, bağımlılığın başlangıcı ve devamı üzerinde büyük bir etki yapar. Örneğin Avrupa'daki sigara yasakları, birçok insan için destek olmadan değişimi teşvik edecektir. Model, çok az sayıda insanın profesyonel yardım arayacağını öngörür (Ergün, 1994).

Sosyal ve çevresel faktörler, madde kullanımını azaltmaya yardımcı olurken, topluluk desteği ve sosyal sorumluluk hissi muhtemelen madde kullanımını teşvik edecektir. Sosyal Öğrenme Teorisi ise 1970'lerde Albert Bandura tarafından geliştirilmiştir ve amaç odaklı davranışların düşünceler tarafından nasıl etkilendiğini açıklar. Bireylerin sosyal bir çevrede öğrenme kapasitesi, gözlem ve sözlü etkileşim yoluyla açıklanır (Eruz, 2013).

2.4. Uyuşturucu Kullanımı İle İlgili İstatistikler

Eldeki istatistiklere göre dünyada, mevcut verilere göre, Irak ve Kürt Bölgesi'nde uyuşturucu kullanımı yıldan yıla yükselmekte toplumsal ve psikolojik sorunları artırarak endişeleri güçlendirmektedir. Birleşmiş Milletler'e göre 2009'da 35 milyon, ardından 2015'te 250 milyon, 2018'de ise 269 milyon kişinin uyuşturucu kullanıcısı olarak kayıtlı olduğu raporda, kullanıcıların çoğunluğunu erkek çocukların ve gençlerin oluşturduğu belirtildi. Özellikle işsizliğin ve savaşın yaygın olduğu ülkelerde (UNODC, 2009).

Irak Sağlık Bakanlığı. Irak'ta alkol ve uyuşturucu kullanımının boyutlarını ve etkilerini doğru ve zamanında anlayabilmek için bir izleme planı ve program oluşturmuştur. Bu çabanın asıl amacı uyuşturucu kullanımıyla ilgili verileri toplamak ve düzenlemektir. Toplama işlemini gerçekleştirirken öncü organizasyon, Toplum Epidemiyolojisi Çalışma Grubu'dur (CEWG). CEWG, yasadışı uyuşturucu kullanımı, temin yolları ve bu maddeleri kullanan kişilerde görülen değişimler hakkında ayrıntılı bilgi sağlayan bir izleme sistemidir. Bu sistem, mevcut sorunları göstermek ve nasıl geliştiklerini anlamamızı sağlar (Nye, 2017).

CEWG'nin metodolojisi 1976'da ABD'de geliştirilmiş ve ABD CEWG, büyükşehir bölgelerinde madde kullanımı eğilimleri hakkında sürekli bilgi sağlamak için kullanılmıştır. Bu bilgiler, sağlık merkezleri, hastanelerin acil servisler, uyuşturucu tedavi merkezleri, anketler ve diğer çeşitli kaynaklardan toplanan verilerle politika yapımcıları bilgilendirmek için doğrudan kullanılmıştır. Irak

CEWG'deki temsilciler, toplanan bu bilgileri, politika oluşturma, zarar önleme ve tedavi yöntemleri geliştirmede yardımcı olmak üzere ilgili kurumlara iletecek ve yayacaklardır (El Abdin, 2017).

24 Haziran 2021'de Birleşmiş Milletler, dünya çapında 275 milyon uyuşturucu kullanıcısının bulunduğunu ve bu sayının dünya nüfusunun %6'sını oluşturduğunu gösteren yeni istatistikler yayınladı. Bunlardan 36 milyonu kötü ruh sağlığına sahip. Uyuşturucu kullanımından kaynaklanan doğrudan ölümlerin oranı %6'ya ulaşırken, erkek kullanıcıların da %40'ı listeye eklendi (UNODC, 2021). Uyuşturucu kaçakçılığının 2020'de 469 milyar dolar ve 2021'de 500 milyar dolar olacağı tahmin ediliyor; bunların 110 milyar doları eroin, 130 milyar doları kokain, 75 milyar doları esrar ve 60 milyar doları diğer uyuşturucular için (Worldomete, 2021).

Afganistan, Pakistan ve İran en büyük üç uyuşturucu üreticisi ve kullanıcısıdır. Pakistan'da 3 milyon kişi bağımlıdır. Yılda 7 hektar arazi afyon yetiştirmek için kullanılmaktadır. Afganistan dünya afyonunun (%80) ve eroinin (%90) üçte birini üretiyor (Şişman, 2016). İran'da yaklaşık 4 milyon bağımlı var, her gün 10 kişi ölüyor ve 70 kişi de uyuşturucu bağımlısı oluyor. İran, günde beş ila altı ton uyuşturucu satan bir uyuşturucu geçiş bölgesidir ve sınır komşusu olması nedeniyle Irak Kürt Bölgesi için büyük bir tehdit haline gelmiştir (Kallol Bhattacharjee ve Suhasini Haidar, 2021).

Tablo'de gösterilen, Uyuşturucu kaçakçılığının hacmi 2016'te (206 milyar dolar), 2017 (257 milyar dolar), 2018 (324 milyar dolar), 2019 (336 milyar dolar) ve 2020'de (469 milyar dolar) yıllık olarak artıyor, 2021'de (500 milyar dolar). Irak'ta uyuşturucu kullanımı 2003'ten bu yana önemli ölçüde arttı, Haziran 2022'de Irak'ta uyuşturucuyla mücadele enformasyon müdürü Albay Bilal Suphi, kullanım ve kaçakçılığıyla suçlananların istatistiklerini açıkladı. Yazıyla tutuklandılar. (8.200) sekiz bine ulaştı. Genç ve yaşlı iki yüz kişi. Gözaltına alınanlar arasında 200 kadın, 200 erkek ve çocuk bulunuyor. Kristaller ve esrar gibi orta ve güney Irak'ta yaygın olan uyuşturucu türlerine gelince, captagon hapları Batı Irak'ta da yaygın olarak kullanılıyor. Kristaller ve esrar İran'dan güney Irak'a kaçırılırken, Captagon hapları da Suriye üzerinden Anber vilayetine kaçırılıyor, Silahlı gruplar uyuşturucu kaçakçılığıyla suçlanıyor.

Çizelge 2.1. Gösterilen, uyuşturucu kaçakçılığının hacmi

Yıl	Gösterilen, uyuşturucu kaçakçılığının hacmi
2016	206,140,000,000 \$
2017	257,218,000,000 \$
2018	324,218,000,000 \$
2019	336,229,000,000 \$
2020	469,775,000,000 \$
2021	500,096,000,000 \$
2022	502,082,000,000 \$
2023	580,090,000,000 \$

Kaynak: (Bawzi, 2022).

Tablo (3-1)'de gösterilen Erbil ilindeki uyuşturucu kullananların istatistiklerine ve uyuşturucu türü ve miktarına bakıldığında, uyuşturucu madde tür ve miktarının her yıl tehlikeli bir şekilde arttığını, özellikle 2016 yılından bu yana istatistiklerin yükselmeye devam ettiğini görüyoruz. Yüksek örneğin uyuşturucu kullanmaktan tutuklananların sayısı 2016'ten 2023'ye on kat artarak 140'tan 1450'e çıktı.

Çizelge 2.2. Erbil'de uyuşturucunun kullananlar tutuklu sayısı (2016-2023)

Yıl	Tutuklu sayısı	Erkek	Kadın
2016	495	483	12
2017	857	843	14
2018	907	895	12
2019	1127	1102	25
2020	1211	1180	31
2021	1450	1405	45
2022	730	685	45
2023	830	774	56

Kaynak: (Bawzi, 2022).

İlk kez 2019'da Jamaika'da (1 kg), ardından 2021'de (4,38) kg'a, 2022'nin ilk yarısında ise (135 kg) ot ele geçirildi, Doğal ve doğal olmayan uyuşturucunun toplam miktarı 2016-2023 yılları arasında sekiz yıl süreyle (4.431.891) dört bin dört yüz otuz bir kilogram sekiz yüz doksan bir gram ele geçirildi, Ele geçirildi, oldu. Özellikle maddeler (afyon, esrar, Jamaika, ot, eroin) ve sentetik uyuşturucuların tehlikeli derecede artması, bu maddelerin (kristal, tramadol, somadrin, metadol, diazepam, trihin) başta olmak üzere Erbil ilinde kaçakçılığının geniş kapsamını ortaya koymaktadır, Artin, şuruplar ve diğer muhtelif (2016-2023) sekiz yılda ele geçirilen toplam sentetik uyuşturucu madde (953.269) dokuz yüz elli üç bin iki yüz altmış dokuz bin haptır.

Çizelge 2.3. Erbil'de uyuşturucu yakalama istatistikleri (2016-2023)

Yıl	Doğal Uyuşturucu Maddeler (kg)	Sentetik Uyuşturucu Maddeler (hap, Şurup, adet)
2016	84,200	59300
2017	95	22000
2018	76,503	6000
2019	190	5000
2020	565,076	3200
2021	366	1650
2022	400	2050
2023	380	3000

Kaynak: (E. E. G. M).

Yukarıdaki tablonun da gösterdiği gibi. Erbil ilinde uyuşturucu madde (Doğal, yarı doğal ve sentetik) tutuklama ve ele geçirme vakalarının hacmi önemli ölçüde arttı, bu da kullanıcılar için riski artırdı; bu artışın toplumun sosyal ve psikolojik mirasları üzerinde olumsuz etkisi olacaktır. Yani tabloda sunulan yüksek miktar, güvenlik birimleri tarafından ele geçirilen, açıklanan uyuşturucu miktarı değil, tutuklanmayan kişi sayısı ise. Ele geçirilmeyen ve ilgili kurumların elinde olmayan maddelerin miktarının ne kadar ve ne tür olması gerekir ki, riskin boyutunun daha büyük olduğunu söyleyebiliriz. Kalıntıları giderek daha tehlikeli hale geliyor.

2.5. Uyuşturucunun Tarihçesi ve Yayılması

Uyuşturucu kullanımının başlangıcı çok eskidir ve toplumların kültürleri ve sosyal yapıları ile yakından ilişkilidir. Pek çok toplumda çeşitli uyuşturucular ve keyif verici maddelerle ilgili olarak "alt kültürler" oluşmuştur. Uyuşturucunun tarihsel döneme ve kültüre bağlı olarak farklı anlamlar kazandığı bilinmektedir. Örneğin, Çinliler 4000 yıl önce uzun çubuklarla esrar içiyorlardı; Orta Doğu'da çeşitli alkollü içecekler üretilmişti ve eski Mısırlılar afyonu ağrı kesici olarak kullanıyorlardı (Sevil, 1998).

Uyuşturucunun kullanımı, dünya üzerindeki bitkilerin varlığına kadar uzanmaktadır, bu nedenle ilaçların ortaya çıkış zamanını ve tarihini belirlemek zordur. İnsanoğlu çok eski çağlardan beri uyuşturucu kullanmış ve etkilenmiştir, bazen olumsuz etkileri fark etmiş, bazen de fark etmemiştir (Derayi, 2008). Örneğin, eski dövmelerin (M.Ö. 5000) ortaya çıkışı göz önüne alındığında, Sümerlerin tarım alanlarına haşhaş ekip afyonu ağırlarına ilaç olarak kullandıkları bilinmektedir. Bu bitkiye "mutlu" adını verdikleri ve halen bu isimle bilindiği kaydedilmiştir (Kohn, 1994).

Hint dini kitaplarında da uyuşturucu kullanımına dair atıflar bulunmaktadır. Örneğin, Shusruna, İsa'nın doğumundan 1000 yıl önce geçmektedir ve esrarın tıbbi bir ilaç olarak kullanıldığını belirtmiştir (Shakermi, 1991). Haşhaş bitkisi ve afyonun kullanımıyla ilgili olarak, Asurlu hekimlerin, İsa'nın doğumundan 700 yıl önce haşhaş bitkisini bildiği ve ilaç olarak kullandığı kaydedilmiştir. Arkeolojik kaynaklar, haşhaşın 4000 yıl önce Babil, Mısır, Roma ve Yunanistan'da kullanıldığını göstermektedir (Neer, 1993).

Antik çağlardan beri insanlar bazı bitkilerin zihinlerimizi ve ruh halimizi

şekillendirebileceğini fark etmişlerdir. Nasıl olduğunu anlayamadıklarından, bu tesirlerin mistik olduğunu düşünüyorlar ve görünmeyen güçlerin hastalıklara neden olduğuna inanıyorlardı. Hastalıklarla başa çıkmak ve manevi ritüeller için ilk toplumlar yaklaşık iki düzine bitki bazlı madde kullanıyordu. Bu tür zihin değiştiren bitkiler arasında Güney Amerika'nın koka'sı, Orta Amerika'nın peyote'si, Doğu Afrika'nın khat'ı, Batı Afrika'nın kola cevizi ve Küçük Asya'nın esrarı ve afyonu yer alıyordu. Amerika kıtasındaki İnkalar, Aztekler ve Mayalar gibi uygarlıkların yanı sıra Küçük Asya'daki Sümerler, Asurlular, Babilliler, Mısırlılar, Romalılar ve Yunanlılar bu bitkilerin yetiştirilmesinde öncü olmuşlardır. Roma-Yunan uygarlığında afyonun özellikle tedavi amaçlı kullanımı önem kazanmaya başladı. Haşhaş tohumlarından elde edilen afyon, narkotik olması yönüyle diğer psikoaktif maddelerden farklılık göstermektedir. Bu maddelerin bilinen ilk etkisi analjezik etkisidir. Bu nedenle Yunan-Romen tıbbında ağrı kesici olarak sıklıkla kullanılmıştır. Hipokrat, eserlerinde afyon sütünün histeri ve melankoli tedavisinde kullanılmasını tavsiye ettiğini ve kendisinin de hastalarında bundan faydalandığını yazmıştır. Yunan hekim Dioskoridis de afyonun ağrı ve öksürüğe iyi geldiğini bildirmiştir. Askeri tıpla birlikte kullanımı artan afyon, Orta Çağ boyunca Batı ve Doğu'da cerrahların en sık kullandıkları ilaçlardan biri olmuştur (Köknel, 1976).

İslam'dan önce Araplar alkol ve benzeri maddeleri sıklıkla tüketiyorlardı. Başlangıçta İslam bu tür uygulamaları Kuran'da veya hadislerde yasaklamamıştı. Zamanla alkol ve ilgili maddelere yönelik kısıtlamalar arttı (Golcuk, 1987). Antik çağlarda ortaya çıkan ve kullanılan bitkiler belli bir dönem çoğunlukla ameliyat, anestezi ve ağrı giderme amacıyla kullanılmıştır (Shakermi, 1991). Macaristan afyonla tanışan ilk Avrupa ülkesi olmuş, ülkede yetiştirilen buğday, keten ve sarımsak ile bunları ağrı ve yaraları iyileştirmek için kullanmışlardır (Burfi, 2005).

İslam tarihinde İbn Sina ve Zekeriya afyonun tıbbi faydalarını biliyorlardı ve onu yaygın olarak kullanmışlardı (Murtazavi, 2007). Alman bilim adamı Friedrich Wilhelm Sertürner, 1805 yılında tıbbi tedavileri ilerletme arayışında morfini keşfederek bir atılım gerçekleştirdi. Daha sonra, Bayer'in kimyageri Dreser'in 1898'de eroini piyasaya sürmesi, morfin bağımlılığına çözüm bulmayı amaçlayan önemli bir dönüm noktası oldu (Altınsoy, 2022). İbn Sina ve Zekeriya el-Razi bir zamanlar afyonun tıbbi amaçlarla kullanılmasının faydalarından bahsetmişlerdi, Ancak İbn Sina kitabında afyonun başka amaçlarla kullanılmasının öldürücü bir madde olduğunu söylüyor (Razaki, 2003). Esrar ise İslam ülkelerinin fethinden sonra Tatarlar tarafından yayılmıştır. İran'ın İsmaili Şii lideri Hasan Sabbah, İslam tarihinde Haşhaşun olarak anılan bu taş siyasi ve devrimci amaçlarla kullanmıştır

(Lewis, 2006). Safevi döneminde, Uyuşturucu kullanımı artmış, Safevi krallarının 22 yıllık hükümdarlığı sırasında İran'da afyon, esrar ve alkol tüketimi yerli üretimin ihtiyaçları karşılayamayacak kadar artmış (Murtazavi, 2007).

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ve özellikle 1960'tan sonra uyuşturucu meselesi toplumsal bir sorun olarak öne çıkmaya başladı. 1970'lerde uyuşturucu konusu ve bununla bağlantılı problemler tartışılmaya, kontrol mekanizmalarının nasıl işleyeceği ulusal ve uluslararası düzeyde araştırılmaya başlandı. Bu yıllarda, uluslararası düzeyde alınan önlemlere ek olarak, uyuşturucu ve bağımlılar üzerine bilimsel çalışmaların da hız kazandığı belirtiliyor, Daha sonraki yıllarda, ABD ve Avrupa'nın farklı ülkelerinde gençlik sorunları ve madde bağımlılığı üzerine tartışmalar yapıldı ve bu durum için çözüm önerileri geliştirildi (Kasasparaçoğlu, 2020). Uzakdoğu, Orta Doğu, Güney Amerika gibi yerlerde yasal uyuşturucular üretilip, çoğunlukla Avrupa ve Amerika'da büyük paralara satılıyor (Macit, 2018).

Irak, 2003 öncesinde uyuşturucu kullanımı açısından dünyanın en temiz ülkelerinden biriyken, 2003 sonrasında savaş, güvenlik istikrarsızlığı, artan yoksulluk ve işsizlik nedeniyle uyuşturucu üreticisi ve ihracatçılarından biri haline geldi. Yaklaşık iki milyon ve daha fazla insan, çünkü Irak, başta Körfez ülkeleri olmak üzere komşu ülkelere uyuşturucu ihracatında geçiş noktası olarak görülüyor. Birincisi, Irak ve İranlı kaçakçılık çetelerinin kullandığı İran'la olan doğu sınırı üzerinden. İkincisi ise Orta Asya üzerinden Orta Asya ve Kürt bölgede kaçakçılık çetelerinin kullandığı Irak'ın Kürt Bölgesi'ne gidiyor (Muhammed, 2007).

Irak, Saddam Hükümeti'nin 2003'teki çöküşünden bu yana büyük değişiklikler yaşamıştır. Savaşın yıkıcı etkileri, anayasa ve yasaların çökmesi, sosyal servislerin zayıflaması, artan suç oranlarına yol açmıştır. Irak, İran ile sekiz yıl savaştı, ardından 1991'deki Kuveyt işgali nedeniyle ekonomik yaptırımlarla sarsıldı. 2003'te ABD'nin Irak'ı işgali ülkede siyasi karışıklığa neden oldu ve o zamandan beri çeşitli sorunlarla mücadele etmektedir (Sedeeq, 2018).

Bu sorunlar arasında siyasi, güvenlik, ekonomik, sosyal, kültürel ve sağlık problemleri bulunmaktadır ve bunların üstesinden gelmek giderek daha zor olmaktadır. Gençler başta olmak üzere insanlar, giderek artan sosyal sorunlardan dolayı umutsuzluğa düşmekte ve bazıları çözümü uyuşturucu kullanımında aramaya başlamıştır. Bu da toplum içinde yeni bir sorun yaratmış ve aile yapısının bozulmasına neden olmuştur. Irak'ın coğrafi konumu, İran ile sınırı olması ve yetki boşluğu sebebiyle uyuşturucu ticaretinin merkezi haline gelmeye başlamıştır

(Bayrak, 2018).

Son zamanlarda Irak'ta uyuşturucu kullanımının arttığı fark ediliyor. Resmi istatistiklere ulaşmak güç olsa da basında yer alan olaylar ve insanların şahsi tecrübeleri durumu kısmen aydınlatıyor. Hastane kayıtları ve haberler, aşırı doz ve bağımlılık sebebiyle tedavi gören Iraklıların sayısının artışı işaret ediyor. Ülkenin çeşitli kesimlerindeki insanlar, farklı yaş ve gelir gruplarından olsalar da uyuşturucu nedeniyle hastanelere başvuruyorlar. En sıklıkla benzheksol (Artane), benzodiazepinler ve kodein içeren ilaçlar kullanılıyor. Hatta Irak askerlerinin de benzheksol kullandığı belirtiliyor (Al-Husain, 2008).

Ekonomik sıkıntılar Irak'ta yaygın endişe kaynağı haline gelmiştir. Yüksek enflasyon ve işsizlik, insanları zor durumda bırakıyor ve birçok genç, iş bulma umuduyla eğitimini yarıda bırakmak zorunda kalıyor. Bu olumsuz şartlar, halkı hayatta kalmak için uyuşturucu ticaretine itebilecek bir ortam hazırlıyor. Irak'ın coğrafi konumu, ülkeyi uyuşturucunun kolayca geçiş yapabileceği bir merkez haline getiriyor. İran gibi komşu ülkelerdeki ciddi uyuşturucu problemleri ve Irak'ın kendi içindeki yetersiz sınır güvenliği, uyuşturucu maddelerin rahatça ülkeye giriş yapmasına zemin hazırlıyor. Sınır güvenliğindeki eksiklikler ve yolsuzluklar nedeniyle, Irak-İran sınırı uyuşturucu ticaretinde bir köprü görevi görüyor. Ülkeye giren uyuşturucu, şiddet ve bağımlılık gibi ağır sonuçlara yol açıyor ve bu durum aile yapısının dağılmasına sebep oluyor.

2010 yılına kadar Irak'ta madde kullanımı hakkında ülke genelinde veya bölgesel olarak veri toplayan resmi bir kurum yoktur. Bundan dolayı, madde kullanımının boyutları ve etkileri üzerine yapılan tahminler kesin ve doğru bilgi sağlamaktan uzaktır. Çeşitli resmi olmayan kaynaklardan ve özellikle Dünya Sağlık Örgütü'nün Bölge Ofis raporundan alınan bilgilere göre Irak'ta madde kullanımı ile ilgili bazı durumlar şu şekildedir: Kadınlar ve gençler arasında uyuşturucu kullanımında bir artış söz konusudur. Yaygın olarak kullanılan maddeler arasında uyutucular, Parkinson ilacı olan benzheksol ve çözücüler yer alır. Yetişkinler de savaşın ve stresin etkisiyle benzodiazepinler, kodein ve benzheksol tüketmektedirler. Özellikle afyon ve eroinin kullanım seviyeleri tam olarak bilinmemektedir. Hapishanelerde ve şehirlerde uyuşturucu kullanım oranlarının yüksek ve artan bir eğilimde olduğu gözlemlenmektedir. Esrar kullanımı hakkında net veri olmamasına rağmen, esrarın yaygın bir şekilde tüketildiği anlaşılmaktadır (WHO, 2010).

Irak'ta uyuşturucu sahnesinde yeni popüler olanlar arasında amfetamin

türevleri olan Captagon, kristal methe ve ağır kesici tramadol bulunuyor. Captagon metamfetamine, çiğ afyon olarak da bilinen Afganistan afyonu teriak ve sınır kapılarında ele geçen eroin ise bu maddelerin artan popülerliğine işaret ediyor.

Sık sık mafya örgütleri, kaçakçılık çeteleri ve ticari merkezler kurarak uyuşturucu dağıtmaya çalıştılar. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) bir raporunda şöyle diyor, Büyük kaçakçılık çeteleri dünyanın dört bir yanından uyuşturucu kaçakçılığı yapıyor, Bu çetelere genellikle iktidar sahibi bir adam ya da bir devlet yetkilisi karışıyor (Ardubay, 2000).

2.5.1. Irak Bölgesel Kürt Bölgesi'nde Uyuşturucunun Yayılması

Irak Federal Devleti'nin bir parçası olan Kürt Bölgesi, coğrafi olarak İran'ın 1000 kilometre uzaklıkta yer alırken, İran aynı zamanda uyuşturucu kaynağı olan bir ülke olan Afganistan'ın da komşusudur. İran'dan ve diğer kullanıcı ülkelerden de çok sayıda turist, bağımlı ve kaçakçı var. 1991 ayaklanmasından sonra tüm sınırların açılması, Kürt Bölgesi'ne uyuşturucu girişinin başlangıcı oldu. Uyuşturucu tacirlerinin geçiş yolu olarak uyuşturucu kullanımı, Türkiye ile Avrupa arasında bir köprü haline gelmiştir (Badri, 2007).

Erbil, antik dönemlere ve MÖ 6000'li yıllara kadar uzanan tarihiyle bölgenin ve dünyanın en eski yerleşimlerinden biridir. Kuzey Irak'ta yönetim merkezi olarak hizmet veren şehir, geniş bir alana yayılır kuzeyde Türkiye, doğuda İran ile çevrilidir ve yüzölçümü 15,214 km²'dir. Akdeniz ve çöl ikliminin etkilerini gösterir. Erbil'in nüfusu 2,055,448'dir (Facts.net, 2023; Encyclopedia Britannica, 2024). Aile yapısı eskiden çok çocuklu iken, şimdilerde çocuk sayısı genellikle 2 veya 3'e düşmüştür. Gelişen modern yaşam biçimi ve şehirleşme, apartman yaşamını yaygınlaştırmıştır. Ayrıca, uzun çalışma saatleri ve ekonomik zorluklar, ailelerin çocuk yetiştirme rollerini etkilemiştir.

2.5.1.1. Irak Bölgesel Kürt Yönetiminde Uyuşturucunun Yayılmasını Etkileyen Faktörler

1991'de Baas rejimine karşı ayaklanmadan sonra Kürt Bölgesi'nin yarı bağımsızlığını kazanmasının ardından bir takım siyasi, sosyal ve ekonomik krizlere maruz kalmıştır. Kürt Bölgesel Yönetimi (KBY) göreve başladığında 4.000'den fazla köyün yok olduğu, on binlerce insanın katledildiği bir ülkeyi miras aldı. Bu insanlarda ne bir mutluluk ne de bir umut bırakmıştı. Bu durum, uyuşturucu ticareti ve ticareti ile bunların ortaya çıkışı ve yayılmasında bir boşluk yaratmıştı (Taha,

2018).

İç savaşın patlak vermesi bir dizi sosyal sorunun ardından geldi; Bireylerin ve ailelerin ruhsal bozuklukları, parti üyeliği ve çeşitli siyasi parti farklılıkları nedeniyle sosyal ilişkilerin bozulması, gençlerin yurtdışına göç etmesi gibi. Ekonomik kriz ve artan yoksulluk oranları, sosyal normların gelenekselden geleneksele değişmesi. Baas rejimi çökünce halkın ekonomik durumu düzeldi, büyük bir istikrar, güvenlik ve huzur yaşandı. Bu istikrar terör tehdidiyle tehdit edildi ve Kürt toplumunda bireyler uyuşturucu kullanımına yöneldi (Mustafa, 2018).

1991 yılında Kürt Bölgesi'nin ayrılmasından ve merkezi hükümetin Kürt sınırları üzerindeki hegemonyasının ortadan kalkmasından sonra geçmişteki katı Irak yasalarından dolayı genel olarak halkın korkusu ortadan kalktı veya azaldı. Öte yandan Birleşmiş Milletler' in Irak'ın Kürt Bölgesi'ne uyguladığı ekonomik ambargo nedeniyle Kürt halkı yoksullukla karşı karşıya kaldı. Özellikle sınır bölgelerinde yaşayan vatandaşlar, ekonomik zorluklar ve geçim sıkıntıları nedeniyle, uyuşturucu kaçakçılığı ve dağıtımına yönelmek zorunda kalıyorlar. Bu durum, bölgedeki ekonomik ve sosyal sorunların daha da derinleşmesine neden oluyor (Murtazavi, 2007).

Erbil'de marketler, kafeler, kulüpler, restoranlar ve parklar sigara ve nargile bulmanın yaygın olduğu yerler arasındadır, bu yüzden bu ürünlere rahatça ulaşılır. Kürt Bölgesi'nde nargile içmek, Kürt toplumunun yeni bir trendi haline gelmiştir. Sağlık Bakanlığı, kamusal alanlarda nargile kullanımının yasal izinlerini askıya alıp, yeni bir karar alınana kadar mevcut izinleri yenilememe kararı almıştır. Nargile tüketiminin artmasının nedenleri arasında sorumluluk duygusunun azalması, ekonomik kötüleşme, sosyal baskılar, artan erişilebilirlik ve kolay ulaşım sayılabilir (Jaf ve Kumar, 2016).

Irak ve Erbil'de sigara, nargile ve alkol en yaygın tüketilen maddeler olup, artan uyuşturucu kullanımı toplumda endişe yaratmaktadır. Aile içinde bu tür madde kullanan birinin olması, arkadaş çevresinin etkisi ve kolay erişim, görülen başlıca risk faktörleridir. Özellikle gençlere yönelik sağlık eğitimi programlarına ihtiyaç vardır ve bu konuda bilinçlendirme şarttır. Sonuç olarak, Irak'ta madde kullanımı sorunu, ülkenin politik ve ekonomik durumuna bağlıdır; ancak bu sorunun çözümü için acil eylem gereklidir ve ilgili taraflar bu sorunla mücadelede birleşik çaba göstermeye devam etmelidir (Bawzi, 2022).

2.6. Uyuşturucu Bağımlılığında Etkili Olan Faktörler

Madde bağımlılığının ortaya çıkmasında, bireyin psikolojik, biyolojik ve sosyal etkenlere maruz kalması büyük rol oynar. Özellikle ailevi sorunlar, sosyal çevre ile uyumsuzluk, olumsuz arkadaş çevresi ve medyanın etkisi, suça meyilli alt kültürlerle etkileşim ve ruhsal çevresel problemler gibi birçok değişkenin etkili olduğunu belirtebiliriz. Bağımlılığın gelişiminde önem taşıyan temel faktörler:

2.6.1. Demografik Faktörler

Cinsiyet: Erkeklerle kıyasla kadınların uyuşturucu bağımlısı olma şansı daha azdır, fakat kadınlarda uyuşturucunun etkileri daha ağır olabilir. Hormon farkları, sosyal etkiler ve kötü deneyimler, kadınlarda bağımlılık yapma riskini artırabilir.

Yaş: Uyuşturucuya başlama genellikle gençler arasında, özellikle de ergenlik döneminde görülür. Bu dönemde kimliğini bulma süreci, risk alma ve arkadaş etkisi bağımlılığa yol açabilir.

Sosyoekonomik Durum: Düşük gelir ve eğitim seviyesi gibi faktörler, ekonomik sıkıntılar ve işsizlik gibi sorunlar, uyuşturucu bağımlılığına eğilimi artırabilir.

Etnik Köken ve Kültürel Faktörler: Uyuşturucu kullanımı ve bağımlılığı üzerinde etnik köken ve kültürel faktörler etkili olabilir. Farklı kültürlerdeki yaşam tarzları ve sosyal normlar, uyuşturucu erişimini ve kabulünü etkileyebilir.

Eğitim Seviyesi: Eğitimi daha düşük olan bireyler, uyuşturucu bağımlılığı açısından daha riskli olabilirler. Eğitim seviyesi arttıkça, bağımlılık yapma riski düşebilir.

Bölgesel Farklılıklar: Uyuşturucu kullanımı, coğrafi yerlere göre değişebilir. Bazı bölgelerde daha yaygın olabilirken, bazı bölgelerde daha nadir görülür (Bozkurt, 2015).

2.6.2. Kişisel Faktörler

Madde kullanımına eğilim gösteren kişilerin genellikle hayatlarındaki güçlüklerle başa çıkamayan kişiler olduğu araştırmalarla belirlenmiştir ve bu durum her bağımlıda görülen bir özellik değildir (Özaydın,1984).

Bireylerin kendi özellikleri davranışlarını etkileyebilir. Bu özellikler kişinin hem doğuştan getirdiği hem de yaşamı boyunca kazandıklarıdır. Riskli madde kullanımı taşıyan özelliklerden birisi, çocukluk dönemindeki davranışlardır. Örneğin, geçmişte madde kullanımı, saldırganlık, kötü moral, çekingenlik ya da dürtüsel davranışlar gibi. Belli kişisel özellikler, müdahale edilmesi gereken yerlerdir, mesela sosyal beceri eksikliği gibi. Ama bazıları, genetik yatkınlık gibi, hedef olmayabilir. Bu özellikler sadece madde kullanım riskini artırmakla kalmaz, aynı zamanda zararlı ve suç eğilimi gösteren davranışlar için de risk oluşturur. Ayrıca, depresyon, dikkat eksikliği ve hiperaktivite gibi rahatsızlıklar da madde kullanımı ile birlikte görülebilir. Bu nedenle her bir bozukluğu iyi anlamak gereklidir. Madde kullanımının ileriye dönük farklı sorunlara yol açabileceği de göz ardı edilmemelidir. Madde bağımlılığı bazen başka bir sağlık sorununun işareti olabilir (Yavuz, 2015).

İnsanlar kişilik ve davranışları kadar yetiştirilme tarzları, kültür ve geçmişleri dikkate alındığında problemleri çözme yeteneklerinin de değişik olduğu görülür. Madde bağımlıları genellikle sorunlarıyla baş etmekte güçlük çeker, problem çözme becerileri düşük, kaygı seviyeleri yüksek olup, endişe ve huzursuzluk hissederler. Bu bireyler için madde kullanımı, sorunlarını geçici olarak unutturan bir yol gibi görünmektedir (TÜBM, 2019).

Araştırmalar bağımlılık gösteren bireylerin genellikle çocukken mutsuz, sorunlu ergenlik geçirdiklerini ve ebeveynleriyle ilişkilerinde sorunlar yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Ortaöğrenim ve yükseköğretime geçiş sırasında karşılaştıkları zorluklarla başa çıkamayan, uyumsuz, yalnız ve dışlanmış hisseden, öfkelerini kontrol etmekte zorlanan gençler, madde kullanımına daha meyillidir. Ergenlik döneminde hormonla ve fiziksel değişikliklerin yanı sıra, kimlik bocalaması yaşayan gençler, madde bağımlılığını bir isyan aracı olarak görebilirler (Uzbay, 2011). Madde bağımlılığının gelişiminde önemli bir etken olan bazı kişisel faktörler:

Başa sıkma yetenekleri: Sorunları yönetme yeteneği düşük olan bireyler, madde kullanımını bir kaçış ya da stres atma yöntemi olarak görebilir. Yaşamın stresli yönleri, travmalar, ilişki sorunları, kayıplar ya da duygusal sıkıntılarda baş etme yeteneğinin zayıflığı, maddeye yönelimi güçlendirebilir.

Duygusal sorunlar: Depresyon, anksiyete, öfke gibi duygusal rahatsızlığı olan kişiler, bu duygusal zorluklarla mücadele için maddelere yönelebilir. Madde kullanımı kısa süreli bir rahatlama sağlasa da uzun vadede duygusal sorunları

derinleştirebilir.

Özsaygı ve kendine değer verme: Düşük özsaygısı olan ya da kendini değersiz hisseden kişiler madde kullanarak geçici olarak kendilerini daha iyi hissetme eğiliminde olabilir.

Risk alma: Doğal olarak risk almayı seven bireyler, madde kullanımına daha açık olabilir. Riskli davranışlara eğilim, madde kullanımına meyilli teşvik edebilir.

Arkadaş çevresi ve sosyal baskı: Arkadaşlarının madde kullanımı ya da etkisi altında kalmış kişiler, baskı hissederek maddelere yönelebilir. Sosyal ortam, maddenin kullanımını normal veya popüler bir eylem olarak gösterebilir.

Merak ve deneyim arzusu: Yeni şeyler deneme isteği ya da deneyim arayışı içinde olanlar, maddeleri test etmek için meraklanabilir. Bu türden merak ya da yeni deneyimler arama duygusu, bireyin maddeyi deneme eğilimini artırabilir (Karaer, 2021).

Kişisel sorunlar nedeniyle insanların yaşamlarında madde bağımlılığı gelişebilir. Araştırmalar, günlük yaşamdaki zorluklara tek başına çözüm bulamayanların madde bağımlısı olabileceğini gösteriyor (Özaydın,1984). Ergenlik dönemi, hormonal ve fiziksel değişikliklerin doruk yaptığı bir zaman olup, kişisel çatışma yaşayan gençler madde kullanımını bir direniş biçimi olarak görebilirler (Erol, 2005).

2.6.3. Çevresel Faktörler

Madde bağımlılığı konusunda, bireyin içinde bulunduğu sosyal çevre ve çevresel alışkanlıkların etkisi büyüktür. Madde kullanımının normal karşılandığı bir ortamda yaşayan insanlar, bu durumun farkında olmadan bağımlı hale gelebilirler. Ayrıca, yaş grubunun yoğun olduğu sosyal çevreler de bağımlılık açısından risk faktörüdür. Özellikle, kişinin kültürel etkileşimlere açık olduğu ve toplumdan dışlandığını hissettiği durumlarda, yalnızlık ve dışlanma sorunlarına karşı madde kullanımını bir çözüm olarak görebilir. Kültürün yozlaştığı ve eğitim eksikliğinin olduğu, güvenlik önlemlerinin yetersiz kaldığı yerlerde madde bağımlılığı daha sık görülmektedir. Şehirleşme sürecinin yaşandığı bölgelerde kültürel bozulmanın etkileri belirgin iken, kırsal bölgelerde eğitim eksikliği ve önlem alınmaması, özellikle gençlerin bağımlı olmalarını kolaylaştırabilir (Tekalan, 2012).

Sosyo-ekonomik düşük düzeyli ülkelerde yoksulluk, madde bağımlılığı için bir risk teşkil etmektedir. Ayrıca kalabalık nüfuslar ve kötü yaşam şartları, madde kötüye kullanım riskini artırır. Suçu yüksek olan yerlerde de daha fazla madde kullanımı görülmektedir. Kolay madde erişimi ve yaygın kullanımının bulunduğu alanlar, gençler için riski yükseltmektedir. Çevresel etkenler, madde bağımlılığında önemli bir etkidir (Yavuz, 2015). Madde bağımlılığının oluşumunda önemli bir etkiye sahip olan çevresel etkenler:

Arkadaş Çevresi: Eğer bir kişinin arkadaş grubunda madde kullanımı yaygınsa, bu durum onu da madde kullanmaya teşvik edebilir.

Aile Etkisi: Aile içinde madde kullanımı mevcutsa veya aile bireyleri bağımlıysa, bu durum kişinin maddelere yönelmesine neden olabilir.

Sosyal Çevre: Madde kullanımının normal karşılandığı sosyal alanlar, örneğin bazı kulüpler veya etkinlikler, insanların madde kullanımına yönelmelerine sebep olabilir.

Medya: Televizyon, müzik videoları ya da sosyal medyada madde kullanımını çekici gösteren içerikler kişileri madde kullanmaya itebilir.

Kültürel ve Sosyal Normlar: Toplumun bazı kısımlarında madde kullanımı norm haline gelebilir ve sosyal kabulü simgeleyebilir.

Ekonomik Durum: Zor ekonomik koşullar insanları maddelere yöneltebilir, çünkü maddeler bazen bir kaçış ya da rahatlama yöntemi olarak görülebilir.

Yasalar: Ülkenin uyuşturucuyla mücadelede uyguladığı yasalar ve politikalar madde kullanımını azaltmada ve önlemede etkili olabilir (Özbay, 2006).

Madde bağımlılığının küresel sebeplerinden biri, devletin bu sorunla mücadeledeki politika, yasa ve cezaların etkili olmasıdır. Keskin yasalar, bağımlılık ve madde kaçakçılığına karşı koymada önemlidir (Uzbay, 2011).

2.6.4. Aile Faktörü

Sosyologlar psikologlar ve öğretmenler, çocukların bakımı, büyümesi

öğrenimi ve topluma katılımı için ailenin çok önemli olduğunu söylüyorlar. Bu açıdan bakınca, aile, insanların sağlıklı ya da sağlıklı olmayan yetişmelerinde anahtar rol oynar. Madde bağımlılığı gibi konularda da en etkileyici unsur yine ailelerdir.

Madde bağımlılığının aile gibi sosyal yapı üzerindeki tesiri, toplum üzerindeki genel etkiyi anlamamız için temel bir unsurdur. Aile faktörleri, madde kullanımında belirleyici bir rol üstlenir ve bağımlılık konusunda mücadelede ön saflarda yer alırken, aynı zamanda bağımlılıktan en fazla zarar gören yapıdır. Aile, hayatın ve gelişimin merkezidir; ailenin davranış modelleri, üyelerinin davranışları ve tutumları, bu sistemin sürdürülebilirliğini ve işleyişini simgeler. Antisosyal kişilik bozukluğu, madde veya alkol kullanımı problemi olan ebeveynler, çocuklarının alkol ve uyuşturucuya meyilli olmalarını artırır, Parçalanmış aile ortamında büyüyen çocuklarda madde kullanımına rastlanma oranı daha yüksektir. Uyuşturucu kullanımına başlama sebepleri arasında, kişilerin aile içi problemlerle başa çıkamamaları ve sosyal çevrenin madde kullanımına duyarlı olması büyük önem taşır (Bahar, 2018).

Ailede iletişim sorunlarının, kişilerin madde kullanma olasılığını artırdığı görülür. Ailenin içyapısı ve üyelerin birbirlerine davranış biçimleri, çocuk ve gençlerin benlik algılarının gelişiminde önemlidir. Anne baba ile çocuk arasındaki etkileşim, davranış kalıplarının güçlenmesine ve ergenin bağımsız davranışlar geliştirmesine yardımcı olur. Bu durum ergenin, okul ve arkadaş ilişkileri gibi sosyal alanlarda da kendini göstermesine olanak tanır, Ergenlerin yetişkinliğe sağlıklı geçiş yapabilmeleri için, ailelerinin kimlik gelişimlerine destek olmaları, bağımsızlık ve özgüven kazanmalarını kolaylaştırır. Araştırmalar gösteriyor ki; güçlü aile desteğine sahip gençler, kendi kararlarının sorumluluğunu almayı öğrenir ve madde bağımlılığı gibi sorunlara karşı daha dayanıklı olurlar (Herman, 1997). Madde bağımlılığı konusunda büyük önem taşıyan faktörler:

Aile İletişimi: Aile içi iletişim nasıl ve ne kalitede olduğu, madde kullanımı riskini etkileyebilir. İyi olmayan iletişim, aile içinde anlayış ve destek eksikliği gibi sorunlara yol açabilir, bu da kişinin maddeye yönelmesine sebep olabilir.

Ebeveyn Davranışları: Ebeveynlerin madde kullanımı veya alkol problemleri, çocukların da madde kullanımına ve bağımlılık geliştirmesine neden olabilir. Anne-baba davranışları çocuklara örnek teşkil eder.

Aile İşlevselliği: Güçlü aile yapısı, gençlerin kimliklerinin gelişimine

yardımcı olur ve özgüven kazanmalarını sağlar. Destekleyici aile ortamı olan gençler, madde kullanımı risklerini daha iyi yönetebilir.

Aile Sorunları: Aile içi çatışmalar ve boşanma gibi sorunlar, çocuklarda stres ve duygusal zorluklara yol açabilir. Bu durumlarla baş edemeyenler, madde kullanımına yönelebilir.

Ebeveyn Tutumları: Anne-baba yaklaşımları, sınırların nasıl belirlendiği ve kuralların nasıl uygulandığı, çocuğun madde kullanımını etkileyebilir. Aşırı hoşgörölü veya katı tutumlar, çocuklarda düşük özgüvene ve duygusal sorunlara neden olabilir ve bu da madde kullanmaya yatkınlığını artırabilir.

Aile Desteği ve İlgisi: Sağlam aile yapısı, çocuğa duygusal destek ve ilgi sağlar. Bu destek, onların madde kullanımına karşı direncini artırabilir ve koruyucu faktörlerle güçlendirebilir (Eru, 2020).

Araştırmalar, genlerdeki aile yapısının, ebeveynlerin genetik miras üzerindeki yetersiz kontrolü, bireyler arası iletişim sorunları, eğitim düzeyinin düşüklüğü, bozuk aile ilişkileri ve ebeveynlerde madde kullanımının artış gibi faktörlerin gençlerin yetişkinlik döneminde madde kullanma riskini artırdığını göstermektedir. Ayrıca, bireyin ailesine dair algısı ve aile içi iletişimde yaşadığı çatışmaların madde kullanımıyla ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Literatürde, aile üyeleriyle iletişim şekilleri ve kalitesine dair yapılan çalışmaların yetersiz olduğu, fakat ergenlerin ebeveynleriyle olan iletişimi ve bu iletişimin kalitesinin madde bağımlılığını anlamak için önemli bir faktör olduğu belirtilmiştir (Barnes, 2000).

Diğer yandan, ailede madde kullanımına karşı tutumlar, gençlerin davranışlarını etkileyebiliyor. Ebeveynlerin sorunlarla başa çıkma şekilleri ve alkol, kimyasal kullanım alışkanlıkları, gençlerin de ileride benzer yollarla sorunlarına çözüm aramasına yol açabiliyor. Aile faktörlerinden birisi, evlilik dışı doğan ve geleneksel toplumlarda çekingenlikle karşılanan çocukların sorunlarıdır. Bunların toplum tarafından dışlanmaları, kin ve nefret hissetmelerine yol açabilir. Ailevi istikrarın ve ebeveyn ilgisinin eksikliği, bu çocuklarda kişilik sorunlarını beraberinde getirebilir.

Uzmanlar, bozuk aile ortamlarında büyüyen çocukların sağlıklı bir toplumu oluşturmayaacağı konusunda hemfikirdirler. Bu tür ailelerde büyüyen çocukların okulda sorunlar yaşadığı, hızlıca daha ciddi problemlere sürüklendikleri ve duygusal

zorluklarla karşılaştıkları belirtiliyor. Ayrıca bunlar, yetişkinliklerinde evlilikten kaçınma ya da çabuk boşanma eğilimi gösteriyorlar. Aile yapısındaki dağılmaların, madde bağımlılığının artışı da önemli bir rol oynadığı kaydedilmiştir. Bozulmuş aile yapısı, ölüm, boşanma ya da ayrı yaşama gibi sebeplerle ebeveynlerden birinin veya ikisinin eksik olduğu, yalnız ebeveyn veya büyükanne ile yaşayan çocuklardan meydana gelir (Timur, 1972).

Ailenin yapısı bir kişinin hayatını derinden etkileyebilir ve hatta madde bağımlılığı gibi sorunlara yol açabilir. Ebeveynlerden birinin kaybı veya boşanma sonucu eksik bir aile yapısı, çocukta davranış bozukluklarına ve normal olmayan alışkanlıklara neden olabilir. Çocuklar, sevgi dolu ve iyi örnekler sunan ebeveynlerle daha sağlıklı bir psikolojik ve sosyal gelişim gösterebilirler. Eğer anne veya baba yoksa ya da doğru örnekler sağlayamıyorsa, çocuk bazı zorluklarla karşılaşabilir. Ayrıca yumuşak bir dil kullanılmış olmasına rağmen, bir çocuğun ihmal edilmesi veya eksik bir aile ortamında büyümesi, o ailenin dağılmasından kaynaklanan sorunlardan daha ciddi sonuçlar doğurabilir (Alevsaçanlar, 2015).

Gordon'a göre anne ve babalar çocuğun etrafındakiler arasında en etkili kişilerdir. Özellikle çocuğun altı yaşına kadar olan dönemde, onların temel ihtiyaçlarını karşılayan ve ilk öğretmenleri olan anne ve babaların, kişilik gelişimi üzerindeki etkisinin büyüklüğü ortadadır. Bu dönemde çocukların aile içinde kazandığı rol, değerler ve kendini tanıma süreci, ileride toplumda nasıl bir yer edineceği ve hangi değerlere sahip olacağının belirleyicisi haline gelir (Gordon,1993).

Aile içinde yaşanan olumsuzluklar çocuğun ruhsal büyümesini kötü etkiler. Ayrılıklar, çocuğun duygusal olgunlaşmasına zarar verir. Ayrılık ya da terk gibi nedenlerle bir veya her iki ebeveyni kaybeden aileler "parçalanmış aile" olarak isimlendirilir. Buna karşılık, anne ve babanın bir arada olduğu sağlam aile yapısına "tam aile" denir. Çocuğun sosyal gelişimini olumsuz etkileyen parçalanmış aile durumunun, suç eğiliminde artışla bağlantılı olduğu araştırmalarla saptanmıştır. Aile, nesillerin devamını sağlama, çocukları topluma kazandırma, yalnızlığı önleme, stresi azaltma gibi toplumsal ve ekonomik işlevler üstlenirken, aynı zamanda kültür aktarımı ve üyelerin kişisel doyumunu da sağlar (Gökçe,1991).

Araştırmalar, boşanma sonucu ayrılan ailelerden gelen çocukların, geleneksel aile yapısına sahip çocuklara kıyasla eğitimde daha az başarılı olduğunu göstermiştir. Ebeveyn eksikliğinin, çocuğun öğrenimine zarar verdiği anlaşılmaktadır. Dennis,

Tahran'daki bir yetiştirme evinde yaptığı çalışmada, bebeklik dönemlerinde anne şefkatine en çok muhtaç olunan dönemde bulunan çocukların, bu evde büyüdüklerinde ciddi gelişim sorunları yaşadıklarını belirtmiştir. Yetiştirme evlerindeki çocuklar yalnızca zekâ ve konuşma becerilerinde değil, aynı zamanda motor becerilerinde de yaşlarına göre belirgin gelişim eksiklikleri sergilemişlerdir (Yıldıran, 1983).

Araştırmalar, suça meyilli çocukların çoğunun istikrarsız aile ortamlarından, sıkıntılı ekonomik koşullardan geldiğini ve bu durumların çocuğun güvenlik duygusunu bozduğunu göstermiştir. Aile içinde yaşanan sorunlar, çocukların ruhsal sağlığını olumsuz etkileyebilir. Çocuk ve gençler için, kötü aile ortamının yanı sıra çevrelerinden gelen olumsuz örnekler de etkili olabilir, Alkol veya madde bağımlısı ebeveynler ise taklit edilmesi bakımından oldukça zararlıdır.

Ferguson'un Glasgow'da gerçekleştirdiği çalışmaya göre, babaları sulak mekanlarda yaşayan çocuklar, diğerlerine göre iki kat, yani %12 oranında daha fazla su içmektedir. Aynı şekilde bu çalışmada, ağabeyi su kenarında yaşayan çocukların %33 oranla on kat suya daha yakın oldukları belirlenmiştir (Yavuzer, 1998).

2.6.5. Arkadaş Faktörü

18 yaşından küçüklerde uyuşturucuya başlama sebepleri arasında arkadaş çevresinin etkisi ve merak ön plandadır bu madde kullanımı hem bedensel hem de ruhsal bağımlılığı beraberinde getiren sosyal bir zorunluluk olarak görülebilir. Çocuklar arasında toplumsal kabul ve grup içi yer edinme baskısı altında, çoğu zaman arkadaş baskısına direnç gösterilemiyor. Grup dışında kalma ya da farklı algılanma korkusu madde kullanımını kaçınılmaz kılıyor. Araştırmalar, öğrencilerin %60-80'inin ilk deneyimlerini arkadaşlarından alınan maddelerle yaşadığını göstermektedir. Gençlerin yarısından çoğu da ilk kez bir arkadaşının evinde maddeyi denemiştir (Tamar ve Ögel, 1996).

Arkadaşlarının madde kullanımı, bir kişinin madde kullanma olasılığında etkili en önemli faktördür. Madde kullanan arkadaşları bulunan bir bireyin, kullanmayan arkadaşları olan bir bireye göre madde kullanım riski daha yüksektir. Ayrıca, arkadaş çevresinin madde kullanımına yönelik olumlu düşünceleri de bireyin madde kullanımını etkiler. Maddeye karşı olumlu bir yaklaşım sergileyen bir arkadaş grubuna sahip kişilerde, madde kullanımı riski artar. Şayet kişi, arkadaş grubuna çok bağlı ve onların davranışlarına meyilli ise, madde kullanma ihtimali daha yüksektir

(Yavuz, 2015).

Arkadaş çevresi, okullarda madde kullanımının en önemli risk faktörüdür (Rukundo, 2017). Arkadaş çevresinde sigara ve nargile içme ihtimali yüksektir. Oysa alkol ve uyuşturucu kullanmayan arkadaşları olan gençlerde bu risk azdır. Akran baskısı ve öğrenme teorisi bu durumu açıklar; arkadaşlar iyi ya da kötü davranışlarda etkili olabilirler.

Arkadaş çevresindeki madde kullanımının bir kişinin madde kullanma olasılığını artırdığı bilinir. Özellikle gençler arasında, madde kullanan arkadaşlara sahip olmak bu davranışa yönelimi güçlendirebilir. Arkadaş gruplarına güçlü bağlarla bağlanan bireylerde madde kullanımı daha yaygın görülür (Karataşoğlu, 2012).

Arkadaşların etkisi madde bağımlılığına yol açabilecek önemli faktörlerden biridir. Özellikle gençlik döneminde, arkadaş çevresinde madde kullanımının yaygınlaşması ve kabul görmesi, bireyleri maddeye yönlendirebilir. Arkadaşların madde bağımlılığı üzerindeki etkileri:

Grup Baskısı: Arkadaşların madde kullanımını teşvik etmesi veya baskı yapması, bireylerin maddeyi denemelerine veya kullanmalarına yol açabilir. Özellikle gençler, arkadaşlarından farklı olma veya dışlanma korkusuyla madde kullanımına katılabilirler.

Sosyal Kabul: Bazı gençler, arkadaşları arasında madde kullanmanın sosyal kabul görmesini önemseyebilir. Bu nedenle, arkadaşlarıyla aynı deneyimi paylaşmak ve grup içinde yer almak için madde kullanımına yönelebilirler.

İlgi ve İlgilenme: Arkadaş çevresinde madde kullanımı yaygınsa, bireyler bu davranışı taklit edebilirler. Arkadaşlarının dikkatini çekmek, ilgi görmek veya onlarla daha fazla vakit geçirmek için madde kullanımını deneyebilirler.

Madde Temini: Araştırmalar, madde kullanan gençlerin çoğunluğunun maddeyi ilk kez bir arkadaşlarından aldıklarını göstermektedir. Arkadaşlar arasında madde temini, bireylerin maddeye erişimini kolaylaştırabilir ve kullanma olasılığını artırabilir (Gökçen, 2015). Arkadaşların etkisi, gençlerin madde bağımlılığına yönelmelerinde önemli bir faktördür. Bu nedenle, madde kullanımıyla mücadelede arkadaş çevresinin rolü göz önünde bulundurulmalı ve gençlere doğru bilgilendirme

ve destek sağlanmalıdır. Ayrıca, gençlere alternatif sağlıklı etkinlikler ve sosyal gruplar sunmak, madde kullanımını önlemede yardımcı olabilir.

2.6.6. Medya Faktörü

Medya bağımlılık sorunlarına dikkate çekmekte yetersiz kaldığı için bağımlılık yapıcı maddelerin yayılmasına katkı sağlamaktadır. Televizyon ve sinemada olumsuz örnek kişilerin yüceltilmesi, kişisel kimlik sorunlarının artmasına yol açmakta ve özellikle ergenler üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. İçeriklerin cazip şekilde tasarlanması, gerçeği çarpıtarak algıları etkileyip, gençler arasında bağımlılığı normalleştirmektedir (Cuma, 2020).

Medyanın etkisi madde bağımlılığıyla mücadele konusunda önemli bir faktördür. Medya aracılığıyla yayılan içerikler, gençlerin madde kullanımı üzerinde olumsuz bir etki yapabilir. Medyanın madde bağımlılığı üzerindeki bazı etkileri:

Rol Modeller: Medyada gösterilen kahramanlar veya ünlüler, gençler için rol modeller olabilir. Eğer medyada madde kullanımı özendirilen veya normalleştirilen karakterler yer alıyorsa, gençler bu davranışı taklit etme eğiliminde olabilirler (Baştuğ, 2013).

Normalleştirme: Medya, madde kullanımını normalleştirme eğiliminde olabilir, Özellikle filmlerde, dizilerde veya müzik videolarında madde kullanımının olumlu veya çekici bir şekilde gösterilmesi, gençlerde madde kullanımını kabullenme veya deneme isteği oluşturabilir (Erdal, 2019).

Özendirme ve Reklamlar: Madde kullanımına yönelik reklamlar veya özendirici içerikler, gençler üzerinde etkili olabilir. Bu tür reklamlar, gençlere madde kullanımının "cool" veya "eğlenceli" bir şey olduğunu ima edebilir.

Yanlış Bilgilendirme: Medyada yayılan bilgilerin doğru olmama veya yanıltıcı olma olasılığı vardır. Madde kullanımının zararları veya bağımlılık riskleri hakkında yanlış veya eksik bilgiler sunulması, gençlerin madde kullanımı konusunda yanlış bir algıya sahip olmalarına neden olabilir (Koçak ve Temel, 2022).

2.6.7. Din Faktörü

Dini inancın zayıflaması madde bağımlılığı konusunda olumsuz bir etkiye sahip olabilir. İşte dini inancın zayıflamasının madde bağımlılığı üzerindeki

etkilerinden bazıları:

Değer ve Kuralların Zayıflaması: Dini inançlar toplumda değerler ve kurallar sistemi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Dindar bireyler, dini öğretiler doğrultusunda belirlenen değerlere ve kurallara uyma zorunluluğu hissederler, ancak dini inancın zayıflamasıyla birlikte, bu değerler ve kurallar da zayıflayabilir ve madde kullanımı gibi zararlı davranışlara karşı daha az direnç gösterilebilir (Doğanay,2019).

Ahret Kaygısının Azalması: Dini inanca sahip olanlar bu dünyada Allah'ın belirlediği yasaklara uymamanın öbür dünyada cezalandırılmalarına yol açacağına inanırlar. Bu inanç, madde kullanımı gibi zararlı davranışlardan kaçınmada önemli bir motivasyon kaynağı olabilir. Ancak dini inancın zayıflamasıyla birlikte, ahret kaygısı azalabilir ve madde kullanımına karşı daha fazla eğilim gösterilebilir.

Sosyal Sermayenin Azalması: Dini inançlar, toplumda dayanışma, yardımlaşma ve toplumsal bağların güçlenmesini teşvik eder. Dini topluluklar, sosyal sermaye oluşturma'nın önemli bir kaynağıdır. Ancak dini inancın zayıflamasıyla birlikte, sosyal sermaye azalabilir ve bireyler, madde bağımlılığı gibi olumsuz davranışlara karşı daha savunmasız hale gelebilir (Dağlı, 2010).

2.7. Uyuşturucu Bağımlılığının Önlenmesinde Etkili Olan Faktörler

Uyuşturucu bağımlılığının önlenmesinde belirli toplumsal kurumlar önemli bir rol oynayabilir, Aşağıda, bu kurumlar ve oynayacakları temel roller açıklanmaktadır, Uyuşturucu probleminin engellenmesi, tedavi edilmesi için düşünülen fikirler, planlar, her toplumun kültürel yapısına ve var olan imkanlara uygun olmadıkça geniş bir kabul göremez ve yerel düzeyde işe yaramaz. Önleme stratejileri ve çözüm yolları, toplumun önem verdiği konuları ilk sıraya almalıdır, Önleme için önemli olan alanlar şöyle sıralanabilir: Ulusal ve global düzeydeki stratejiler, toplumsal yapı, nüfus, din, ekonomi ve sosyal çevre. Bu bağlamda, politika, aile, kültür, hukuk ve toplumsal değerler gibi faktörler dikkate alınmalıdır.

2.7.1. Uyuşturucu Bağımlılığını Önlemede Ailenin Rolü

Aile bireyin ilk sosyal deneyimlerini kazandığı temel grup olarak görülür. Uyumlu ya da uyumsuz davranışların çoğu, aile içi ilişkilerden etkilenir, Bir kişi, aile vasıtasıyla değerler, inançlar ve adetler öğrenir, Ailenin sağladığı destekle birey gelişir, Anne-baba tarafından verilen eğitimle birey yetiştirilir, herkesin üstlendiği rol

bu eğitimde önemlidir, Bu süreçte çocuk, psikolojik ve sosyal gelişimi için gerekli olan özellikleri edinir, Başkalarının davranışlarını değiştirmek veya onları yönlendirmek istenmez; bu yüzden çocuklar deneme yapmaya yönlenmezler (Davud ve Amar, 2017).

Aile toplumun en temel birimi olarak kabul edilir ve üyeler arasında kan bağı bulunur, aynı zamanda çocuk bakımı gibi görevleri de üstlenir. İnsanlığın sürekliliğini sağlayan ihtiyaçların karşılandığı ve değerlerin nesilden nesille aktarıldığı bir yapıdır. Aile, temel ihtiyaçların giderilmesinin yanı sıra diğer toplumsal kurumlarla etkileşim halindedir ve bu sayede toplumdaki yerini pekiştirir (Macit, 2020).

Aile yaşantısı insanın gelişimi üzerinde her açıdan oldukça etkili olup, insanların temel ihtiyaçlarından biri olan aidiyet ve sevgi ihtiyacını karşılayan başlıca kurumdur. Ailede meydana gelen sıkıntılar ve eksiklikler, kişilerin karakter gelişimini olumsuz yönde etkileyebilir. Madde bağımlılığı ile ilgili yapılan gözlemlerde, madde kullanan kişilerin çoğunluğunun ailelerinde başka bağımlı bireylerin de olduğu görülmüştür. Ebeveynlerin çocuklarına karşı ihmalcı, sevgi ve ilgi ten uzak, disiplinsiz davranışları saptanmıştır. Bazı ailelerin fazla baskıcı olması çocukların gelişimine mâni olabiliyor. Ayrıca, boşanma veya parçalanmış aile yapısına sahip olmak, bağımlılık görülme sıklığını artırıyor, Sorunları çözme becerisi düşük olan ebeveynlerin çocukları daha fazla risk altında bulunuyor, Aile içinde iletişim zayıflığı ve uzlaşma yolu bulan kimsenin olmayışı ciddi sorunlara yol açabilmekte, Fazlasıyla korumacı ailelerde de çocukların bağımlılığa eğilimli olabileceği belirlenmiştir (Hamadsaaed, 2021).

Çoğu kişinin düşüncesine göre madde bağımlıları genellikle zayıf aile ilişkilerine sahiptir. Buna karşın, aile yanında yaşasalar da sorumluluklarını ihmal eder ve evden kaçınma eğilimindedirler. Aile içi iletişim eksikliği ve anlayışsızlık nedeniyle işlevsiz davranışlar sergilerler. Toplum ise madde kullanan insanlara genelde saygısız ve suçlayıcı davranır (Ögle, 2002).

Bir aile üyesinin uyuşturucu kullanmaya başlaması genellikle aile bireylerinden gizli gerçekleşir. Zaman geçtikçe aile, madde kullanımını öğrense de bağımlılık çoktan başlamış olur, Erken dönemde şüphelenip müdahale etme önemlidir çünkü bu, bağımlılığı saptayıp iyileşme sürecine girebilmede yardımcı olur, Bağımlının bulunduğu ailelerde, kişinin davranışlarında zoraki değişiklikler görülür. Para bulma, evden eşya çalma ya da satma, sosyal çevrenin değişimi,

psikolojik sorunlar gibi durumlar yaşanır, Aile bu değişikliklerle bağımlının durumunu anlamada yardım alır, Yapılan bir araştırmada, çoğu kişinin bağımlılığı başkalarından öğrendiği saptanmıştır (Tamar, 1996).

Aile, kan bağı veya evlatlık edinme yoluyla birbirine kenetlenmiş bireylerin oluşturduğu ve genellikle birlikte yaşadıkları toplumsal bir birim olarak kabul edilir. Toplumun belirlediği kurallar çerçevesinde, aileler uyuşturucu bağımlılığı ile mücadelede önemli bir rol üstlenirler. Anne-babaların çocuklarının yiyecek, giyim ve barınma gibi temel ihtiyaçların yanı sıra, iyi ahlak ve sağlıklı alışkanlıklar kazanmaları için de sorumluluğu vardır. Aile, çocuklarının uyuşturucu gibi zararlı davranışlardan uzak durmalarını sağlama konusunda aktif olmalıdır. Aynı zamanda, aile bireyleri arasında bu konuları açıkça konuşmak, problemleri erken fark etmek ve önlem almak için büyük önem taşır, ailenin toplum içindeki bu sorumluluğu dikkate değerdir (Abu Ali, 2003).

Çocuklara iyi davranışlar sergileyerek örnek olmak ve onları İslam etiği doğrultusunda yetiştirmek önemlidir, çünkü çocuklar ve gençler, ailede gördükleri davranışları taklit ederek öğrenirler, Aile birey olarak iyi bir örnek teşkil ettiğinde, çocuklar onların eylemleri ve sözlerine güvenir, Aynı zamanda aile, çocukların yanlış alışkanlıklardan uzak durmalarını sağlayan bir temizlik kaynağıdır. Sosyal medya, televizyon dizileri ve özellikle uyuşturucu kullanımına dair zararlı materyallerden çocukları korumak, ailenin birliği ve çocuğun sağlıklı bir yetişkin olması için önemlidir. Çocukların uyuşturucu bağımlılığından korunması için ailelerin göz önünde bulundurması gerekenler şunlardır: Çocuklarına boş zamanlarında faydalı aktiviteler yapmaları için fırsatlar sunmalıdır. Aile, ev işlerine yardımcı olacak kişileri titizlikle seçmelidir, Çocuklarını dürüstlüğü teşvik etmeli, yalan konusunda onları uyarmalıdır. Çocukların arkadaşlık ilişkilerini denetlemeli, kötü etkilerden uzak durmalarını sağlamalıdır. Özellikle çalışan aileler, çocuklarını derslerinde desteklemelidir. Çocuklarını spor ve sosyal faaliyetlere yönlendirerek fiziksel ve sosyal gelişimlerine katkıda bulunmalıdır. Aile, sadece zorunlu durumlar haricinde annenin çalışma yaşamını sınırlamalıdır, Çocukları camiye ve dini faaliyetlere yönlendirmeli, olumsuz çevrelerden korumalıdır, Çocuklarının maneviyatını güçlendirmeli, Tanrı ile ilişkilerini desteklemelidir, İyi rol modeller ve mantıklı bir eğitim anlayışıyla bu mümkündür (Davud ve Amar, 2017).

Aileler İçin Etkili Önleme Stratejileri: Aileleri hedef alan yenilikçi programlar, aile bağlarını ve olumlu ilişkileri güçlendiren strateji ve faaliyetlere odaklanmalıdır. Özellikle önleme programları şu becerilerin geliştirilmesine

odaklanmalıdır: iyi ebeveynlik becerilerinin kullanılması destek, iletişim, katılım, izleme ve denetim, madde bağımlılığına ilişkin aile politikalarının geliştirilmesi, tartışılması ve uygulanması konusunda pratik yapmak ve aile tartışması fırsatlarını geliştirmek için ebeveynlere yönelik uyuşturucu eğitimi ve bilgi (Aydın, 2011).

2.7.2. Uyuşturucu Bağımlılığını Önlemede Okulun Rolü

Aile ve okul bireyin karakteri ve davranışları üzerinde etki eden başlıca sosyal kurumlardır. Çünkü çocuklar, hayatlarının büyük bir kısmını okulda geçirirler. Okul, kültür ve miras aktarımı için toplum tarafından inşa edilmiş bir eğitim yeridir. Kurallar ve yasalar çerçevesinde işleyen bir devlet kurumu olarak, okul, mezunlarını ve personelini barındırır. Uyuşturucu kullanımı konusunda, eğitim müfredatı ve araçları ile zararlarını ve topluma etkilerini anlatarak, bu sorunla mücadelede önemli bir rol oynayabilir. Okulda, uyuşturucu kullanımına karşı koymak için çeşitli grup aktiviteleri düzenleyen öğrenci kulüpleri de yer alabilir, Okul, ülkedeki eğitim programına katılarak, uyuşturucu zararları konusunda önemli bir görev üstlenir. Bilgilendirme amaçlı, okul yayınları ve görsel sanatlar aracılığıyla, bu olumsuz alışkanlığın etkilerini ve mücadele yollarını öğrencilere aktarır (Hamasaad, 2021).

Önleme programları okul topluluk ve aile gibi çeşitli ortamlarda uygulanabilir. Gençler zamanlarının çoğunu okul ortamında geçirirler ve okullar, şiddete başvurma riskini azaltmayı ve ortadan kaldırmayı amaçlayan önleme programlarının uygulanması için önemli yerlerdir. erken kullanım ve gelecekteki suçluluk, Okul temelli ortamlar, gençlerin uyuşturucuya katılımını önlemek ve azaltmak için bilgi ve araçların sağlandığı uygun ortamlar sağlar Yıllar boyunca çok sayıda uyuşturucu önleme programı değerlendirilmiş ve bazılarının olumlu sonuçlar verdiği gösterilmiştir (Özbay, 2013).

Araştırma ve değerlendirme literatüründen açıkça görülen şey, okul temelli uyuşturucu önleme programlarının seçilmiş bileşenlerinin umut verici olduğu ve zaman içinde farklı okul ortamlarında değerlerini gösterdikleridir, Bu bölüm, etkili, okul temelli yaklaşımların temel yönlerini özetlemektedir, Programlar, hedeflenen programlar ve evrensel programlar arasında ayırım yapılır (Uzbaş, 2009).

Uyuşturucu bağımlılarının üniversiteye gitmeleri düzensizdir. Konsantrasyon ve öğrenme yeteneklerini kaybederler, İlaçlar sınavlardaki başarılarını olumsuz etkiliyor, ancak toplumun gelişip zenginleşebileceği tek ortam eğitimidir (Doğan, 2003). Genel olarak eğitim ve farkındalığın uyuşturucu madde kullanımının

önlenmesinde önemli bir müdahale aracı olduğuna inanılmaktadır. Madde kullanımının olumsuz etkilerini önlemek için eğitim sisteminin her kademesinde önleyici eğitim sağlanmalıdır. Önleyici eğitim, olumlu sonuçlar doğuracak yavaş bir süreçtir, Sorunun kısa yoldan çözümü yok. Uyuşturucu madde kullananların sağlık sorunu öncelikle kişiyi, ardından kendisini, daha sonra ailesini ve en sonunda da genel olarak toplumu etkilemektedir. İlacın maliyeti yüksek ve ağır bir bedeli var. Çoğu zaman kullanıcı bunun için ödeme yapamaz ve bu durum bireysel ve aile maliyesi üzerinde bir yük haline gelir. Bağımlılıkla mücadele tedavisinin de bir maliyeti olacaktır. Genellikle bağımlı, daha önce tartışılan pahalı bir tedaviyi içeren başka sağlık sorunları geliştirir, Hindistan'daki halk sağlığı sistemi zaten kaynak sıkıntısı çekiyor. Bu ek maliyet halk sağlığı sistemi üzerinde bir yük oluşturmaktadır. Bu bir kısır döngü gibidir. Uyuşturucu kullanıcılarının iğne paylaşımı AIDS ve diğer hastalıklara yol açmaktadır. Bağımlı genç kitlenin uyuşturucunun sağlık üzerindeki olumsuz etkilerini anlamalı ve kendi hayatlarını kurtarmak için doktorlara başvurmaları gerekmektedir (Mermer ve İleri, 2022).

Uyuşturucu kullanımı genç kitlelerin eğitimini etkileyen önemli bir sorundur. Pek çok eğitimci öğrenciler arasındaki uyuşturucu kullanımının eğitimsel hedeflere ulaşmada önemli engeller oluşturduğunu fark etti. Gerçek şu ki, okul ve kolejlerin sigara içmeyi, alkollü içki içmeyi, cinselliği veya diğer istismarları durdurma gücü yoktur. Sadece farkındalık yaratabilirler, öğrencileri önleme süreci konusunda eğitebilirler ve ayrıca öğrencilerin faaliyetlerini kontrol etmeye çalışabilirler, Öğrencilerde veya genç kitlelerde uyuşturucu bağımlılığının önlenmesinde öğretmenlerin, velilerin ve mentorların rolünü düşünmek gerekir, Genç nesil, sağlıklı bir yaşam sürmek ve uyuşturucu kullanımından arınmış, sağlıklı bir toplum yaratmak için eğitilmeli ve motive edilmelidir (Özmen ve Kubanç, 2013).

2.7.3. Uyuşturucu Bağımlılığını Önlemede Medyanın Rolü

Medya insanların hayatında önemli bir unsurdur ve toplumlar onsuz yapamaz, hatta medya modern toplumlarda önemli bir bilgi, kültür, eğitim, değişen tutum ve davranış kaynağı haline gelmiştir, Medyanın insanların hayatında oynadığı rolün ciddiyeti, insanların hayatları üzerinde yarattığı muazzam etkide ve izleyicilerin medyaya duyduğu büyük, artan güvende yatmaktadır, riskin şu şekilde olduğunu söyleyebiliriz: İki açıdan çelişkili olan birincisi, çeşitli kalkınma kampanyalarında medyanın etkili bir şekilde kullanılmasına yansıyan, toplumu davranışlarını değiştirmeye eğilimleri ve bakış açılarını toplum yararına değiştirmeye ikna etmede oynanabilecek roldür (Deniz, 2017).

Uyuşturucuyla mücadele ve diğer kampanyalar gibi devlet tarafından yürütülen kampanyalar. Bu nedenle medya, gençleri bu sorunun ciddiyeti, topluma, aileye ve bireye verdiği büyük zarar konusunda eğitmede önemli bir role sahiptir, ayrıca bu olgunun yayılmasına neden olan dramadaki olumsuz modellerin azaltılmasında medyanın rolünü vurgulamaktadır. Medyanın, gençleri medyanın tehlikeleri, topluma, aileye ve bireye vereceği büyük zararlar konusunda uyarmada önemli bir eğitim rolü vardır. Ayrıca dramanın sunduğu olumsuz kalıpların en aza indirilmesinde medyanın rolü öne çıkmakta bu olgunun yayılmasına neden olmaktadır. Bir eğitim kurumu olarak medyanın her yaştan, her cinsiyetten insanı kendine çekme yeteneği yüksektir, bu da yükselen toplumların önemli bir aracıdır. Uyuşturucu bağımlılığı sorununun medyada doğru ve bilimsel bir bilinçle işlenip yayılması, bu konudaki farkındalığı artıracak, tarafsız ve kapsamlı bir yaklaşımı zorunlu kılar (Hamasaad, 2021).

Medyanın bireyin kişiliğini şekillendirme, ona rehberlik etme rolünü ve bu medya kurumlarının sahip olduğu kitap, gazete, dergi, broşür, poster veya sesli yayın gibi basılı yayınlarla onun düşüncesinin formüle edilmesi üzerindeki etkisini kabul edersek görsel araçlar, radyo, televizyon, sinema, tiyatro, festivaller ve sergiler gibi, dolayısıyla bu araç ve kurumların uyuşturucu bağımlılığının önlenmesindeki rolünün farkına varmalıyız, Medya aracılığıyla uyuşturucu kullanımıyla mücadele etmek için iyi planlanmış bir plana ihtiyacımız var. Uyuşturucu kullanımı olgusuna ilişkin bilgi ve gerçeklerin, abartmadan veya küçümsemeden, tam bir tarafsızlıkla kamuya açıklanmaması, bu durum, bu olguyu çeşitli programlar yoluyla ele almak için tüm enerjilerin, yaratıcı yeterliliklerin kullanılmasını ve toplumun tüm kategorileri için bilimsel farkındalığın yaygınlaştırılmasını gerektirir toplum (Gulyıza, 2017).

2.7.4. Uyuşturucu Bağımlılığını Önlemede Dinin Rolü

Madde bağımlılığını önlemeye yönelik stratejiler toplumdan topluma farklılık gösterebilir Her toplumun sosyal, kültürel ve baskın şartlarına uygun, yerel olarak uygulanabilir çalışma prensipleri geliştirilmesi gerekebilir Bazı toplumların İslam inancından esinlenerek geliştirdikleri bağımlılık önleme yaklaşımları da vardır. Cezalandırma sistemi, uyuşturucu ile mücadelede önemli olmakla birlikte kendi başına cezaların hafifletilmesi bağımlılıkla mücadele için yeterli olmayabilir (Sezer, 2010).

Cami Müslümanların hayatında önemli bir eğitim yeridir ve kişilerin

davranışlarına etki eder. Bu nedenle, toplumda uyuşturucu ile mücadelede camilerin eğitimci rolü büyüktür, Manevi ve sosyal açıdan önemli olan cami, insanların iyi bireyler olarak yetişebileceği kutsal bir mekândır, Vaaz ve sohbetlerde gençlere uyuşturucunun zararları öğretilir. Dolayısıyla, camiler uyuşturucu sorununun çözülmesinde etkin olarak kullanılmalıdır (Abu Ali, 2003).

Kötüye uyuşturucu kullanımı artarken bu sorunla mücadele için etkili stratejiler ve yayılmasını durduracak yöntemler şöyledir: Çocukların İslam'ın uyuşturucu konusundaki tutumunu kavramaları için dini eğitimlerini güçlendirmek. Ailelerin çocukları geleceğe hazırlayıp, İslami değerlerle büyütmeleri sorumluluğu. Kötü arkadaşlıklar konusunda gençleri uyarmak, Uyuşturucunun zararları konusunda bilgi verip eğitmek. Bağımlılık tedavisi için kişileri kliniklere yönlendirmek, Gençleri spor ve kültürel etkinliklere teşvik etmek, Uyuşturucu kullanıcılarına ve satıcılarına karşı toplumu bilinçlendirmek (Al Mujoon, 1991).

2.8. Madde Bağımlılığı Tedavisinde Kullanılan Yöntemler

Bağımlılık tedavisi, madde türüne, kişinin özelliklerine ve kullanım süresine bağlı olarak değişir. Tedavi iki aşamalıdır: Detoks ile başlanır, sonra uzun vadeli tedaviye geçilir. Bu süreçte ilaç tedavisi ve bağımlının geleceğe yönelik plan yapması, tekrar kullanımı önlemeye yönelik psikososyal destek sunulur. Tedavi yöntemleri çeşitlidir.

2.8.1. Detoks, Vücudu Zehirli Maddelerden Temizleme İşlemi

Detoksifikasyon: Bu süreç, bağımlı maddenin vücuttan temizlenmesini amaçlar. Genelde sağlık uzmanı kontrolünde gerçekleşir ve bağımlılığa bağlı belirtilerin düzenlenmesini içerir. Madde bağımlılığı tedavisinde iki ana husus vardır: Birincisi, bağımlının uyuşturucu bırakma sürecinde yaşadığı çekilme semptomlarının yönetilmesi, ikincisi ise iyileşme sürecinden sonra tekrar kullanımın önlenmesidir, Detoksifikasyon sürecinde bağımlılık yaratan maddenin kullanımı durdurulur ya da bağımlılığı azaltan başka maddelerle veya belirli ilaçlarla yoksunluk semptomları hafifletilir (Uzbay, 2009).

Bu durum kişinin mental sağlığı üzerinde bağımlılığın artan etkisi nedeniyle hasta üzerinde çok olumsuz etkiler yaratıyor. Kişi, stresle başa çıkarken daha fazla mücadele eder ve problem çözme yeteneği düşer. Bu durum, özsaygının azalmasına ve kendini kötüleme hissinin artmasına neden oluyor. Sonuç olarak, hasta motivasyonel düzeyde zayıflıyor ve azalan enerjiyi hissetmeye başlıyor (Doğan,

2014).

Detoksifikasyon süreci hasta ve tedavi arasındaki ilişkiyi kuvvetlendirip tedaviye olan isteği artıran önemli bir adımdır. Bu evreden sonraki değerlendirme hastanın aktif olarak katılacağı kapsamlı ve biyopsikososyal bir tedavi planının yapılmasını gerektirir (Doğan ve İlhan, 2014).

2.8.2. Bilişsel-Davranışçı Tedavi

Bilişsel Davranışçı Terapi (BDT), duyguları doğrudan değiştirmenin zorluğunu kabul eder. Bu sebeple, kötü duygulara yol açan düşünce ve davranışların değiştirilmesine yoğunlaşır. Bu da, insanların hangi düşünce ve davranışların kendilerini olumsuz etkilediğini anlamalarına yardımcı olacak beceriler kazandırarak, olumsuz duyguları azaltmayı amaçlar (Cully & Teten, 2008). Bilişsel davranışçı terapi, bağımlılıkla mücadelede sıklıkla tercih edilir. Bağımlılara kullanımı azaltma ya da bırakma yolları öğretilir ve bu süreçte onlar güçlendirilip desteklenir. Terapi ayrıca tekrar kullanımın önlenmesinde de önemli beceriler kazandırır (UNODC, 2007).

Nükse karşı önleme modeli sosyal-bilişsel teorilere dayalıdır ve nükusları önlemeye ya da azaltmaya yönelik hem teorik bir çerçeve sunar hem de pratiğe dökülebilen zihinsel ve davranışsal teknikler sunar. Model, nükusları hızlandırabilecek ya da tetikleyebilecek faktörleri detaylı bir şekilde sınıflandırmayı hedefler (Evcin, 2016). Nükus önleme modelini temel alan tedavi yöntemleri, nükusa yol açabilecek durumların çevresel ve duygusal yönlerini inceleyerek başlar. Bu faktörlerin belirlenmesinden sonra, terapistler bağımlıların yüksek riskli ortamlara tepkilerini ve bu tür ortamları sıkça yaşamalarına neden olan yaşam tarzlarını değerlendirirler. Detaylı bu analiz, terapistin, bireyin zihinsel ve davranışsal alandaki zayıf noktalarını göz önünde bulundurarak azaltıcı stratejiler geliştirmesine ve böylece tekrarlama riskini azaltmasına olanak tanır (Önder, 2013).

2.8.3. Aile İle Yapılan Terapiler

Aile terapisi sorunların çözülmesi için bütün ailenin katıldığı bir süreçtir. Temel amacı ruhsal bedensel ya da sosyal sorunları olan kişiyi düzeltmek olan bu yaklaşımda, kişilerin davranışları ailenin bir yansıması olarak görülür. Aile içi iletişim ve davranışların kökenini çözerek, birey ve ilişkiler üzerine yoğunlaşmak, aile terapisinin ana amaçlarındandır (Öz, 2012).

Compton ve Galaway'in 1975'teki çalışmasına göre aile üyeleri ve profesyoneller ailenin tutumlarını anlayışlı bir şekilde inceleyip değerlendirerek aile içi değişim gereksinimleri belirler (Bulut, 1999). Aile terapisi, iletişim ve davranış sorunları yaşayan ailelerin üstesinden gelmelerine yardımcı olan bir çeşit grup terapisi. Ebeveyn-çocuk ilişkisi evlilik sorunları ve geniş aile içindeki anlaşmazlıklar gibi konularda etkilidir. Ayrıca anne-baba ile gençler arasındaki iletişimsizlik, alkol veya madde bağımlılığı, ev işleri ve sorumlulukları gibi çeşitli meselelerde kullanılmaktadır (Zastrow, 2014).

Bu terapi bağımlılığın yalnızca kişiyi değil, aynı zamanda aile üyelerini de etkilediği anlayışına dayanır. Bağımlı ile yaşayanlar da sorunlardan etkilenir ve bağımlılığa benzer belirtiler gösterebilirler. Tedavide, aile üyelerine kendi problemleriyle yüzleşme ve onlarla başa çıkma yeteneklerini geliştirme konusunda destek sağlanır. Böylece, bağımlı kişi de onunla birlikte yaşayanlar da tedaviden yarar görür ve iyileşme sürecine katkıda bulunurlar. Son yıllarda bu alan popüler olmasına karşın, çok az bilimsel çalışma mevcuttur (Arıkan, 2012).

Aile terapisi evlilik problemleri ebeveyn-çocuk ilişkisi gençlik sorunları, bağımlılık, endişe ve depresyon gibi zihinsel sağlık meselelerini çözmede yardımcı olur. Aynı zamanda travmatik deneyimlerin ardından ailenin iyileşme sürecine destek sağlar. Terapi, her ailenin ihtiyacına özel olarak planlanmalı ve tüm aile bireylerinin iyileşme sürecine katılımını teşvik etmeyi amaçlar (İlerisoy, 2022).

2.8.4. Psikolojik Destek ve Danışmanlık Hizmetleri

Bağımlılık terapisi kişinin alışkanlık haline getirdiği zararlı davranışları değiştirip bozulmuş aile ve çevre ilişkilerini onarmak için zorunludur. Terapide amaç bağımlı bireyin öz farkındalığını artırmak, kullanımın başlangıç sebeplerini ortadan kaldırarak güven sorunları gibi kişisel etkenleri çözmek, madde etkilerini açıklamak, kullananın tekrar başlamasını önleyecek bilgiler ve beceriler vermektir. Ayrıca altta yatan psikolojik sorunlar tedavi edilmeli ve kişiye yeni sosyal beceriler kazandırılmalıdır (Ögel, 2014).

Kişisel danışmanlık kişinin madde kullanımını azaltmayı hedefler. Bu süreçte iş ve sosyal hayatta yaşanan problemler ele alınır, kişisel fonksiyonların iyileştirilmesi için çalışılır. Kısa vadede, sorunlarla baş etme ve madde bağımlılığından kurtulma yönünde davranışsal teknikler uygulanır (Ögel ve Ark, 2003).

Madde bağımlılığı tedavi edilirken çeşitli terapi yöntemleri kullanılır. Bunlar arasında, zamanı kısıtlı bağımlılara özel psikoterapi olan destekleyici terapi vardır. Bu terapide, hastaların yaşam öyküleri ele alınır ve rahatlama amaçlanır (Bilgen, 2019). İlişkilere odaklanan davranışçı terapideyse kişisel sorunlar üzerinde durulur, Kişisel danışmanlık, bireyin madde kullanımını azaltmasını, iş ve sosyal yaşam problemlerini çözmesini hedefler. Kişisel yetilerin artırılması ve bağımlılıkla mücadele yöntemleri geliştirilirken, kısa süreliğine pratik çözüm ve davranışsal teknikler kullanılır. Bu metodalar genellikle birbiriyle birleştirilerek kullanılır, çünkü bağımlılık karmaşık bir meseledir ve her insan için farklı yaklaşımlar gerekebilir. Uygulanacak tedavi planı her zaman bir kişinin özel durumu ve ihtiyaçları dikkate alınarak hazırlanır (Şahin ve Siyez, 2023).

3. GEREÇ VE YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Problemi

Uyuşturucu bağımlılığının sosyal ilişkiler üzerindeki etkilerinin incelenmesi hem bireysel hem de toplumsal boyutlarıyla önem arz etmektedir. Bu çalışmada, Erbil örneklemini üzerinden madde bağımlılığının sosyal ilişkiler ve toplum üzerindeki etkilerinin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.

Erbil, yaklaşık 2 milyon nüfusuyla Irak'ın en kalabalık şehirlerinden biridir. Nüfus artışıyla birlikte Erbil'de var olan uyuşturucu kullanımı da sürekli olarak artmaktadır. Uyuşturucu bağımlılığının kişinin yaşamını ve sağlık durumunu ciddi şekilde etkilediği bilinmektedir. Bunun yanı sıra uyuşturucu bağımlılığı kişinin sosyal hayatını ve çevresiyle ilişkisini de şekillendirmektedir (Doğan, 2001). Erbil'de yapılan bu çalışma ile uyuşturucu bağımlılığının toplumsal ve bireysel etkilerinin irdelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, uyuşturucu bağımlılığının sosyal ilişkiler üzerindeki etkisinin çözülmesi hedeflenmektedir. Bu kapsamda çalışmada istenen hedefe ulaşmak için, altı ana araştırma sorusu hazırlanmıştır:

1. Erbil'de uyuşturucu bağımlılığı hangi oranlardadır?
2. Uyuşturucu bağımlılığının temel nedenleri nelerdir?
3. Uyuşturucu bağımlılığının aile ilişkileri üzerindeki etkileri nedir?
4. Uyuşturucu bağımlılığının arkadaşlık ilişkisine etkisi nasıldır?
5. Uyuşturucu bağımlılığı bir sosyal damgalanmaya neden olmakta mıdır?
6. Uyuşturucu bağımlılığı toplumsal dışlanmaya neden olmakta mıdır?

3.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı; uyuşturucu bağımlılığının sosyal ilişkiler üzerindeki etkilerinin incelenmesidir. Bu anlamda:

Madde bağımlılığına sahip kişilerin cinsiyet, sosyal sınıf, ekonomik seviye, kültürel düzey, meslek ve yaşadıkları yer gibi sosyo-demografik özelliklerinin belirlenmesi,

Kullanılan maddenin türü ve kullanım sıklığı hakkında bilgilerle toplumumuzda artan uyuşturucu kullanımının boyutlarının saptanması,

Madde bağımlılığı ve kullanımının birey, aile ve toplum üzerindeki sosyal sonuçlarının tespiti edilmesi hedeflenmektedir.

3.3. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Uyuşturucu bağımlılığı hem bireysel hem de toplumsal düzeyde ciddi sonuçlar doğuran bir sorundur. Bu sorunun incelenmesi ve anlaşılması, etkili çözümler geliştirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Erbil örneklemini üzerinden gerçekleştirilen bu çalışmanın önemi ve katkıları aşağıda detaylandırılmıştır:

1. Bilimsel Katkı

- Yeni Verilerin Sağlanması: Erbil gibi hızlı nüfus artışı ve kentleşme sürecinde olan bir şehirde uyuşturucu bağımlılığının yaygınlığı ve etkileri hakkında yeni ve güncel veriler sağlanacaktır. Bu veriler, konuya dair literatürdeki boşlukları dolduracak ve bilimsel bilgi birikimine katkıda bulunacaktır.

-Yerel Odaklı İnceleme: Erbil özelinde yapılan bu çalışma, bölgenin kültürel, sosyal ve ekonomik dinamiklerini göz önünde bulundurarak uyuşturucu bağımlılığının yerel özelliklerini ortaya koyacaktır. Bu da genellemelerden kaçınarak daha spesifik ve detaylı bir anlayış geliştirilmesine yardımcı olacaktır.

2. Toplumsal Katkı

-Sosyal Farkındalık Oluşturma: Uyuşturucu bağımlılığının birey ve toplum üzerindeki olumsuz etkileri hakkında farkındalık yaratmak, toplumun bilinçlenmesini sağlayacaktır. Bu da madde kullanımının önlenmesi ve bağımlılıkla mücadele çabalarına destek olacaktır.

-Politika Geliştirme: Araştırma sonuçları, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları için rehberlik edici bilgiler sunacaktır. Uyuşturucu bağımlılığına yönelik politikaların geliştirilmesi ve uygulanmasında bilimsel verilere dayalı kararlar alınmasına katkı sağlayacaktır.

-Destek ve Rehabilitasyon Hizmetlerinin İyileştirilmesi: Araştırmada elde edilen bulgular, bağımlı bireylere yönelik destek ve rehabilitasyon hizmetlerinin iyileştirilmesine yardımcı olacaktır. Bu sayede, daha etkili ve bireye özgü müdahaleler yapılabilecektir.

3. Bireysel Katkı

Uyuşturucu bağımlılarının yaşadıkları sosyal ve psikolojik sorunların anlaşılması, bu bireylerin ihtiyaçlarına yönelik daha empatik ve etkili destek sağlanmasına olanak tanıyacaktır.

4. Eğitim ve Bilinçlendirme

-Eğitim Programlarının Geliştirilmesi: Uyuşturucu bağımlılığının etkileri ve sonuçları hakkında elde edilen bilgiler, okullarda ve diğer eğitim kurumlarında uygulanacak bilinçlendirme programlarının geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

-Toplumsal Eğitim ve Bilinçlenme: Toplumun genelinde uyuşturucu bağımlılığı konusunda bilgi ve farkındalığın artması, madde kullanımı ve bağımlılığına yönelik önleyici tedbirlerin daha etkili bir şekilde uygulanmasını mümkün kılacaktır.

Sonuç olarak, bu araştırma, Erbil'de uyuşturucu bağımlılığının sosyal ilişkiler üzerindeki etkilerini detaylı bir şekilde inceleyerek hem bilimsel literatüre hem de toplumsal uygulamalara önemli katkılar sağlayacaktır. Elde edilecek bulgular, hem bağımlılık sorunuyla mücadelede hem de bağımlı bireylerin ve ailelerinin desteklenmesinde yol gösterici olacaktır.

3.4. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evreni, Kürt Bölgesel Yönetimi'nin Erbil kentinde yaşayan ve uyuşturucu bağımlılığı ile ilişkili olan bireylerdir. Araştırmanın örneklemi ise, Erbil Emniyet Genel Müdürlüğü hapisanesinde uyuşturucu ile ilişkili suçlardan dolayı hüküm giyen 40 madde bağımlısı mahkûm ile sınırlandırılmıştır. Bu kapsamda, uyuşturucu bağımlılığına dair çeşitli sosyokültürel ve ekonomik dinamiklerin anlaşılmasına yönelik bilgilerin sağlanması amaçlanmaktadır. Yapılan görüşmeler ile uyuşturucu bağımlılığının sosyal ilişkiler üzerindeki etkilerinin derinlemesine

incelenmesi hedeflenmektedir.

3.5. Araştırmanın Yöntemi

Uyuşturucu bağımlılığı üzerine odaklanan bu çalışma, nitel araştırmada yöntemi benimsenmiştir. Nitel araştırma yöntemleri, doğal ortamdaki algıları ve olayları gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya çıkarmak için gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi tekniklerin kullanılmasını içermektedir. Bireylerin doğal çevrelerindeki ilişkiler ağını analiz ederek, bu ilişkilerin anlamlarını ortaya çıkarmayı hedeflemektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Bu amaç doğrultusunda planlanan veri toplama süreci literatür taraması ve saha çalışması olmak üzere iki aşamada yürütülmüştür.

1. Literatür Taraması: Uyuşturucu bağımlılığı, bağımlılık nedenleri ve etkileri konularında mevcut akademik çalışmalar incelenmiştir. Konu ile ilgili teorik çerçeveye oluşturulmuş ve bu çerçeve doğrultusunda görüşme soruları hazırlanmıştır.

2. Saha Çalışması: Araştırmanın saha çalışması, Erbil Emniyet Genel Müdürlüğü'ne bağlı uyuşturucu suçlarından hüküm giyenlerin bulunduğu cezaevinde gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında 40 mahkûm ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak, mahkûmlarla birebir görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde, katılımcıların demografik bilgileri ve uyuşturucu kullanım öyküleri üzerine yoğunlaşmıştır. Görüşmeler sırasında kullanılan sorular, katılımcıların deneyimlerini ve uyuşturucu kullanımına ilişkin görüşlerini kapsamlı bir şekilde ortaya koymayı amaçlamıştır.

Görüşmeler, önceden hazırlanmış bir görüşme formu doğrultusunda yürütülmüştür. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda, demografik sorular ve derinlemesine görüşme sorularından oluşmaktadır. Demografik sorular, katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim durumu, meslek, medeni durum ve ikamet yeri gibi temel bilgilerini içermektedir. Derinlemesine görüşme soruları ise katılımcıların uyuşturucu kullanma deneyimlerini, bu süreçte karşılaştıkları zorlukları ve sosyal ilişkilerindeki değişimleri anlamaya yönelik hazırlanmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler, araştırmacı tarafından sistematik bir şekilde analiz edilmiştir. Verilerin analizi şu aşamalardan oluşmuştur:

1. Veri Kodlama: Görüşme kayıtları yazılı metin haline getirilmiştir. Yazılı

metinler, tematik kodlama yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir.

2. Tema ve Kategori Oluşturma: Veriler, belirli temalar ve kategoriler altında sınıflandırılmıştır. Bu temalar; Sosyo-demografik özellikler, aile ilişkileri, arkadaşlık ilişkileri, eğitim ve iş hayatları, uyuşturucu temini ve erişim riskleri, sosyal damgalanma, kendileri ve gelecekleriyle ilgili düşünceleri, uyuşturucu kullanımından kaynaklanan pişmanlık hissi, uyuşturucu bağımlılığının önlenmesine yönelik fikirler şeklinde belirlenmiştir.

3. Yorumlama: Tematik analiz sonucunda elde edilen bulgular, doğrudan yorumlanmıştır. Bağımlılığın bireyler ve toplum üzerindeki etkileri, literatürdeki bilgilerle karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

Araştırmanın tüm aşamalarında etik kurallara özen gösterilmiştir. Katılımcılardan gönüllü olarak ve bilgilendirilmiş onam alınmıştır. Katılımcıların kimlik bilgileri gizli tutulmuş ve veriler anonimleştirilmiştir. Araştırmanın amacı, katılımcılara açıkça ifade edilmiş ve elde edilen bulgular yalnızca bilimsel amaçlarla kullanılmıştır.

4. BULGULAR

4.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikler

Görüşülen, 40 katılımcının 29'u erkek, 11'i kadındır. Kadın sayısının az oluşunun ana nedeni kadınların kendilerini saklama eğiliminde olmaları ile açıklanabilir. Bu durum, kadınların çalışmada daha az görünür olmalarına ve sonuç olarak az kadın katılımcının seçilmesine neden olmuştur. Ayrıca, katılım gösteren 11 kadının fazla kadının madde kullandığını ifade etmeleri, madde kullanımının yaygın olduğunu düşündürmektedir. Araştırmacılar bu bağlamda bağımlılık ve madde kullanımı üzerine daha detaylı incelemeler yapmalıdır.

Çizelge 4.1. Yaş

Yaş	Sayı (n)	Yüzde (%)
20-30	27	%67,5
31-40	9	%22,5
41-60	4	%10
Toplam	40	%100.0

Katılımcıların yaş aralıkları şu şekildedir: 20-30 yaş arası %67,5, 31-40 yaş arası %22,5 ve 41-55 yaş arası %10. Ayrıca, örneklem grubunun yaş ortalamasının 27 olduğu görülmüştür

Çizelge 4.2. Meslek

Meslek	Sayı (n)	Yüzde (%)
İşçi	17	%42.5
İşsiz	7	%17.5
Öğrenci	3	%7.5
Öğretmen	2	%5
Memur	4	%10
Ev Hanımı	5	%12.5
Fırıncı	2	%5
Toplam	40	%100.0

Katılımcılar, toplumun farklı kesimlerinde görev yapmaktadır. Bu kişilerin %42,5'i işçi, %17,5'i işsiz, %5'i öğretmen, %12,5'i ev hanımı, %7,5'i öğrenci, %2'si fırıncı ve %10'u memurdur.

Çizelge 4.3. Eğitim

Eğitim Durumu	Sayı (n)	Yüzde (%)
Okuryazar Değil	5	%12.5
İlkokul	12	%30
Ortaokul	4	%10
Lise	8	%20
Ön lisans	5	%12.5
Üniversite	6	%15
Toplam	40	%100.0

Katılımcıların eğitim düzeyi okuryazar olmayanlardan yükseköğrenime kadar değişmektedir: %12,5 okuryazar değil, %30 ilkokul, %10 ortaokul, %20 lise, %12,5 ön lisans ve %15 üniversite mezunu.

Gruptaki beş kişinin okuma yazma bilmediği, on iki kişi ilkokul, dört kişi ortaokul, sekiz kişi lise, beş kişi ön lisans, altı kişinin de üniversite derecesine sahip

olduğu tespit edilmiştir. İlköğretim mezunlarında suç oranının yoğunlaştığı görülmüştür. Eğitim düzeyi düştükçe suça katılımın artış gösterdiği önceki çalışmalardan da bilinmektedir (Eğmez, 2008). Eğitim seviyesinin düşük olması sadece uyuşturucu bağımlılığı gibi dar bir konuyla sınırlı değildir.

Çizelge 4.4. Medeni Durumu

Medeni Durumu	Sayı (n)	Yüzde (%)
Bekar	17	%42,5
Evli	20	%50
Boşanmış	3	%7.5
Toplam	40	%100.0

Görüşülen katılımcıların %42,5'i bekar, %50'si evli ve %7.5'i ise boşanmış olduğunu ifade etmiştir.

Çizelge 4.5. İkamet Yeri

Yerleşim	Sayı	Yüzde
İl	27	%67.5
İlçe	11	%27.5
Köy	2	%5
Toplam	40	%100.0

Tablo'de görüldüğü üzere, ikamet yeri açısından katılımcıların, %67.5'i illerde, %27.5'i ilçelerde ve %5 köyde yaşamaktadır.

Çizelge 4.6. Elde edilen gelirin değerlendirilmesi

Gelir	Sayı	Yüzde
Çok İyi	6	%15
İyi	14	%35
Orta	10	%25
Kötü	10	%25
Toplam	40	%100.0

Aylık gelirlerini değerlendirmeleri istenen katılımcıların %15'i çok iyi, %35'i iyi, %25'i orta ve %25'i ise kötü olarak değerlendirmiştir.

Çizelge 4.7. Oturulan konutun durumu

Konut durumu	Sayı	Yüzde
Mülk	16	%40
Kıralı	24	%60
Toplam	40	%100.0

İkamet ettikleri konutun durumuna bakıldığında, katılımcıların %40 mülklü konutlarda yaşadığı, %60'ının ise kiracı olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcıların ekonomik profili farklılık göstermektedir. Aylık gelirlerinin bir kısmını ilaç satın almak için kullanan katılımcıların oranı ve ilaç için harcanan oranlar şu şekildedir: Katılımcıların %43,1'i gelirinin %25'ini, %23,5'i gelirinin %50'sini, %9,2'si gelirinin %75'ini, %10,4'ü gelirinin %100'ünü ve katılımcıların %13,8'i ise gelirini aşarak kredilerle uyuşturucu alma yoluna gitmektedir.

Bu veriler, uyuşturucu kullanımının finansal etkilerini göstermekle birlikte, farklı gelir seviyelerindeki katılımcıların uyuşturucu harcamalarında farklı eğilimler sergilediğini ortaya koymaktadır. Çalışmanın ilerleyen aşamalarında bu finansal etkilerin detaylı bir şekilde analiz edilerek, uyuşturucu kullanımının ekonomik boyutu üzerinde daha derinlemesine bir anlayış elde edilebilir.

4.2. Kullanılan Maddeler ve Bağımlılık Süreleri

Çizelge 4.8. Kullanılan Maddeler ve Bağımlılık Süreleri

Kişi	Yaş	Kullanılan Maddeler	Bağımlılık Süresi
K 1	28	Kristal, esrar	1 yıl 6 ay
K 2	37	Kristal, esrar	3 yıl
K 3	26	Esrar, eroin	2 yıl
K 4	42	Kristal, eroin	7 yıl
K 5	33	Eroin, esrar	2 yıl
K 6	27	Kristal, metamfetamin	1 yıl
K 7	29	Eroin, tramadol, Kristal	1 yıl
K 8	37	Kristal, esrar, hap	5 yıl
K 9	29	Kristal, tramadol	6 ay
K 10	31	Kristal	1 yıl
K 11	30	Kristal, metamfetamin	5 yıl
K 12	21	Kristal, esrar	2 yıl
K 13	24	Kristal, esrar	2 yıl
K 14	27	Kristal	8 ay
K 15	31	Eroin	9 ay
K 16	27	Tramadol, kristal	1 yıl
K 17	29	Eroin	1 yıl
K 18	51	Afyon, eroin	2 yıl
K 19	25	Kristal	5 ay
K 20	27	Kristal	1 yıl
K 21	32	Tramadol, esrar	1 yıl
K 22	25	Kristal, tramadol	3 yıl
K 23	22	Kristal	8 ay
K 24	21	Kristal	2 ay
K 25	54	Kristal	2 ay
K 26	46	Eroin, tramadol	1 yıl 3 ay
K 27	27	Tramadol, eroin	4 yıl
K 28	26	Kristal	1 yıl
K 29	24	Kristal	6 ay
K 30	35	Metamfetamin	4 yıl
K 31	27	Esrar, kristal, hap	1 yıl
K 32	34	Eroin, kristal	2 yıl

Tablo 'de Katılımcıların kullandıkları çeşitli uyuşturucu maddeler yer almaktadır. Katılımcıların kullandıkları arasında öne çıkan iki ana kategori sentetik ve doğal uyuşturucu kullanıcılarıdır. Sentetik uyuşturucular arasında kristal, tramadol, metamfetamin gibi maddeler bulunurken, diğer katılımcılar doğal uyuşturucuları tercih etmiştir.

Aynı tabloda katılımcıların uyuşturucu kullanım süreleri incelendiğinde, dikkat çekici bir çeşitlilik gözlenmektedir. Bir katılımcının 7 yıl boyunca uyuşturucu kullanımı devam ederken, diğerleri arasında 4 yıl süren iki kullanıcı bulunmaktadır.

En büyük grup ise 35 kişiden oluşan ve uyuşturucu kullanım sürelerinin 3 ay ile 3 yıl arasında değiştiği katılımcılardır.

Bu bulgular, uyuşturucu kullanımının geniş bir zaman aralığında farklı deneyimlere sahip bireyleri içerdiğini göstermektedir. Çalışmanın amacına yönelik daha detaylı bir analiz, sosyal, ekonomik ve psikolojik faktörlerin uyuşturucu kullanım süreleri üzerindeki etkilerini anlamamıza yardımcı olabilir. Ayrıca, sentetik ve doğal uyuşturucular arasındaki farkların ve bu maddelerin sağlık üzerindeki potansiyel etkilerinin daha ayrıntılı bir şekilde incelenmesi önemlidir. Bu veriler, uyuşturucu kullanımıyla ilgili genel bir anlayış sağlamak ve bu alandaki müdahale stratejilerini geliştirmek için temel oluşturabilir.

4.3. Katılımcıların Aile İlişkileri

Geleneksel olarak aile, toplumun temel birimi olarak kabul edilir. Bu anlayışın arkasında bireylerin aile içinde öğrendikleri ile toplumda etkin roller üstlenmeleri yatar. İnsanların toplumsal davranışları aile içinde edindikleri tecrübelerle şekillenir. Sosyal bilimler bu konuda çeşitli teoriler üretmiştir. Suç sosyolojisi de bireyin davranışlarının kökeninde aileyi işaret eder. Araştırmalar bu sebeple katılımcıların aile bağlarını incelemeye odaklanır. Aile yapısındaki problemler ve suç ortamındaki kişilerle temas, bireylerin suç işlemeye yönelmesinde önemli etkenlerdir. Bu nedenle suç eylemlerine katılımın aile faktörleriyle olan ilişkisinin anlaşılması büyük önem taşımaktadır.

Bireylerin aile içinde yaşadıkları zorluklar özellikle gençlik çağında, madde bağımlılığı riskini artırabiliyor. Ergenlerin, ailedeki negatif değişikliklere tepki olarak risk içeren davranışlar sergileme olasılığı yüksek. Aile bütünlüğünün bozulması, olumsuz iletişim ve evde madde kullanan birinin olması gibi sorunlar doğrudan bağımlılık riskini tetikleyebilir. İletişim problemleri de riski artırabilir. 1999 yılında yapılan bir çalışma ebeveynlerin çocuklarına karşı ilgisiz veya aşırı otoriter tutumunun da benzer riskler doğurabileceğini göstermiştir. Aynı çalışma anne-babanın sevgisini şartlı sunmasının da riski yükselten bir etken olduğunu belirtmiştir (Özer, 2008). Bir kişinin hareketlerini açıklamada genellikle ilk başvuru yer ailenin kendisidir. Bağımlılık yaşayan kişilerde ailenin önemli etkisi olduğunu araştırmalar göstermiştir. Bu çalışmalar zayıf aile bağlarının ve sosyal beceri eksikliğinin altını çizer.

Aile hayatındaki çeşitlilik, kişilerin yaşadığı farklı durumlarla da ilişkilendir.

Birçok katılımcı aileleriyle sadece normal tartışmalar yaşadıklarını belirtmiş. Bu durum, aile yapısının sağlıklı ve uyumlu olduğuna işaret edebilir. Fakat bir kişi aile ilişkilerinin yarı yarıya iyi olduğunu söylemiş. Bu aile içinde hem iyi hem kötü yönlerin var olduğunu gösterir. Ayrıca bazı katılımcılar aile içinde uyumsuzluk yaşadıklarını ve evde huzursuz olduklarını ifade etmişler. Bu, aile ilişkilerinde olumsuz etkiler olabileceğini düşündürmektedir. Evde kendini rahatsız hissetmek, aile ortamının kötü bir hava taşıdığının göstergesi olabilir. Aile ilişkileri hakkında konuşurken öfke patlaması yaşayan görüşmecilerin olması da özellikle dikkat çekmiştir. Bu, bazı kişilerin aile içi gerilimlere duygusal olarak nasıl cevap verdiklerini ve bunu kontrol etmekte zorlandıklarını gösteriyor. İletişim veya duygusal kontrolle ilgili sorunları ifade edebilir. Aile ilişkileri karmaşık ve değişken olabilir. Bu tecrübeler, bir kişinin aile ile ilişkisini anlamasında ve geliştirmesinde önemli olabilir. Destek aramak, iletişim yeteneklerini güçlendirmek ve duygusal sağlığı korumak, aile ilişkilerinde olumlu değişiklik yapabilir.

Hem çevreye hem de kendinize zarar vererek yaşam tarzınızla sosyal ilişkilerinizi ve doğanın dengesini bozuyorsunuz; yaşamaktan zevk almıyorsunuz, hayatınızın tadını çıkaramıyorsunuz. K (17)

Aileler bazen çocuklarının iyiliği için riskli yöntemlere başvurabilir: Aile ilişkileri önemli, ailem pekiyi anlayamıyorum ama her şeyi benim iyiliğim için yapıyor. Bırakacağımı söylediğimde beni evde tuttular ama uyuşturucu satın aldığım için tutuklandım. K (20)

Ailemle ilişkilerim hiçbir zaman iyi olmadı ve sürekli tartışmaların yaşandığı bir ortamda büyüdüm. Sokakta olmak, bana rahat bir nefes aldırdı ve bu ortamdan uzaklaşarak huzur buldum. K (2)

Ailemle yaşadığım sorunlar nedeniyle ben de sokağa çıktım. Aile içindeki sürekli kavga ve tartışmalar beni çok yıprattı ve evdeki olumsuz atmosferden kaçmak için sokağa yöneldim. Aile içindeki huzursuzluk ve sürekli gerilim, sokağı benim için bir kaçış ve rahatlama alanı haline getirdi. K (3)

Aile içindeki sürekli kavga ortamından dolayı ben de sokağa çıkma girişiminde bulundum. Ailemle olan ilişkilerim hiçbir zaman iyi olmadı ve evdeki sürekli tartışmalar beni çok zorladı. Sokakta olmak bana bir nebze de olsa rahatlık ve özgürlük getirdi, bu nedenle evden uzaklaşmayı tercih ettim. K (5)

Katılımcı (2,3,5), ailesiyle yaşadığı zorluklar ve sürekli kavga ortamından kaçmak için sokağa atma girişiminde bulunmuş gibi görünüyor. Bu davranış, bir tür aileden kurtuluş biçimi olarak algılanabilir. Katılımcı ailesiyle arasının hiçbir zaman iyi olmadığını belirtiyor ve sokaklarda olmanın kendisine rahat bir nefes aldığını düşünüyor. Aile içindeki sürekli kavga ortamı katılımcı (2,3,5)'in sokağa yönelmesine neden olmuş gibi görünüyor. Katılımcı (5)'in belirttiğine göre anne ve babası bilinmeyen sebeplerden dolayı sürekli kavga ederlermiş. Katılımcı sokaklarda olmanın kendisine bir tür kaçış ve rahatlama sağladığını ifade ediyor. Ayrıca, dışarıda madde kullanmaya başladıktan kısa bir süre sonra "semtinin abisi" olduğunu belirtmesi dikkat çekicidir. Bu durum, sokaklarda edindiği bağlantılar veya kimlik arayışıyla ilgili olabilir. Katılımcı için bir tür topluluk veya destek bulma çabası olarak görülebilir. Katılımcının ifadesine göre sokaklarda olmaması durumunda yaşanan olumsuzluklardan kaçamayacağını düşünüyor. Bu durum, aile içindeki zorluklarla başa çıkma mekanizmasının sokağa yönelmek olduğunu gösteriyor.

"Bizim burada aileler serttir" ifadesiyle dile getiriyorum. Bu, aile yapımızın belirli bir sertlik ve disiplinle şekillendiğini yansıtıyor" K (6)

Katılımcı 6 ailelerin genel olarak otoriter bir tutum sergilediği inancını dile getirerek, bu durumu "bizim burada aileler serttir" ifadesiyle vurgulamıştır. Bu ifade, aile yapısının katılımcı için belirli bir sertlik veya disiplinle karakterize edildiğini göstermektedir.

Öte yandan katılımcı 9 kendi ailesinin sert olduğunu kabul etmekle birlikte, ailesinin destekleyici ve ilgili olduğunu belirterek bu sert tutumun yanında duygusal bir bağın da varlığına dikkat çekmiştir. Bu durum aile dinamiklerinin sadece otoriterlikle değil aynı zamanda destek ve ilgiyle de şekillenebileceğini yansıtmaktadır.

"Ailemizin sert olduğunu kabul etmekle birlikte, aynı zamanda destekleyici ve ilgili olduklarını da belirtirim. Bu durum, ailemizde hem disiplinin hem de güçlü duygusal bağların mevcut olduğunu gösterir" K (9)

Katılımcı 15 yerleştiği yerdeki çekirdek ailesiyle daha iyi olduğunu ifade ederek, bu durumu olumlu bir biçimde değerlendirmiştir. Bu ifade bireyin ailesiyle olan ilişkisinin yaşadığı yer veya sosyal çevre tarafından etkilenebileceğini göstermektedir. Bu açıklamalar katılımcıların ailelerini değerlendirirken kullandıkları terimlerin yanı sıra aile dinamiklerinin karmaşıklığını ve bireyler arasındaki deneyim

farklılıklarını vurgulamaktadır.

“Yerleştiğim yerdeki çekirdek ailemle daha iyi bir ilişkim olduğunu ve bu durumu olumlu bulduğumu ifade ederim. Bu, aile ilişkilerimin yaşadığım yer ve sosyal çevre tarafından şekillendiğini gösterir” K (15)

Katılımcı 7, üniversiteden mezun olduktan sonra iş bulmakta zorlandığını ve bir arkadaşının önerisiyle uyuşturucu kullanmaya başladığını dile getirmiştir. Bu durumu ailesine açıklayamadığını, ailesinin bu gerçeği öğrenmesi halinde çok üzüleceklerinden korktuğunu ifade etmektedir.

“Üniversiteyi bitirdikten sonra iş bulmakta zorlanmış ve arkadaşının önerisiyle uyuşturucu kullanmaya başlamış gibi görünmektedir. Bu durumu ailesine açıklayamadığını ve ailesinin bu durumu öğrenmesi halinde mahvolacaklarından endişe ettiğini ifade etmektedir” K (7)

Katılımcı 18 ise muhafazakâr bir aile yapısında yetiştiğini ve içki içtiğini ailesine söyleyemediğini belirtmiştir. Buna rağmen, bazen gizlice alkol aldığını ve ailesinden saklamak amacıyla bir tedavi merkezine gizlice gittiğini paylaşmaktadır. Her iki katılımcının da açıklamaları, aile ilişkileri, bireylerin yaşam tercihleri ve içsel mücadeleleri üzerine farklı perspektifler sunmakta ve her birinin karşılaştığı benzersiz zorlukları ortaya koymaktadır.

“Diğer bir katılımcı ise daha muhafazakâr bir aile yapısına sahiptir. İçki içmeyi ailesine açıklayamadığını ve buna rağmen gizlice bazen alkol aldığını belirtmektedir. Ailesinin bu konuda bilgi sahibi olmaması için gizlice tedavi gördüğü bir merkeze gittiğini ifade etmektedir. Katılımcının açıklamaları; aile ilişkileri, bireylerin yaşam tercihleri ve içsel mücadeleleri üzerine farklı perspektifler sunmaktadır. Her biri kendi içinde benzersiz bir deneyim ve zorlukla karşı karşıya gibi görünmektedir” K (18)

Yapılan görüşmeler, aile içindeki ilişkilerin çeşitliliğini ve karmaşasını yansıtan bir durumu ifade etmektedir. Bazı kişiler aileleriyle sağlıklı ve düzgün ilişkiler içinde olduklarını söylerken, bazıları aile içinde anlaşmazlıklar ve öfke kontrolünü kaybetmek gibi sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bu, her kişinin aile içi ilişkilerden farklı tecrübeler edindiğini ve bazı durumların zorlayıcı olabileceğini göstermektedir. İletişim kurma, sorunları çözme ve duygusal destek gibi faktörler bu tecrübeleri etkileyebilir ve her aile bireyinin benzersiz deneyimler yaşamasını

sağlayabilir. Aile içi anlaşmazlıklar ve öfke kontrolü sorunları genellikle daha fazla inceleme ve anlayış gerektirir. Bu tip zorluklarla başa çıkabilmek için aile bireylerinin bir araya gelip iletişim yeteneklerini geliştirmeleri, duygusal ihtiyaçlarını daha iyi anlamaları ve ihtiyaç duyulduğunda uzman yardımı almaları önemlidir.

Kadın katılımcılar yaşamlarındaki zorluklar ve eşleriyle yaşadıkları sürekli sorunlar nedeniyle uyuşturucu kullanımına başvurdıklarını ifade etmişlerdir. Ancak, bu davranışlarının aslında sorunları çözmediğini ve hatta daha da kötüleştirdiğini fark etmişlerdir. Uyuşturucu kullanımının, sorunları unutmak için geçici bir kaçış sağlamak yerine, asıl sorunların üstesinden gelme sürecini engellediğini belirtmişlerdir. Bu durum, kadınların yaşadığı zorluklarla başa çıkma yöntemlerini gözden geçirmeleri ve daha sağlıklı çözümler aramaları gerektiğini vurgulamaktadır. K (32,35,37)

Katılımcı (40) bir kadının yaşadığı acı verici bir olayı anlatmaktadır. Kişinin duygusal olarak zor bir zaman geçirdiğini ve bunun altından kalkmakta zorlanabileceğini gösterir. Genellikle, böyle zor zamanlarda insanlar yardım arar ve duygularını anlatarak ya da uzman yardımı alarak bu durumu atlarmaya çalışırlar. Katılımcının sözleri, insan ilişkilerindeki karmaşık ve zorlayıcı durumları işaret eder ve duygusal sağlığa önem verilmesi, gerektiğinde destek alınması gerektiğini vurgular.

“En yakın dostumun etkisiyle uyuşturucu kullandım, keşke iyi arkadaşlarım olsaydı, öğrenmezdim, başkalarına da kaliteli dostluklar öneririm. K (40)

F. Ivan Nye'nin Görüşü: Nye'e göre suç, sosyal kontrolün yokluğu sonucunda öğrenilen bir davranıştır. Aile, bireye sosyal kontrol sağlamada önemli bir rol oynar. Ailenin çocuğa karşı koyduğu setler, suç öğreniminin engellenmesine katkıda bulunabilir (Uçar, 2021).

Goffman'ın benlik kavramı, bireyin günlük yaşamda oluşturduğu sosyal kimliği ifade eder. Aile içindeki sosyal kontrol, bireyin dış dünyada nasıl bir benlik oluşturduğunu etkileyebilir. Ailedeki sınırlamalar ve kurallar, bireyin dış dünyada nasıl davrandığını, kimlik oluşturma sürecini etkiler. Bu da suç davranışlarıyla ilişkilendirilebilir. Bu bağlamda, Sosyal Kontrol Teorisi ve bu teoriyle ilişkilendirilen kavramlar, bireyin sosyal bağlılığının suç davranışları üzerindeki etkilerini anlamamıza yardımcı olabilir (Uçar, 2021).

Aile içinde madde kullanımı gösteren davranışlar veya evde uyuşturucu olması risk oluşturur. Ayrıca, madde kullanan aile bireylerinin rol model alınması kişinin maddeye meylini artırabilir. Ebeveynlerin gençlere yönelik davranışları ve genetik yatkınlık da risk faktörlerindendir. Aile içi sorunlar, tutarsızlık, ihmal veya şiddet gibi olumsuz durumlar da madde kullanımına yatkınlığı etkileyen faktörler arasındadır (Marangoz, 2009).

4.4. Katılımcıların Arkadaşlık İlişkileri

Arkadaşlar arasındaki ilişkiler insanların nasıl davrandıklarını şekillendirmede önemli bir rol oynar. Bu bağlar kişilerin sosyal ağlarını güçlendirebilir ya da zayıflatabilir ve genelde kişinin yaşam şeklini etkiler. Madde kullanımı bu tür ilişkiler üzerinde büyük bir etki yaratabilir. Arkadaş ilişkileri ne kadar sağlıklı ve destekleyici olursa, madde kullanımının başlaması veya sürdürülmesi üzerindeki etkinin anlaşılması için bu ilişkilerin madde kullanımından önceki ve sonraki durumu karşılaştırmak önemlidir. Örneğin, birey madde kullanmaya başlamadan önce iyi bir destek grubuna sahip olabilir, ama madde kullanımı sonrasında bu ilişkilerde önemli değişimler meydana gelebilir. Bu değişimler bağımlılığın güçlenmesine ya da azalmasına yol açabilir.

Goffman'ın gözlemlediği gibi, madde bağımlıları, toplumun dışlanmış grupları arasında yer alır. Madde kullanımı alışkanlık haline geldiğinde, kişiler toplum içinde belli bir rol oynamak zorunda kalır. Normal görülse de bağımlılar uyuşturucuyu bulmak için sınırları zorlarlar. Goffman'a göre bu baskı yalnızca kurumsal değil, aynı zamanda sosyal etkileşim içindedir. Bağımlılar, varlıklarını sosyal etkileşimde sergilerler ve her ne kadar kendilerini başarılı bir şekilde saklasalar da sürekli bir kaygı taşırlar. Bu süreçte diğer bağımlılarla bir alt kültür ve bir topluluk oluştururlar. Ancak bu topluluklar genellikle sıkı dostluklar sayesinde ayakta kalır. Bu durum bağımlıların toplumdan uzaklaşmasına ve kendi içlerinde bir dünya kurmalarına neden olabilir (Üçar, 2021).

Madde kullanımını arkadaşının etkisiyle deneyimlediğini belirten K(1) ve K(3), arkadaşların madde kullanımını teşvik ettiğini kullanımını normalleştirdiğini ve kişisel riskleri bile göze aldıklarını öne sürmüştür. Bu ve buna benzer ifadeler, katılımcıların içki ve uyuşturucu kullanımıyla karşılaştıktan sonra onların yanlış kişiler olduğunu sonradan anladıklarını dile getirmişlerdir.

“En yakın dostumun etkisiyle uyuşturucu kullandım, keşke iyi arkadaşlarım

olsaydı, öğrenmezdim, başkalarına da kaliteli dostluklar öneririm". K (1)

"Arkadaşı için her şeyi yapabilirim. Madde kullanımını arkadaşının etkisiyle denedim. Hapishaneye birkaç kez giriş-çıkış yaptım" K (3)

Diğer katılımcılar da benzer şekilde arkadaş çevresinin madde kullanımı üzerindeki etkisine değinmişlerdir. Katılımcı 12, madde kullanımı sonrası arkadaşlarının sayısında artış olduğunu belirtmiştir. Araştırma sürecinde dikkat çeken bir diğer önemli nokta, bireylerin bağımlılık sürecine girmelerinde arkadaş çevresinin belirleyici bir rol oynamasıdır. İşsizlik veya para sıkıntısı gibi nedenlerle madde kullanımına başlayanlar da "arkadaş ayağıyla" girenler arasındadır. Araştırmaya katılan 40 kişiden 25'i benzer durumları paylaşmıştır.

"Bir kadın olarak uyuşturucu kullanmayı bir kadın arkadaşımдан öğrendim, ne acı. K (39)

Kadın katılımcı 39 uyuşturucu kullanımını bir kadın arkadaşından öğrendiğini ve bu durumun onun için acı verici olduğunu ifade etmiştir.. Uyuşturucu kullanımıyla ilgili bir deneyimi öğrenmek veya bu tür bir alışkanlığı bir arkadaşından edinmek, kişinin duygusal olarak zorlayıcı bir deneyim yaşamasına neden olabilir. Uyuşturucu kullanımı hem fiziksel hem de duygusal sağlık açısından ciddi riskler taşıdığı için endişe vericidir. Bu tür bir deneyimle başa çıkmak için kişinin duygularını ifade etme, kendini anlama ve gerektiğinde profesyonel yardım arama gibi adımlar atması önemlidir. Bu deneyim, kişinin kendi sağlığı ve refahı için daha bilinçli ve sağlıklı kararlar almasına yardımcı olabilir.

Arkadaş çevresi, gençlerde madde kullanımı için önemli bir risk unsuru oluşturur. Merak, rol model yokluğu ve arkadaş grubunun etkisi de madde kullanımının diğer risk faktörleri arasındadır. Gençler özgürlüklerini keşfettikçe, kendi arkadaş gruplarını oluşturmak isterler. Bu gruplara katılımları, aynı ilgi alanlarını paylaştıkları kişilerle zaman geçirmek ve grup üyesi olma ihtiyacından kaynaklanır. Gruplar genellikle eğlenceli zaman geçirip, evin monotonluğundan kaçış amacı taşır. Zamanla, gruplar kendi içerisinde normlar, değerler ve kurallar geliştirir. Bu kurallar, grupta kalmak için üyelerce benimsenmek zorundadır. Aksi halde, guruptan dışlanma riski vardır. Gruplaşmanın güçlendiği bu dönemde, bireyler kuralları kişisel hayatlarına da yansıtır ve günlük yaşamlarında bu kurallara göre hareket ederler (Bahar, 2018).

Arkadaş etkisi çevresel bir tehlike unsurudur ve bu unsurlar akran ilişkileri ve sosyal çevre olmak üzere iki ana kategoride değerlendirilebilir. Gençler arasında madde kullanım eğiliminin sıklıkla ergenlik döneminde ortaya çıktığı ve aynı zamanda maddeye yönelimi en çok artıran unsurlardan birinin arkadaş çevresi olduğu bilinir. Bu yüzden, gençlerin madde kullanımını etkileyen arkadaş çevresini tam olarak anlamak adına ergenlik özellikleri ışığında bireyin sosyal ilişkilerine dikkat etmek önemlidir. Elde edilen bulgular göz önünde bulundurulduğunda, arkadaş çevresi kaynaklı tehlike unsurları arasında bir gruba ait olma çabası, akranlar içinde madde kullananların varlığı, grubun baskısı, madde kullanımının yaygın olduğu gruplara katılım isteği, arkadaşlarla ilişki kurma çabası, kendini ispat etme dürtüsü, grup veya akranlar arasında suça yatkınlık ve sosyal dışlanma tehlikeleri sayılabilir (Özer, 2008).

Toplumun yapısından doğan faktörler, fertlerin yaşamında risk oluşturabilmektedir. Gelenekler, çevreye güvenmeme, inanç sistemi, maddeye kolay ulaşabilmek ve madde kullanımını kabul eden toplumsal yapı bu riskler arasındadır. Ayrıca, devlet politikalarının madde kullanımı konusunda boşluklar içermesi ve yeterli önleyici tedbirlerin eksikliği de risk unsurları olabilir. Kamu kurumlarına olan güven eksikliği veya hizmet sağlayıcıların yapısı gibi faktörler de risk oluşturan diğer sebepler arasındadır. Madde bağımlılığı çalışmaları bu risk faktörlerini ön plana çıkarmıştır. Bu durum, madde kullanımının arkadaş çevresinin yanı sıra kişisel deneyimler ve aile faktörleri gibi etkenlerle de bağlantılı olabileceğini göstermektedir.

4.5. Katılımcıların Eğitim ve İş Hayatları

Eğitim bir toplumlaştırma süreci ise bu sürecin aracı okuldur. Durkheim'a göre okul çok önemli ve özel bir görev üstlenir; bu görev yeni bir varlık yaratıp, toplumun gereksinimleri doğrultusunda onu şekillendirmektir. Eğitim alan çocuklar için, bu süreç baskı gibi görünebilir fakat Durkheim, çocukların sınırlamalar sayesinde sürekli bir çaba içinde olmanın olumsuz yönlerinden kurtulabileceklerini düşünür (Celep, 2008). Aşırı bireysellik eğitim içinde kötü sonuçlara ve toplumsal karışıklıklara yol açabilir. Eğitimin genel bir tanımı ise, bireylerin davranışlarında istenen değişiklikleri yapmaktır. İnsanlar önce ailelerinden öğrendiklerini alıp sonra hayatlarını şekillendirecek ikinci önemli etken olan eğitim kurumlarına girerler. Eğitim en az iki kişinin katılımıyla bireylerin davranışlarını değiştiren ya da biçimlendiren bir sosyal etkileşim de olabilir ben (Yavuz, 2019).

Yapılan incelemelerde kişinin okul görüşlerinin değerlendirilmemesi yönünde eksikler görülmektedir. Eğitim ve suç arasında bir bağ olduğuna dair araştırmalar bulunmaktadır. Okulda başarısızlık gelecekte suça eğilim olarak kabul edilebilir. Okulda sıkıntı çekenlerin ileride suç işleme olasılığı artabilir. Okula gitmeyenlerin çok boş zamanları suç ortamı ile tanışmalarına yol açabilir (Macit, 2018).

Yaptığımız görüşmelerde de katılımcıların okula devam, derslere ilgi ve eğitime önem verme davranışlarında önemli sorunlar yaşadıkları gözlenmiştir. K 15,3 ve 21 bu konuda ifade ettikleri, bu katılımcıların eğitime bakışlarını ve eğitim sürecine katılım noktasında ortaya konulan performansını anlama bakımından da önemlidir.

“Üniversite eğitimim sırasında derslere pek katılmaz, yerime başkaları imza atardı. İlkokul ve lise zamanlarımda da okulu sık sık asardım, fakat üniversiteyi bitirdim”. K (15)

“Okula gitsek de pek derse katılmadık çünkü sınıfta kalma gibi bir durum söz konusu değildi. Sekizinci sınıfın başında bir kavgaya karıştım ve okul müdür yardımcısı bana sorun çıkardığımı bildiği için, okula gelmememi ve beni mezun edeceğini söyledi. Gerçekten de sene sonunda diplomamı aldım. Liseye geçince babam kaydımı yaptırdı, dokuzuncu sınıfta biraz zorlandım ama yine de bir şekilde geçtim. Öğretmenler bile benden çekinirdi; bu şekilde okulu tamamladım” K (3)

“Okula gidiyor gibi yaparak, bir yıl boyunca her sabah evden ayrıldığı halde, notlarının düşük olması sebebiyle okuldan uzaklaştırıldım”. K (21)

Bu olayda K 21, adlı kişinin okula gitmiş gibi yapmasına rağmen gerçekte gitmediği ve bu dönem boyunca düşük notları yüzünden okuldan atıldığı anlaşıyor. Bu tarz bir durum genellikle öğrencinin akademik zorluklarla veya okula karşı ilgisizlikle uğraştığının bir göstergesi olabilir. Düşük notlarının sebebi ilgi eksikliği ya da öğrenme güçlükleri gibi çeşitli faktörlere bağlı olabilir. Öğrencinin bu sorunları aşabilmesi için sorunların kaynaklarını anlaması ve ihtiyaç duyduğu desteğe ulaşması çok önemlidir. Ayrıca, okul ve aile tarafından sunulan danışmanlık ve destek hizmetlerinden yararlanmak işe yarayabilir. Bu süreçte öğrencinin eğitime ve kendisine odaklanması ve ihtiyaç duyduğunda yardım istemesi önem taşır.

“Derslerimde başarılı olamadım, çok zamanım oldu, uyuşturucu kullanmaya başlayıncaya kadar çoğu zamanımı kafeterya ve barlarda geçirdim. K (10)

Okulda zorlandığını ve serbest zamanlarını genellikle kafe ve barlarda geçirdiğini ifade eden K10, bu süreçte uyuşturucu kullanmaya başladığı için bu tür yerlerde daha fazla vakit harcadığını belirtiyor. K 10'nun ifadelerinde de görüldüğü üzere akademik sorunlar ve bağımlılık yapıcı madde kullanımı ciddi sonuçlara yol açabilir. Böyle bir deneyim kişinin hayatında önemli bir değişiklik yapabilir ve geleceğini etkileyebilir.

Katılımcıların eğitimin bireylerin farkındalığını artırdığı ve birçok şeyi fark etme imkânı sağladığına dair inancı kritik bir ögedir. Bu, eğitimin insanların düşünme yetilerini güçlendirdiği, geniş bilgi ve bakış açısı kazandırdığı ve dünyayı daha iyi kavramalarını sağladığı düşüncesini aktarır. Eğitim, kişilerin yeteneklerini keşfetmelerine, ilgi alanlarını seçmelerine ve potansiyellerini tam anlamıyla kullanmalarına yardım eder. Aynı zamanda, kritik düşünme, problem çözme ve analitik düşünme gibi hayati becerilerin geliştirilmesine olanak tanır. Bu görüş, eğitimin bireylerin hayatlarında önemli bir rol oynadığı ve onları daha bilinçli, yetenekli hale getirip topluma katkıda bulunan kişiler olarak yetiştirebileceği anlayışını yansıtır. Dolayısıyla eğitim sistemlerinin kalite ve kapsayıcılık açısından üst düzey olması ve her bireyin eğitime erişiminin sağlanması için çaba harcanması gerekmektedir. Böylece daha adil ve eşitlikçi bir toplumun oluşumu desteklenebilir.

Araştırmada öğrencilerin okul hayatlarını etkileyen kişisel sebepler arasında aile içi sorunlar ve bölgesel eğitim imkanlarının kısıtlı olması gibi etkenler sıralanıyor. Özellikle bir katılımcının (K3), okula gitmeksizin diploma almasının eğitimin yüzeysel oluşuna işaret ettiği ve eğitim sisteminin temel bazı noksanlıklarını gözler önüne serdiği belirtiliyor. Bourdieu okulların kültürel eşitsizliği göz ardı ettiği ve ayrıcalıklı olanları daha da öne çıkardığı, dezavantajlı olanları ise geride bıraktığını, toplumsal eşitsizliklerin sürekli olarak yeniden üretildiğini ve eğitim sisteminin bu durumda önemli bir rol oynadığına dikkat çekiyor (Yanıklar, 2010).

“Benim uyuşturucu etkisine maruz kalmam çalışmalarımı bozmadı; tutuklanıncaya dek çalışmaya devam ettim” K (38)

Bu ifade genç bir kişinin erken yaşlarda uyuşturucu kullanmaya başladığını ve bu durumun iş hayatını etkilemediğini aktarmaktadır. Ancak bu durum, kişinin yasadışı işlerle ilgilenip tutuklanıncaya kadar sürmüştür. Bu tür bir tecrübe, kişinin hayatında önemli bir değişikliğin başlangıcı olabilir ve ağır sonuçlar doğurabilir. Uyuşturucu ve yasadışı eylemler, bireyin geleceğini tehlikeye atabilir ve ciddi

problemlere neden olabilir. Bu problemlerle başa çıkabilmek için öncelikle kişinin neden uyuşturucu kullandığını ve yasadışı işlere yöneldiğini anlaması, profesyonel yardım alması önemlidir. Ayrıca, hukuk karşısında sorunlarla yüzleşen kişi için yasal destek ve danışmanlık almak da çok önemlidir. Bu tür tecrübeler, kişinin hayatında bir dönemeç olabilir ve kişiye olumlu değişiklikler yapmak, sağlıklı ve umut verici bir gelecek seçmek için gereken adımları atma fırsatı verebilir. Destek alma, bu zorlukları aşmak ve daha iyi bir gelecek kurmak için şarttır.

4.6. Katılımcıların Uyuşturucu Temini ve Erişim Durumu

Uyuşturucu temini için kullanıcılar çeşitli kaynaklara başvururlar. Bunlar arasında sokak satıcıları, arkadaş çevresi, internet üzerinden anonim satış yapan siteler ve kendi kendilerine yetiştirme gibi çeşitli yöntemler yer alır. Kullanıcılar uyuşturucuyu nereden alacaklarını belirlerken fiyat, kalite, güvence ve güvenlik gibi unsurları gözetirler. Kullanıcılar, uyuşturucu temininde çeşitli risklerle yüzleşir ve bu durumları idare edebilmek adına stratejiler geliştirirler. Örneğin, yasal risklerden kaçınmak için gizli hareket etmek, kaliteli ürün bilen güvenilir satıcılara yönelmek ya da kendi ürünlerini yetiştirmek gibi yöntemlere başvurulur.

Uyuşturucu alırken kişiler, toplum içinde belirli bir etkileşime girerler. Kullanıcıların çoğu, uyuşturucunun alındığı yerlerin toplum tarafından şüpheli bulunmadığını belirtir. Çünkü şüphe çekildiğinde toplumun olumsuz reaksiyonu satışı riske atabilir. Bağımlılar, birçok satıcının bağımlı olmadığını söyler. Yalnızca bazı bağımlıların çevreyle ilişkilendirme aracı olabildiği düşünülür. Çünkü birçok kişiye göre, satış ancak ayık bir zihinle yapılır. Bağımlılarla satıcılar arasındaki ilişkiler, Goffman'ın tabiriyle, iyi bir takım oyununu yansıtır; sahnede rolünü bilen kişiler madde alma sürecinde bu rollerine bağlı kalırlar (yüceer, 2018).

Uyuşturucularla ilgili deneyimler her zaman tehlikeli ve yasa dışıdır. İnternette uyuşturucu satın almak gizlilik sunabilir fakat pek çok risk de barındırır. Bu işlemler hem yasal risk taşır hem de dolandırıcılık, ürün kalitesi ve güvenlik gibi ek tehlikeler içerir. Netice itibarıyla, internette uyuşturucu satın almak ciddi yasal, güvenlik ve sağlık riskleri içeren bir harekettir. Uyuşturucu problemi yaşayan kişilere profesyonel destek alınması ve uyuşturucu kullanımının tehlikelerinin öğretilmesi büyük önem taşır. Goffman'ın dramaturji yaklaşımında belirttiği gibi (Keskin, 2024). insanlar sahnede en iyi performansı gösterebilmek için rutinlerini, vitrinlerini ve rollerini kullanarak hareket ederler. Böylece toplumda istedikleri izlenimi oluştururlar ve bu şekilde kendi imajlarını da yönetirler. İzlenim yönetimi, kabul

görmüş davranış kalıplarını yansıtmaya çalışmayla ilişkilidir ve bu kabul edilen kalıpların ta kendisidir.

Katılımcıların ifadelerinde kullandıkları uyuşturucuyu değişik şekillerde temin ettikleri anlaşılmaktadır. K 7 internetten aldığını ifade ederken, K35 ilk zamanlarda arkadaşları tarafından bedava elde ettiğini dile getirmiştir.

“İnternette uyuşturucu aldım, internette para ödedim, tanımadığım kişiler”

K (7)

“Erkek arkadaşlarımla uyuşturucu kullanıyordum, sabaha kadar ne olduğunu bilmiyordum, bana bedava uyuşturucu verdiler” K (35)

K 35 arkadaşlarıyla birlikte ücretsiz uyuşturucu kullanıp, ertesi güne kadar olanları unuttuğunu anlatıyor. Bu olay, uyuşturucunun getirdiği risk ve tehlikeleri gözler önüne seriyor. Uyuşturucu alırken vakit nasıl geçiyor fark edilmiyor, kişi kendini ve güvenliğini tehlikeye atabiliyor. Ücretsiz gelen uyuşturucu, insanın daha fazla kullanmasına yol açabilir. Bu tür durumlar yaşayanların yardım alması önemlidir. Uyuşturucuyla mücadele için destek ve tedavi programları vardır. İnsanlar bu tecrübelerden ders çıkarıp, sağlıklı bir hayata yönelebilirler.

“Kafeterya ve barlardan uyuşturucu aldım, param olmazsa hayatım tehlikeye giriyordu, ne büyük bir trajedinin içindeydim”. K (21)

Katılımcı 21, hayatını sürdürebilmek için kafe ve barlarda uyuşturucuya başvurduğunu, parası olmadığı için bu duruma düştüğünü ve bunun büyük bir felaket olduğunu söylüyor. Uyuşturucunun tehlikeleriyle ve maddi sıkıntılarıyla savaşmak zorunda kalıyor.

Katılımcıların anlattıkları Erbil'de, uyuşturucunun yaygınlığı ve bu maddelere kolay erişimin endişe verici düzeyde olduğunu gösteriyor. Nitekim K12'nin bu konuda dile getirdikleri durumun vahametini ortaya koyuyor.

“Sen bulmak iste yeter ki, o seni bulur. Hem de istediğin her semtte bulursun. En azından sattıklarını saklamıyorlar. Biz neler gördük”. K (12)

Katılımcılar, ilk defa madde kullanırken tek başlarına olmadıklarını, genellikle arkadaş ya da akraba çevresinde başladıklarını belirtmişlerdir. Yani birey,

toplumda kabul görmeyen bu davranışı yaparken yalnız değildir ve çevresinde bir grup oluşmuştur. Damga alma süreci zordur, bu nedenle Goffman'ın dramatik teorilerinde bahsettiği 'takım' kavramı burada önemlidir. Madde bağımlılığı olan bireyler için çevreleriyle birlikte hareket etmek çok önemlidir. Katılımcılar ayrıca, toplum tarafından dışlanmış kişinin, kendi sosyal alanlarını yaratarak bu durumdan korunmaya çalıştığını ifade etmişlerdir. Aynı şekilde, Becker'in dediği gibi (Güvel ve Aktan, 2019). Normal olmayan davranışları olan kişi, topluma da farklı gözle bakar ve damgalı davranışlarda bulunmada deneyim kazanabilir.

4.7. Katılımcılara Yönelik Sosyal damgalanma

Madde bağımlılığı ve kullanımı, toplumda büyük bir utanç ve dışlanma nedeni olarak görülmektedir. İnsanlar bu konuda genelde negatif önyargılara sahiptir. Bu, bağımlılıkla mücadelede karşılaşılan zorlukları artırabilir. Toplum içinde uyuşturucu kullanan ya da bağımlı kişilere karşı hor görme, suçlama gibi tutumlar öne çıkabilmektedir. Bu, bağımlıların yalnız hissetmelerine ve yardım arama şanslarının azalmasına yol açabilir. Sosyal utanç duygusu, bağımlıların kendilerini yetersiz hissetmelerine ve özgüvenlerini kaybetmelerine sebep olabilir.

Sosyolojinin ilk zamanlarında Marx, Weber ve Durkheim gibi düşünürler, toplum düzenini koruyacak denetim yöntemlerini geniş bir açıdan incelemişlerdir. Başlangıçta sosyoloji, büyük ölçekte teoriler geliştiren bir bilim dalıydı. Sosyal kontrol de, toplumu oluşturan kurumlar açısından değerlendirilmişti. Ancak 20. yüzyıla gelindiğinde, sosyoloji bireyin toplum içindeki rolünü ve etkisini merkeze almaya başladı. Bu dönemde bireyin inançları önem kazandı ve sosyal kontrol kavramı hem bireysel hem de toplumsal düzeyde ele alındı (Bektaş, 2009).

Toplumsal düşüncelerin dönüşümü için eğitim ve farkındalık yaratmak kilit bir rol oynar. Madde bağımlılığının tedavi edilebilir bir hastalık olduğunun vurgulanması ve bağımlıların topluma yeniden kazandırılabilirliğinin altının çizilmesi ön yargıları hafifletebilir. Bağımlılara gösterilen destek ve anlayış, iyileşme süreçlerine katkıda bulunabilir ve toplum içindeki yerlerini bulmalarına yardımcı olabilir.

Damgalanma, toplumun bireyler hakkında düşündüğü bir etiket ya da özellikten öte, insanlar arasındaki etkileşimlerin bir sonucudur. İnsanlar arası ilişkilerde meydana gelen damgalama, bir kişiyi diğerlerinden ayrı veya toplumun kabul ettiği kurallara uymuyor gibi gösterebilir. Örneğin, uyuşturucu bağımlılığı gibi

durumlar, toplum içinde damgalanmaya ve dışlanmaya yol açabilir. Damgalanmış kişi, toplumun geneli tarafından da etiketlenir ve bu, kendini nasıl gördüğünü ve geleceğe dair tasavvurlarını olumsuz etkileyebilir.

Damgalanmış bir kişi, kendini topluma ait hissetmekte zorlanabilir ve özgüveninde azalma olabilir. Bu, sosyal ilişkilerde ve iş hayatında başarıyı engelleyebilir. Aynı zamanda bu kişilerin geleceğe dair umutları ve hedefleri de zarar görebilir. Toplumun damgalayıcı etkisine karşı mücadele etmek ve bu kişilere destek olmak önemlidir, böylece topluma entegrasyonları ve iyileşme süreçleri iyileştirilebilir. Bu kişiler, toplum tarafından kabul edildiğini ve desteklendiğini hissetmeye ihtiyaç duyar. Yapılan görüşmelerde katılımcıların, yaşadıkları toplumda uyuşturucu kullanmanın kabul edilebilir bir davranış olmadığına farkında oldukları ve bu yönden gelebilecek, tepkilerden kaçınmaya çalıştıkları görülmektedir.

“Kürt toplumu ve kültürü uyuşturucu kullanımını kabul etmiyor” (K 1)

Toplumdaki söylediklerinden çok korkuyorum ve insanların önünde utanmaktan her zaman kaçınıyorum. Çünkü uyuşturucu kullanımı toplumda kabul edilebilir bir durum değil, toplum için bir ayıptır. K (5)

Eğer yardım edersen kullanıcı ya da satıcı olduğum düşünülebilir, bu yüzden yardım etmek istemiyorum. Genellikle, çevremizin ne diyeceğini düşünerek hareket ediyoruz ve bu sadece bu alanda değil, birçok konuda da bizi etkiliyor. K (33)

Çevremdekilerin bunu bilmemesi ve artık cezaevinde olduğum için uyuşturucudan cezaevinde olduğumu bilmemeleri benim için önemli, ailem aşiret ailesi. K (7)

Dünyanın hiçbir yerinde uyuşturucu kullanımının olumlu bakıldığı söylenemez. Fakat bu durum geleneksel Ortadoğu toplumlarında daha fazla tepkiyle karşılaşılır. Nitekim K (1) ve K(7) ifadelerine baktığımızda aşiretsel yapının hala etkili olduğu Erbil’de uyuşturucu kullanımının toplumsal düzeyde ciddi tepki gördüğü anlaşılmaktadır

Babam insanlardan ve toplumdan utanmayayım diye bana hep kötü insanlardan uzak durmamı söylerdi. Ama uyuşturucu bağımlısı oldum ve hem babamı hem de toplumu utandırdım. Eğer babamı dinleseydim bunların hiçbirini yaşamazdım, ne kadar yazık. K (33)

Uyuşturucu kullanarak ailesini toplumda küçük düşürdüğünü ifade eden K (33) eğer babasının tavsiyelerini dikkate alıp kötü insanlardan uzak durmuş olsaydı, yaşadığı bu talihsizliklerin hiçbirini yaşamayabileceğini düşünüyor. Bu aynı zamanda kişinin kendi eylemlerinin sonuçlarına katlanmak zorunda kalmakla birlikte yaşadığı içsel çatışmayı ve öz eleştiri duygularını yansıtıyor.

Toplumun olumsuz bakış açısından rahatsızlık hisseden ve bunun kişisel bir eksiklik olduğunu düşünen K(11), yardım arayışında olduğunu, ancak çözüm bulamamanın zorluklarını yaşadığını belirtiyor. Bu durum, bireyin toplum içindeki yerini ve iç huzurunu bulma çabasını yansıtıyor olabilir.

Benim için çok büyük bir kusurdu. Toplumun önünde gördüğüm bu. İnsanların bana kötü gözlerle bakması. Toplum beni tedavi etmeye yardım etmeli. Ne yazık ki bunu göremiyorum. K (11)

Katılımcıların belirttiklerine göre, uyuşturucu madde kullandıkları için toplum tarafından çeşitli düzeyde damgalandıkları ve dışlanmaya maruz kaldıkları anlaşılmaktadır.

4.8. Katılımcıların Kendilerine Yönelik Algıları ve Gelecek Beklentier

Madde bağımlıları çoğu zaman, bağımlılığın getirdiği karışık duygular, endişeler ve çaresizlik ile geleceklerine dair olumsuz düşüncelere sahip olabilirler. Bağımlılık, kişisel ilişkiler ve genel yaşam kalitesini olumsuz yönde etkileyebilir. Madde bağımlılarının sıklıkla yaşadığı bazı yaygın düşünceler şunlardır (Bengü ve Harancı,2023).

Çaresizlik: Bağımlılar, bağımlılıklarının üstesinden gelebilecekleri veya kontrol altına alabilecekleri inancını kaybedebilir ve geleceği karamsar görebilirler.

Suçluluk ve Utanç: Kişiler, bağımlılık sebebiyle yaptıkları olumsuz davranışlar için kendilerini suçlu ve utanç duygusu içerisinde hissedebilirler.

Yalnızlık: Bağımlılık, insanları toplumdan ve sevdiklerinden uzaklaştırabilir. Bu izolasyon, geleceği karartıcı görmelerine sebep olabilir.

Başarısızlık Korkusu: Bazı bağımlılar, bağımlılıkla mücadelede başarısız

olacaklarından korkarak, geleceklerini tehlikede görürler.

Belirsiz Gelecek: Bağımlılık, kariyer ve kişisel ilişkiler gibi alanlarda geleceği belirsiz hale getirebilir.

Umut ve İyileşme İsteği: Yine de pek çok bağımlıda iyileşme ve daha iyi bir geleceğe olan umut vardır. Bu umut, onları tedaviye başlama ve destek arama konusunda cesaretlendirebilir.

Gelecek Planlamaya İsteğin Olmaması: Madde bağımlıları genellikle anlık yaşar ve gelecek için plan yapmaktan kaçınabilirler. Bu tür düşünceler ve duygular her bağımlıda farklı olabilir ve bağımlılık durumunun türüne ve şiddetine göre değişkenlik gösterir. Profesyonel yardım ve destek, bağımlıların bu negatif düşüncelerle başa çıkmasına ve gelecek için pozitif adımlar atmalarına yardımcı olabilir.

Görüşme sonuçlarına göre, katılımcıların kendilerine yönelik değerlendirmeleri çeşitlidir. Görüşülen 40 kişiden 13'ü kendileri hakkında olumsuz, 20'si olumlu ve 7'si ise kendileri hakkında bir düşünceye sahip olmadıklarını belirtmiştir. Bu veriler, madde bağımlılarının düşüncelerinin farklılık gösterdiğini ve bu kişilerin geniş bir his ve düşünce çeşitliliğine sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

“Bu durumu aşacağına dair kendine güveninin tam olduğunu belirtmiştir. (K, 31)

Katılımcı, kendisine güven duyduğunu ve başaramayacağı bir şey olmadığını düşünmektedir. Tedavi sonrası gelecekte neler yapacağı konusunda meraklı olduğunu, insanın kendine güvendiğinde her şeyi başarabileceğine inandığını belirtmiştir. Eğitim verdiği öğrencilerin varlığının, madde bağımlılığından kurtulmasına motivasyon sağladığını düşünmektedir. Son olarak, her şeyin insanın kendi elinde olduğunu ve istenildiği zaman değişim ve iyileşme sağlayabileceğine dair güçlü bir inanç beslediğini vurgulamıştır. Bu sözler, katılımcının kendine güvenini ve iyileşme sürecine olan pozitif bakış açısını yansıtmaktadır.

Katılımcı 12, kendini kötü hissettiğini ve madde bağımlılığının kendisini korkuttuğunu ifade etmiştir. Bu kişi, cehenneme düşme korkusu yaşadığını ve bağımlılığın kendisinde endişe yarattığını belirtmiştir. Bu tür korkular, bağımlı bireyler arasında yaygın olabilir ve bu durumun tedavi edilmesi büyük önem taşır.

Katılımcının ifadeleri, bağımlılığın ciddi bir sağlık sorunu olduğunu ve profesyonel yardımın bu süreçte ne denli önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Kendimi çok kötü hissettim ve uyuşturucu bağımlılığı beni derinden korkuttu. Cehenneme düşme korkusu yaşıyorum ve bu düşünce beni sürekli rahatsız ediyor. Allah beni affetsin. K (12)

Toplumun madde kullanıcılarına karşı sert oldukları, onları anlamadıklarını düşünen K(19), kendilerinin de normal insanlar gibi olduklarını toplumun yardım etmesi durumunda daha da iyi olacaklarını dile getirerek aslında bu konuda toplumsal yaklaşımın önemini dile getirmiştir.

İnsanların beni kabul etmesi halinde daha iyi bir insan olacağıma inanıyorum. Madde bağımlıları olarak bizi anlamadıklarını düşünüyorlar ama biz de Allah'tan korkar, insanız. K (19)

Katılımcı 3, hayatı boyunca yeni bir sayfa açma arzusunu belirtiyor. Bu, onun pozitif bir yaklaşım sergilediğini ve değişiklik ve iyileşmeye açık olduğunu gösteriyor. Ancak, bu süreçte Katılımcı 3'nin yalnız olmaması ve eğer ihtiyaç duyarsa profesyonel yardım alması önemli. Çünkü destek olacak bir çevre, sağlıklı alışkanlıklar edinmesine ve iyi bir yaşam tarzını benimsemesine yardımcı olabilir. Katılımcı 3'nin pozitif değişiklikler yapma gayreti takdire şayan bir adım ve bunu sürdürmek için gerekli destek verilmelidir.

Hayatımda yeni bir sayfa açıyorum'' bireyin hayatında olumlu bir dönüşüm gerçekleştirme arzusunu ve iradesi simgeliyor. Yeni bir sayfa açmak, kişinin rehabilitasyon sürecinde önemli bir motivasyon kaynağı olup, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde olumlu değişimlere kapı aralayabilir. K (3)

Kendimi tedavi etmeye çalıştım, kendime inandığım için devam edeceğim''. K (33)

Katılımcı 33 metamfetamin bağımlılığı ile mücadele etmek için tek başına çaba harcadığını, fakat başarısız olduğunu ifade ediyor. Bu sebeple hastaneye giderek uzman destek almaya karar vermiş. Şu an her gün bir gram metamfetamin kullanıyor ve iş yerinde bağımlılığını saklamaya çalışıyor. Bağımlılığı bırakma konusunda kararlı ve umutlu olması iyi bir gelişme. Ancak bağımlılıktan kurtulmak ve etkilerini hafifletmek için profesyonel yardım almak önemli. Destek grupları,

terapi ve uzmanlardan yardım almak Katılımcı 33'in mücadelesine katkı sağlayabilir. Ayrıca iş yerinde bağımlılığını saklamak yerine, durumunu iş arkadaşlarına veya işverene açıkça anlatarak destek istemesi faydalı olabilir.

Bu analiz, madde bağımlısı kişilerin geleceğe yönelik düşüncelerinde toplum tarafından nasıl görüldüklerinin ve sosyal kimliklerinin etkisi olduğunu vurgulamaktadır. Madde kullanımını bırakmayı düşünen bu kişiler, toplumun onları kabul etmesini ve destek olmasını umut etmektedirler; ancak çoğu zaman bu desteği bulmak zor olabilmektedir. Ekonomik imkanlar da kişilerin gelecek planları yapabilme kapasitesini etkileyen bir diğer önemli etkidir. Parasal sorunları olan kişiler, özellikle şehrin dış mahallelerinde yaşayanlar hem bağımlılıkla hem de maddi sıkıntılarla mücadele ederken gelecekleri için plan yapmakta güçlük çekmektedirler. Analiz ayrıca, bazı bağımlı kişilerin satıcı olmasının nedeninin ekonomik sıkıntılar olduğunu da belirtmektedir. Bu nedenle, sadece bireysel çabaların yetersiz kalabileceği ve sosyal ve ekonomik desteklerin önemli olduğu sonucuna ulaşıyor. Madde bağımlılığı ile mücadelede toplumun ve devletin daha etkili destek sağlaması gerektiği vurgulanıyor.

4.9. Katılımcıların Pişmanlık Durumları

Araştırmada uyuşturucu kullananların tamamı uyuşturucu kullanmaktan pişmanlık duyduklarını ifade etmiştir. Tüm uyuşturucu kullananların yaptıklarından dolayı pişman olduklarını ortaya konmuştur. Araştırma sonuçları, uyuşturucu kullanımının genelde kötü sonuçlar doğurduğunu ve kullanıcıların sonradan üzüntü duyduklarını göstermektedir. Katılımcıların ifadeleri bu üzüntüyü açıkça belirtiyor; örneğin bazıları kullanımın yaşamlarını kötü etkilediğini ve dönülmez zararlara yol açtığını söylemişlerdir.

Bu tür bulgular, uyuşturucunun tehlikelerine karşı uyarmakta ve gençleri, yetişkinleri ve toplumu uyuşturucudan uzak durmaya teşvik etmektedir. Yine de bu tür araştırmalarda ele alınması gereken hususlar vardır. Örneğin, kullanıcı ifadelerini herkes adına genelleştirmek doğru değildir. Ayrıca, araştırma sonuçlarının, uyuşturucu konusunda insanları bilgilendirme ve koruma önlemleri almak için kullanılması önemlidir. Böyle çalışmalar, uyuşturucunun zararlarını vurgulayarak koruyucu önlemlerin alınmasına yardımcı olmayı hedefler. Böylece toplumu daha sağlıklı ve güvenli bir yaşama yönlendirip, uyuşturucu kullanımının azalması amaçlanır.

Kesinlikle pişmanım. Uyuşturucu kullanımının yalnızca kişisel sağlığıma zarar vermekle kalmadığını, aynı zamanda aileme, arkadaşlarıma ve topluma da zarar verdiğini kabul etmek zorundayım. Uyuşturucu bağımlılığına düşmek, sadece bireysel bir sorun değil, aynı zamanda sosyal ve toplumsal bir sorundur. Uyuşturucu kullanımıyla birlikte gelen suçlar, sağlık sorunları ve toplumsal yıkım gerçekten dehşet vericidir. K (1)

Başlangıçta, uyuşturucu kullanımı sadece bir kaçış yolu gibi görünüyordu. Hayatımı zorlayan durumlarla başa çıkmak için bir çözüm gibi görünüyordu. Ancak şimdi anlıyorum ki, bu sadece bir illüzyondur. Uyuşturucuların getirdiği geçici bir "rahatlık" duygusu, aslında uzun vadeli zararlar ve acılarla dolu bir yola açılıyor. K (5)

Pişmanlık duymak, yaşadığım hatalardan ders çıkarmamı sağlıyor. Artık uyuşturucu kullanımının hayatımda yarattığı olumsuz etkileri net bir şekilde görebiliyorum. Sağlığımla, ilişkilerimi, kariyerimi ve genel refahımı tehlikeye atan bir seçim yaptım. Bu gerçeği kabul etmek ve bu yönde değişim yapmak zorundayım. K (9)

Pişmanlık duyuyorum çünkü bu seçimler yüzünden sevdiklerimi endişelendirdim, ilişkilerimi zorladım ve potansiyel olarak geleceğimi riske attım. Ancak pişmanlık hissetmek, sadece geriye bakmak değil, aynı zamanda ileriye bakmak için bir fırsat sunar. Şimdi, daha sağlıklı ve daha olumlu bir yaşam tarzı benimseyerek bu hatalardan ders çıkarmaya çalışıyorum. K (15)

Başkalarının gözünde bir suçlu olarak değil, bir birey olarak, yaşadığım hatalardan ders çıkarmak ve bu deneyimleri başkalarına örnek olacak şekilde dönüştürmek istiyorum. Pişmanlık, sadece geçmişte yaptıklarımı telafi etmek için bir motivasyon kaynağı değil, aynı zamanda gelecekte daha iyi kararlar almam için de bir rehberdir. Bu pişmanlık duygusu, kişisel gelişimim ve toplumsal iyilik için bir adım atmamı sağlıyor. K (18)

Uyuşturucu kullanımıyla ilişkilendirilen suçun yanı sıra, kendi sağlığımla, ilişkilerimi ve toplumsal dokuyu da derinden etkileyen bir yola girmenin farkına vardım. Uyuşturucu kullanımıyla geçen zaman, sadece kişisel bir sefalet değil, aynı zamanda aileme ve topluma da bir yük getirdiğinin farkındayım. K (25)

Başkalarının gözünde bir suçlu olarak değil, bir birey olarak, yaşadığım

hatalardan ders çıkarmak ve bu deneyimleri başkalarına örnek olacak şekilde dönüştürmek istiyorum. Pişmanlık, sadece geçmişte yaptıklarımı telafi etmek için bir motivasyon kaynağı değil, aynı zamanda gelecekte daha iyi kararlar almam için de bir rehberdir. Bu pişmanlık duygusu, kişisel gelişimim ve toplumsal iyilik için bir adım atmamı sağlıyor. K (30)

Uyuşturucu kullanımının bireyin sağlığına zarar vermekle kalmayıp, aynı zamanda aile, arkadaşlar ve toplum üzerinde de olumsuz etkileri olduğunu kabul eden bir kişi, pişmanlık duyduğunu ifade ediyor. Başlangıçta kaçış olarak gördüğü uyuşturucu kullanımının, aslında geçici bir "rahatlık" sunarak uzun vadeli zararlara yol açtığını fark ettiğini belirtiyor. Bu hatalardan ders çıkarmak için pişmanlık duyduğunu ve daha sağlıklı bir yaşam tarzı benimseyerek gelecekteki kararlarını iyileştirmeye çalıştığını vurguluyor. Ayrıca, başkalarına örnek olacak şekilde deneyimlerini dönüştürmek istediğini ve pişmanlık duygusunun kişisel gelişimini teşvik ettiğini belirtiyor. Uyuşturucu kullanımının sadece bireysel sefaletle kalmayıp, aynı zamanda aile ve toplum için de bir yük olduğunu kabul ediyor.

5. TARTIŞMA

Araştırmada elde edilen veriler, bağımlılık ve sosyal ilişkiler arasında çift yönlü bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bağımlılığın bireylerin sosyal çevresinde ciddi bozulmalara yol açtığı; aile içi ilişkilerde kopukluklar, arkadaş çevresinin daralması ve iş hayatındaki performans düşüşü gibi sonuçlar doğurduğu gözlemlenmiştir. Özellikle bağımlı bireylerin aile içindeki çatışmalar ve güven sorunları, sosyal desteğin yetersizliği ile birleştiğinde, bireylerin sosyal çevreden daha da uzaklaşmasına neden olmaktadır. Bu izolasyon, bireylerde yalnızlaşma duygusunu güçlendirmekte ve madde kullanımını tetikleyici bir etken olarak öne çıkmaktadır. Aile desteğinin eksikliği ve toplum tarafından dışlanma, bağımlı bireylerin kendilerini izole hissetmelerine, sosyal çevrelerinden kopmalarına ve sosyal çevrelerinin daralmasına yol açmaktadır. Bu süreç, bağımlılık sorununun daha karmaşık bir hal almasına ve bireylerin bağımlılıkla mücadelede zorluk yaşamasına neden olmaktadır.

Bulgular ayrıca bağımlılığın toplumda kabul görme ve sosyal damgalanma gibi etkilerinin özgüven kaybı, sosyal izolasyon ve kendini ifade etme zorlukları ile yakından ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Katılımcılar, bağımlılık nedeniyle toplum tarafından damgalandıklarını, toplumda kabul görmekte zorlandıklarını ve bu durumun özgüvenlerini ciddi biçimde zedelediğini belirtmişlerdir. Sosyal destek eksikliği ve toplumdaki dışlanma, bağımlı bireylerin kendilerine yönelik algılarını olumsuz etkilemekte ve özgüven kaybına yol açmaktadır. Bu kısır döngü, bireylerin bağımlılıkla mücadelede daha fazla zorluk çekmelerine neden olurken, toplumdaki gördükleri dışlanmanın bağımlılığın yeniden başlamasına yol açan bir etken olabileceğini göstermektedir. Toplum tarafından reddedilme ve dışlanma, bağımlı bireylerin sosyal izolasyonunu artırmakta ve bu durum, bağımlılığın kalıcılığına katkı sağlayan bir unsur haline gelmektedir.

Bu bağlamda, bağımlılıkla mücadelede toplumsal yapıların ve kültürel faktörlerin dikkate alınması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Erbil gibi muhafazakâr toplumlarda bağımlılıkla başa çıkmada sosyal destek mekanizmalarının ve toplumsal farkındalığın artırılması gerekmektedir. Özellikle bağımlılığa dair sosyal damgalanmanın azaltılması, toplumsal bilinçlendirme çalışmaları ile mümkün olabilir. Bağımlı bireylerin toplumda kabul görmelerini sağlamak ve sosyal desteğin eksikliğini gidermek için toplumun tüm kesimlerine yönelik eğitim ve farkındalık programlarının yaygınlaştırılması önem arz etmektedir. Bağımlı bireylerin toplumda yeniden kabul görmeleri için sosyal destek sistemlerinin geliştirilmesi ve

toplumsal önyargıların kırılması, bağımlılıkla mücadelede etkin bir strateji olarak değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak, bağımlılık ve sosyal ilişkiler arasında güçlü ve çift yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bağımlılığın bireyin sosyal çevresini etkilediği kadar, sosyal çevrenin de bireyin bağımlılığını tetikleyici bir rol oynayabileceği bulgusuna ulaşılmıştır. Bağımlılık bireyi sosyal çevresinden koparırken, sosyal çevredeki eksiklikler ve dışlanma da bağımlılığı artırıcı bir etken olabilmektedir. Bu nedenle, bağımlılıkla mücadelede yalnızca bireysel değil, toplumsal bir sorumluluk anlayışının benimsenmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Toplumun bağımlı bireylere yönelik tutumlarının olumlu yönde değişmesi ve sosyal destek mekanizmalarının güçlendirilmesi, bağımlılığın üstesinden gelmede ve toplumsal sağlığın iyileştirilmesinde önemli bir katkı sağlayabilir. Bu araştırma, bağımlılığın sosyal ilişkilere etkisi konusundaki literatüre katkı sağlamayı amaçlamakta ve sosyal destek mekanizmalarının bağımlılıkla mücadelede oynayabileceği kritik role dikkat çekmektedir.

6. SONUÇLAR

Yıllardır uyuşturucu maddeleri dünya ülkeleri ve insanlık için ciddi bir sorun oluşturmakta. Devletlere ve toplumlara verdikleri zarar giderek artıyor. Uyuşturucu kullanımı toplum sağlığını tehdit ediyor ve devletleri çeşitli krizlere sürüklüyor. Zararların ve etkilerin büyümesi, toplumların bu soruna karşı mücadeleyi zorunlu kılıyor. Bu yüzden sürekli araştırmalar yapılıyor, yeni stratejiler ve politikalar oluşturulup titiz çalışmalar yürütülüyor.

Bağımlılık yapıcı maddelerin kullanımı yaygınlaştıkça, toplumda ve bireyde ciddi sorunlar ortaya çıkıyor. Uyuşturucu maddelerin yasal ve ticari kullanımına ilişkin tartışmalar sürerken, özellikle sentetik uyuşturucu. Gençler arasında artan madde bağımlılığı ve bunun getirdiği ölümler konunun ciddiyetini gözler önüne seriyor. Uyuşturucu maddeler üzerine geniş bir literatür mevcut ve bu alanda pek çok uzman farklı görüşler ortaya koymaktadır.

Uyuşturucu bağımlılığının tedavisi, sorunun asıl sebepleri ortaya konmadan gerçekleşmesi imkânsızdır. Veriler, toplumda bağımlılık sorununun ekonomik, politik ve sosyal faktörlerle ilişkili olduğunu gösteriyor. Maddi çıkarları gözeterek belirlenen politikalar ve toplumsal güçlerin hareketleri, çözüm sürecini etkileyen önemli faktörlerdir. Bağımlılığın aile yaşamı üzerindeki etkisi, toplum üzerindeki genel etkinin anlaşılması için kritik. Aile, bağımlılıkla mücadelede önemli bir rol oynayan ve bağımlılıktan doğrudan etkilenen temel toplumsal bir yapıdır. Aile içindeki roller, davranışlar ve tutumlar, sistemin işleyişini ve sürekliliğini etkiler. Anti-sosyal kişilik bozukluğu olan ebeveynlerin veya madde kullananların çocukları, madde bağımlılığına daha yatkın. Çocukluğunda problemlili aile ortamlarında büyüyenlerin bağımlı olma riski daha yüksek. Aile içi duygusal ve düşünsel eşitsizlikler, kötü davranış modelleri ve iletişim sorunları gençleri riskli davranışlara sürükleyebilir.

Araştırmalar göstermektedir ki, bağımlılık yapıcı maddelerin tüketimi gün geçtikçe artmaktadır. Yasadışı üretim, dağıtım ve kullanım verileri, bu durumun bir sektör haline geldiğini belirtiyor. Bu çalışma, madde bağımlılarının deneyimlerini ve toplum içindeki yerlerini, ayrıca toplumu nasıl etkilediklerini incelemiş, uyuşturucu bağımlılığını etkileyen toplumsal faktörleri ve kullanımın sebeplerini araştırmıştır. Bağımlılıkla alakalı teoriler, aile, ekonomi, arkadaş çevresi ve medyanın etkisi ele alınmış, önleme stratejileri üzerinde durulmuştur.

Çoğunlukla erkek olan katılımcıların büyük bir bölümü 20-40 yaşları arasında bekar ya da boşanmıştır. Erkeklerin kadınlara göre uyuşturucu kullanım suçlarında daha fazla yer alması, bu durumun dünya genelindeki çalışmalarla uyumlu olduğunu belirtiyor. Genellikle suç işleme durumlarında da erkek sayısı kadınlardan yüksek olup, bunun birçok sosyolojik, sosyalizasyon, ev ve toplumsal roller, anne-kültür etkileri ve hormonlar gibi biyolojik sebepleri olabilir. Yaşa bakıldığında ise Erbil'de de dünya genelinde olduğu gibi, 20-30 yaş arası uyuşturucu kullanımının daha yaygın olduğu görülüyor.

Çalışmada, bağımlılık yaşayan 40 kişiyle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler göstermiştir ki, bağımlıların çoğu ne madde kullanmadan ne de kullanarak hayatlarını sürdürebileceklerini düşünmektedirler. Bazı katılımcılar aileler ile olan ilişkilerinin kötü olması yüzünden madde kullanmaya başlamışlar. Huzursuz aile ortamından kaçıp arkadaşlarla takılmanın ilk adımını atmışlar. Ayrıca, arkadaşlarının etkisi, madde kullanımına başlamalarında önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Katılımcıların çoğunluğu, madde kullanmaya arkadaşlarının etkisiyle başladıklarını belirtmiştir. Bunlar, sosyolog Ivan Nye'in teorisini doğruluyor. Nye, aile, arkadaş ve okul gibi toplumun parçalarına bağlılık arttıkça kötü davranışların azalacağını söylüyor (Macit, 2023). Ancak madde kullanan katılımcıların bu tür kurumlara bağlılıklarının düşük olduğu görülüyor.

Bireylerin eğitim ve iş durumları çeşitlidir. Birçok katılımcı için eğitimin sürecinin düzgün bir şekilde işlemediği görülmüştür. Bu durum, Bourdieu'nun okullar hakkındaki düşünceleriyle uyumlu; yani okullar kültürel eşitsizlik karşısında etkisiz kalıyor. Bu, okulların ayrıcalıklı kişileri daha çok ayrıcalıklı yaparken, dezavantajlı insanları daha da olumsuz etkilediği anlamına geliyor. Okulların bu şekilde işlemesi sosyal eşitsizliği daha da kötüleştiriyor. Katılımcıların okulla ilgili deneyimleri, şehrin eğitim durumu hakkında fikir veriyor. Bireyler madde kullanımı yüzünden toplum tarafından dışlanabiliyorlar. Bu durum, Goffman ve Becker'in damgalama teorilerine uyan bir durum. Kullanıcılar aile, arkadaş ve iş çevrelerince öteleniyor, toplumla bağları kopuyor. Bu dışlanma, onların hem ruhsal hem de bedensel olarak olumsuz hissetmelerine yol açıyor. Damga yüzünden, kendilerini tamamen değersiz hissedebiliyorlar. Yapılan araştırmalar, madde bağımlısı kişilere yapılan arkadaşlığı bitirme ya da iş vermeme gibi davranışların Goffman'ın damgalama sürecindeki ayrımcılık örnekleri olduğunu gösteriyor.

Katılımcıların hepsi, daha normal bir toplumsal görünüm elde edebilmek için çeşitli yöntemlerle tedaviye gönül rahatlığıyla katılmaya hazır olduklarını ifade

etmişlerdir. Uyuşturucudan arınarak topluma yeniden katılmak isteyen bazı kişiler, tedavi sonrasında hâlâ üzerlerindeki olumsuz etiket yüzünden toplumdan soyutlanmaktadır. Toplum tarafından dışlanan bireyler, bu damgalardan kurtulma çabasına rağmen güvenilir görülmemektedir. Bu dışlanma, bireyi, benzer şekilde damgalanmış kişilerin olduğu çevreye geri dönmeye itmektedir. Madde kullanımına dair aynı damgayı taşıyan kişilerle bir arada olmanın önemi büyüktür. Bu bakış açısına göre, madde kullanan bir kişinin yalnız olmaması gerektiği konusunda katılımcılar anlaşılmaktadır. Çünkü aynı durumu yaşayan başka bir birey, bu damgayı paylaşma ve topluma kabul ettirme konusunda en büyük destekçidir.

Çocukların ruh sağlığını ve antisosyal hareketlere yönlendiren en önemli faktörlerden birisi ailelerin finansal durumudur. Yoksulluk içinde yetişen çocuklar sık sık bu tür davranışlara meyilli oluyor. Yine de, maddi durumu iyi olan ailelerde ve suç geçmişi olan aile bireylerinin bulunduğu hanelerde de suça eğilim gözleniyor. Bu, kötü ekonomik koşulların suça itme gücünün tek başına belirleyici olmadığını ortaya koyuyor (Turner, 2010).

Uyuşturucuya bağlanma sebepleri genellikle arkadaş çevresinin etkisi, merak, kişisel problemler ve eğlence arayışıdır. Uyuşturucu kullanımında dış etkenlerin etkisi büyük olup, bunlar arasında macera arzusu, eğlenme, yasak maddelere olan merak, internet, arkadaşlar ve reklamlar gençler için risk unsurlarıdır. Özel ve ailevi meseleler ise daha az etkili görünüyor. Birçok katılımcının ailesinde başka uyuşturucu kullanıcısı olmadığı anlaşılmış. Katılımcıların yarısı düzenli olarak eve gittiğini ve aile ilişkilerinin iyi olduğunu ifade etmiştir. Madde kullananların fazla kardeşe sahip olmaları ve ailelerin çocuklarına yeterince ilgi göstermemeleri madde kullanımına yönelim olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle, her suçun sebepleri ve ortaya çıkış koşulları ayrı ayrı ele alınmalı, suç ve suçlunun değerlendirilmesi bu çerçevede yapılmalıdır.

Çocuklar ailelerinden bekledikleri sevgi ve ilgiyi bulamayıp güven sorunu yaşadıklarında akran gruplarına yöneliyor ve bu durum, onları kötü alışkanlıklara, madde bağımlılığına hatta suç işlemeye sürüklüyor. Katılımcılarından birçoğu ya ailesinden ayrı yaşıyor ya da aile içinde ölüm, ayrılık gibi travmalar yaşamış. Çocukları madde kullanımına iten ana sebepler aile içi şiddet ve geçimsizlik olarak göze çarpıyor. Aileler, çocuklarının madde kullandığını öğrendiğinde genellikle olumsuz tepkiler veriyor ve bu da sorunları daha da ağırlaştırıyor. Aile ilişkilerinin zayıflaması, çocukların madde kullanımını artırıyor ve bu durum, araştırma sonuçlarına da yansıyor. Özellikle aile içi şiddet ve iletişimsizlik çocukları evden

kaçmaya ve kötü yollara itiyor. Bu durum, gençlerin yaşadığı sorunların çözümünde ailenin rolünün önemine dikkat çekiyor.

Sosyal çevre, uyuşturucu kullanımında önemli bir rol oynar. Genellikle kişilerin ilk uyuşturucu deneyimleri okul ve çevresiyle başlar. Uyuşturucu kullananlar, çevrelerine yeni bireyleri katmak zorunda kalabilirler ve bu durum genç kullanıcıların ortaya çıkmasına yol açar ve sıklıkla bir arada tüketmeyi yeğlerler. Öte yandan, medyanın ve özellikle sosyal medyanın uyuşturucu kullanımındaki etkisi büyüktür. Sanal ortamlar, uyuşturucu satıcıları için yeni müşteriler bulma noktasına dönüşmüştür. Alıcı ve satıcının kimliklerinin gizli kalması, bu alanları daha da tehlikelidir.

Katılımcılar uyuşturucu bulmada zorlanmıyor çünkü kullanıcılar ve satıcılar arasında sürekli bir iletişim var. Bu ilişki gizli yürütülüyor ve dışarıya yansıtılmıyor. Çoğu katılımcının uyuşturucu alacak maddi gücü var, bu yüzden çalışmaları gerekiyor. Ancak bazıları suç işleyerek ya da uyuşturucu satarak para kazanıyor ve bu da bağımlıları daha çok suça itiyor. Uyuşturucu genellikle sokak satıcıları veya arkadaşlar aracılığıyla sağlanıyor, bu da satıcı ve kullanıcı arasındaki gizliliği gösteriyor. Katılımcıların dini inanışları uyuşturucu kullanımını etkilemiyor. Her ne kadar tüm dinler uyuşturucudan kaçınılmasını emretse de her toplumda ve her din mensubunda uyuşturucu kullanımı görülebiliyor. Önemli olan katılımcının dini değil, aldığı dini ve ahlaki eğitimin kalitesidir. Araştırmamızda, katılımcıların çoğu uyuşturucu kullanımını dinle bağdaştırmıyor. Bazı katılımcılar kendilerini dindar olarak görmese de, bu durum uyuşturucu kullanımında din ve eğitimin önemini gösteriyor.

İlk başta madde bağımlısı kişiler, bazı durumları aileden sakladıkları görülmüş. Ardından aile üyeleri de bu sırrı başkalarından gizlemişler. Tedavi için başvuru yapan aileler bile bağımlının kimliğinin korunmasını talep etmişler çünkü madde bağımlısının yakınları da toplum tarafından yargılanabilir, dışlanabilir. Toplum içinde damgalanma, kişiye en büyük zorlukları yaşatabilir ve hatta normal ilişkiler kurmada zorluklara yol açabilir. Örneğin, madde bağımlılarının tedaviye ihtiyacı olduğunu düşünmelerine rağmen, tedaviden sonra bile onlara önyargılı davranılabilir. Bu da kişinin kaçınılmaz bir kaderle karşı karşıya olmasına sebep olabilir.

Sosyal damgalama, bir kişiyi toplumdan izole edebilir ve öfke kontrolü problemi yaşayan insanların durumunu daha da kötüleştirebilir. Görüşmeler

esnasında bazı katılımcılar birdenbire sinirlenmiş, bazıları ise aniden gülmüş. Bu tepkiler, madde etkisiyle açıklanabilir. Katılımcılar kendilerini artık normal olarak görmediklerini ifade etmiş, bunlardan biri de araştırmacıyla konuşmanın garip olduğunu söylemiş. Bu, kişinin toplumsal değerlerle yabancılaştığını gösteriyor.

Katılımcıların çoğu, mevcut durumlarından memnun olmadıklarını dile getirmiştir. Bağımlılıkla mücadele eden insanların, çevrelerindeki birçok kişinin görüşüne göre, bu durumun dini bir zayıflıktan kaynaklandığını söyledikleri halde, Allaha inandıklarını da belirtmişlerdir. Kendilerini açıklarken sorulmadan da inançlarını dile getiren katılımcılar, bir şeyleri ispatlama çabası içinde olduklarını göstermişlerdir. Normal hayatlarına dönmeye çalışırken başarısız olan kişiler, tekrar uyuşturucu kullanmaya başlamışlardır. Çoğu, normal olmaya çalıştıklarını ifade ederken, kendilerini toplumdan dışlanmış hissettiklerini de eklemişlerdir. Toplumun önyargılı bakış açısı, madde bağımlılarını olumsuz yönde etkilemektedir. Uyuşturucuyu bıraktıktan sonra toplum içinde yer bulamayanlar, yalnızlık ve damgalanma arasında kalmaktadırlar. Bu durum, bağımlılık döngüsünü tekrar başlatır. Maddeyi bırakmış kişi kendini toplum dışı hissettiğinde, rahat hissettiği alana geri dönmektedir. Ekonomik sıkıntılarla karşılaşınca, kötü bir döngü tekrar baş göstermektedir. Madde kullanıcılarının kendileri ve gelecekleri için planları olması, hala umut beslediklerini gösterir. Ayık bir zihinle konuşan bağımlı kişi, geleceğin iyi olacağına inanır. Ancak bağımlıların geleceğe umutla bakmaları, toplum tarafından çok fazla bir anlam ifade etmeyebilir. Damga yemiş bir kişi, toplumsal destekle işlerini düzeltebilir.

Bireylerin geleceğe dair düşüncelerine büyük etki eden iki temel faktör vardır: Birincisi, toplumun onlara yapıştırdığı etiket; ikincisi ise ekonomik zorluklardır. Bu ekonomik sorunlar, genellikle toplumsal damgalanmanın bir sonucudur. Bir kişi iş ararken bile toplum tarafından damgalanabilir. Madde kullanıp pişman olan birisi, “eğer damgalanmasak, normale dönmemiz daha kolay olur” diyerek bu durumu açık bir şekilde özetlemektedir. İnsanlar, gelecek için plan yapmadan önce, toplumun onları kabul etmesini umarlar.

Toplumda uyuşturucuyla mücadelede toplum odaklı bir tavır almak çok önemlidir ve önerilen tedbirler bu amaca ulaşmak için etkili olabilir. Farkındalığı artırmak, uyuşturucu kullanımının tehlikelerini ve risklerini öne çıkartarak insanları eğitmek için önemli bir yoldur. Bu, gençleri ve yetişkinleri uyuşturucu hakkındaki gerçekleri öğrenmeye ve bu maddelere karşı daha sağlam duruş sergilemeye özendirir. Yasa koyucuların kanunları daha sertleştirmesi de önemli bir adımdır.

Çünkü caydırıcı cezalar, uyuşturucu dağıtımını ve ticaretini azaltabilir. Bu da toplum üzerindeki olumsuz etkileri düşürebilir ve insanları uyuşturucu kullanmaktan vazgeçmeye teşvik edebilir. Fakat sadece ceza artırımı yeterli değildir; destek hizmetlerinin, tedavi ve rehabilitasyon olanaklarının da güçlendirilmesi gerekmektedir. Bağımlı insanlara destek olmak ve onların topluma yeniden uyumlarını sağlamak, mücadelede kritik bir adımdır. uyuşturucuya karşı toplumun rolü; bilinçlendirme, yasal düzenlemeleri sıkılaştırma ve destek hizmetlerini güçlendirmedir. Bu hem bireylerin hem de toplumun sağlığı için önemli bir adımdır.

Madde bağımlısı kişilerin yaşadıkları zorluklar ve bu durumun onların aile, eğitim ve toplumla ilişkilerine etkisi araştırılarak anlaşılmaya çalışılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, bu kişiler hayatlarının bir noktasında önemli sorunlar yaşamışlar, aile içinde anlaşmazlık, okulda başarısızlık ve ekonomik sıkıntılar gibi durumlarla karşılaşmışlar.

Yapılan görüşmeler sonucunda, katılımcıların toplum tarafından damga yedikleri ve bu durumdan olumsuz etkilendikleri anlaşılmaktadır. İnsanlar madde kullanmaya başlar başlamaz bağımlı hale gelirler ama bunun farkında olmazlar. Toplum tarafından dışlandığı için bağımlı kişi, bağımlı olduğunun ve toplum içinde kabul görmediğinin bilincine bile varamaz ve aynı zamanda toplumsal dışlanmışlıkla uğraşmak zorundadır. Bazıları, toplumdaki tepkiler yüzünden bağımlı olduklarını anlarlar. Bağımlı kişi için iki tehlike alanı vardır: Sahnede (toplumda) ve sahne arkası (başka bağımlılarla olan ilişkiler). Damgalanmış insanlar genellikle bu iki alanda yaşarlar. Damgalı olduktan sonra ise eski sosyal ilişkilerini sürdüremeyen kişiler, toplumdan koparlar. Yalnızlaşan kişi, kendisini kabul eden diğer dışlanmış insanlarla vakit geçirmeye başlar, bu da madde kullanımını artırır.

Bu koşullar altında, madde bağımlılığı hakkında toplumsal bilgilendirme ve farkındalık yaratmanın önemi ortaya çıkmaktadır. Ceza, dışlama ve damgalama yoluyla insanları iyileştirmenin işe yaramadığı görülmektedir. Aileler ve toplum, bağımlılıkla mücadele konusunda bilinçlendirilmelidir çünkü iyileşme süreci aileden başlar. Ailelere destekleyici ve güçlendirici çözümler sunan eğitimler verilmelidir. Öte yandan, eğitim kurumları da iyileştirilmeli ve okullarda ciddi bağımlılık eğitimleri verilmelidir. Ayrıca, dezavantajlı kesimlere ekonomik ve kültürel destek sağlanmalıdır. Şehrin her yerine, her türlü dış etkiye hazırlıklı olmalı ve şehrin zengin bölgelerinden kenar mahallelere hizmetler genişletilmelidir.

Bağımlı bireylerin topluma yeniden kazandırılması için tedavi ve sosyal

hizmetler sunulmalıdır. Kamusal alan eksikliği bu kişilerin büyük sorunlarından biridir. Gençlik merkezleri gibi yaşam merkezleri kurarak, bağımlı kişilerin sosyal yaşama daha hızlı katılımları sağlanabilir. Bu tür projelere verilen destek çok önemlidir.

Araştırma sonuçlarına göre Erbil şehrinde uyuşturucu kullanımı giderek artan bir sayıda insanı etkiliyor ve bu durum korkutucu bir hal alıyor. Ne yazık ki, kullanılan uyuşturucu çeşitleri ve kullanım miktarı da artış gösteriyor, bu da toplumdaki sosyal, psikolojik, hukuki ve mali riskleri büyütüyor. Uyuşturucuya sürekli maruz kalmak, kişinin sosyal bağlarının zayıflamasına ve çevresindeki insanlarla ilişkilerinin kötüye gitmesine neden oluyor. Özellikle sürekli sentetik uyuşturucu kullanımı, kullanıcıda umutsuzluk, irade kaybı, iş gücü kaybı, işten çıkarılma, dini görevlerin aksatılması ve güven kaybına yol açıyor; aynı zamanda aile içinde yabancılaşma ve sokağa terk edilme durumları görülüyor. Uyuşturucu bağımlılığı nedeniyle aile ekonomisi zarar görebiliyor, hırsızlık, borçlanma ve hatta aile içi şiddet ve boşanmalar yaşanabiliyor. Uyuşturucu kullanımı yasadışı faaliyetlere, şiddete, suça ve toplumsal huzursuzluğa yol açabiliyor. Uyuşturucu kullanıcıları ruhsal sağlık sorunları, ayrılık ve sosyal stigmatizasyona maruz kalabiliyor; korku ve baskı oluşturabiliyor, uygunsuz davranışlara sebep olabiliyor. Uyuşturucular, özellikle sentetik olanlar, ilk kullanımda kişiye hoşnutluk verirken, devamlı kullanımlar bağımlılık ve sağlıksız ruh haline yol açıyor. Düzenli kullanım depresyon, umutsuzluk, kaygı bozuklukları, şefkatsizdik, sinir sistemi zararları, hafıza ve dikkat problemleri gibi ruhsal hastalıklara sebep olabiliyor, bu yüzden uyuşturucu kullanımı genellikle akıl sağlığı sorunu olarak değerlendiriliyor.

Araştırmanın sonuçları gösteriyor ki madde kullanımının yükselmesi kişilerin, ailelerin ve toplumun üzerinde olumsuz etkiler bırakmaktadır. Bu durumla başa çıkmak için önerilerimiz şunlardır: Bakanlar, uyuşturucuyla savaşmak için bir ulusal ajans kurulması için çalışmalı, bu iş için Eğitim, Sağlık, Adalet gibi bakanlıklar ortak komite oluşturmalıdır. Sağlık Bakanlığı, uyuşturucu bağımlıları için şehir merkezlerinde hastaneler açmalıdır. Bağımlılık hem suçlara yol açar hem de fiziksel ve mental hastalıklara neden olur, bu nedenle tedavi edilmeli.

7. ÖNERİLER

1. Farkındalık Artırma: Toplumda uyuşturucu kullanımının tehlikeleri hakkında bilinçlendirme kampanyaları düzenlenmeli, gençler ve aileler bu konuda bilgilendirilmelidir.

2. Yasal Düzenlemeler: Uyuşturucu ticareti ve kullanımıyla ilgili kanunlar sertleştirilmeli, caydırıcı cezalar uygulanmalıdır.

3. Tedavi ve Rehabilitasyon: Bağımlı bireyler için tedavi ve rehabilitasyon merkezleri yaygınlaştırılmalı ve bu hizmetler güçlendirilmelidir.

4. Aile Eğitimi: Ailelere, madde bağımlılığıyla mücadelede nasıl destek olabileceklerine dair eğitimler verilmelidir.

5. Eğitim Sisteminin Güçlendirilmesi: Okullarda uyuşturucuyla mücadele ve önleme programları uygulanmalı, öğrenciler bu konuda bilinçlendirilmelidir.

6. Sosyal Destek Sistemleri: Dezavantajlı bireylere ekonomik ve sosyal destek sağlanmalı, toplumun farklı kesimlerine hizmet götürülmelidir.

7. Stigma ile Mücadele: Bağımlı bireylerin toplumdan dışlanmasını önlemek için sosyal damgalama ile ilgili bilinçlendirme çalışmaları yapılmalı, toplumsal kabul artırılmalıdır.

8. Gençlere Yönelik Programlar: Gençler için sosyal ve kültürel etkinlikler artırılmalı, uyuşturucuya yönelmelerini önlemek için alternatifler sunulmalıdır.

9. Kolluk Kuvvetlerinin Güçlendirilmesi: Uyuşturucu ticaretiyle mücadele eden güvenlik güçlerinin kapasiteleri artırılmalı, gerekli teknolojik ve insan kaynağı desteği sağlanmalıdır.

10. İş İmkanlarının Geliştirilmesi: Bağımlılıkla mücadele eden bireylerin iş bulma süreçleri desteklenmeli, istihdam politikaları geliştirilmelidir.

KAYNAKLAR

- Akbaş, G. E., & Mutlu, E. (2016). Madde bağımlılığı tedavisi gören kişilerin bağımlılık ve tedavi deneyimleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27(1), 101-122.
- Akbulut, İ. (2011). Ülkemizde Uyuşturucu Maddeler Sorunu. *Journal Of İstanbul University Law Faculty*, 55(3), 111-142.
- Akbulut, S., & Matveyev, R. (1997). Exotic structures and adjunction inequality. *Turkish Journal of Mathematics*, 21(1), Article 4. Retrieved from <https://journals.tubitak.gov.tr/math/vol21/iss1/4>.
- Akın, A. (2009). *Akılcı duygusal davranışçı terapi odaklı grupla psikolojik danışmanın psikolojik iyi olma ve öz-duyarlık üzerindeki etkisi* (Yayımlanmamış Doktora tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Sakarya.
- Akram, S. (2020). *Teoriakani Tawannasy*. Nawandy chap w blawkrdnaway awder, Hawler.
- Al-Azzaw, A. (2001). *Taate Alhbub Almkhdra u Aqaqyr Alhlussa u Awamlha w Atharha* (Master's thesis, University of Baghdad, College of Arts, Department of Social Sciences).
- Al-Mujoon, K. S. (1991). *Mukafaha caraiyim Muhadarat*, Arabi Lildirasat Amnya ve Tadrib, Riyaz.
- Al-Najimi, M. (2004). *Almuhadarat we Ahkamaha fi Şaria Alislamya, Camiya Naif Lilulum Alamnya*, Riyaz.
- Alçay, A. (2015). *Ergenlerin öz-yeterlikleri ile mantıkdışı inançları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Alevsaçanlar, S. (2015). *Madde bağımlılarında erken dönem uyum bozucu şemalar ve şema sürdürücü başa çıkma davranışları: Şema terapi modeli çerçevesinde bir inceleme* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul: Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ali, S., Zangna, J. W., & Sirwan, T. A. (2016). Substance abuse among prisoners in Erbil/Iraq. *EPV01 - e-Poster 01: Addictive Behaviours*, Article 1081.
- Altınsoy, E. (2022). *Doğal ve sentetik uyuşturucu maddeler, suça sürüklenen çocuklar ve çocuk suçlarının kriminal açıdan modellemesinin yapılması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi). Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Altuntaş, M., Öztürk, E., & Arıkan, S. (2019). Madde bağımlılığı tedavisinde manevi desteğin ekip çalışması ile yürütülmesi. *The Journal of Social Science*, 3(5), 195-207. <https://doi.org/10.30520/tjsosci.509793>
- Arıkan, Z. (2012). Kafein ve başka uyarıcıların kullanımına bağlı ruhsal ve davranışsal bozukluklar. *Bağımlılığı Tanı ve Tedavi Kılavuzu El Kitabı*. Ankara: Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (Bakanlık

- Aslan, S. (2017). *Madde bağımlılarında beslenme, iştah durumu ve bağımlılık şiddeti ilişkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Ateş, M & Erinsel Önder, D. (2019). Akıllı Şehir kavramı ve dönüşen anlamı bağlamında eleştiriler. *Megaron*.14(1),41-50.
<https://dx.doi.org/10.5505/MEGARON.2018.45087>
- Aydın, G. (2011). *Aile işletmelerinin sürekliliği ve bir araştırma* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi). Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aygül, G. (2023). *Dejeneratif servikal hastalıklarda egzersiz, manuel tedavi ve telerehabilitasyon destekli tedavinin ağrı, anksiyete ve yaşam kalitesi üzerine etkinliğinin karşılaştırılması* (Yayımlanmamış Doktora tezi). Hasan Kalyoncu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü: Gaziantep.
- Babaoğlu, A. N. (1997). Uyuşturucu ve Tarihi Bağımlılık Yapan Maddeler. *İstanbul: Dergisi*, 20, 10-25.
- Bahar, A. (2018). Uyuşturucu madde kullanımının nedenleri ve bağımlılık oluşum sürecinde iletişimsel yaklaşımların rolü ve önemi: Polis kayıtları üzerinden olgusal bir inceleme. *İstanbul University Journal of Communication Sciences*, 55(1), 1-36.
- Baker, J. A., & Al-Doski, N. (2016). Health risk behaviors among male students in secondary schools in Erbil city. *Zanco Journal of Medical Sciences*, 20(1), 1199–1205.
- Baran, A., & Sadık, O. (2021). Covid-19 sürecinde sınıf öğretmenlerinin acil uzaktan öğretim tecrübelerinin ve görüşlerinin incelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(2), 813-854.
- Barnes, G. M., Reifman, A. S., Farrell, M. P., & Dintcheff, B. A. (2000). The effects of parenting on the development of adolescent alcohol misuse: A six-wave latent growth model. *Journal of Marriage and Family*, 62, 175-186.
- Başaran, B. (2020). *Komploculuğun Tarihi: Avrupa Düşüncesinde Komplo Teorileri*. Lejand Kitap.
- Başkurt, İ. (2003). Gençlik, madde bağımlılığı ve korunma yolları (psiko-sosyal bir yaklaşım). *Journal of Istanbul University Faculty of Theology*, (8).
- Baştuğ, N. F. (2013). *Gençlik dizilerindeki rol modellerinin sosyolojik değerlendirmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi). Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Başıyigit, P. (2021). *Madde Bağımlılarının Maddeyi Bırakma Sürecinde Dinî Tutum ve Davranışları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Bursa Gadem Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi). Bursa: Bursa Uludag University.

- Bawazi, R. (2022). *Shewnawara komalayate u daruneyakane zeyabune madde hoshbarakan* (Namae Master La Zanko Salahaddin), Erbil.
- Bayrak, F. (2018). *Yaşlılık olgusuna sosyolojik bir yaklaşım* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi). Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bektaş, R. B., & Bakacak, A. G. (2009). Modernitenin sosyal kontrol söyleminin değişen görünüşleri. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 26 (1).
- Bengü, A. N. A. R., & Harmancı, B. S. (2023). Madde Bağımlısı Bireylerin Bazı Kişisel Özelliklerine Göre Bağımlılık Şiddetlerinin İncelenmesi. *ISPEC International Journal of Social Sciences & Humanities*, 7(4), 850-865.
- Benson Jr, J. A, Watson Jr, S. J., & Joy, J. E. (Eds.). (1999). *Marijuana and medicine: assessing the science base*. National Academies Press.
- Bentley, R. (2007). Social complexity in behavioral models. *Behavioral & Brain Sciences*, 30(1), 19.
- Beşalti, S., & Arıcak, O. T. (2017). *Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu tanısı alan çocukların ve sağlıklı çocukların annelerinin anksiyete, depresyon düzeyleri ve aile işlevselliği açısından karşılaştırılması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep: Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bilgen, S. (2019). *Sigara bırakma poliklinikleri için psikolojik destek modülü geliştirilmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Bolatlı, M. (2021). Sosyoloji teorileri açısından Türkiye'de uyuşturucu suçlarının açıklanması. *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi*, 2021(2), 102-134.
- Bulut, A. (2023). *Alkol ve madde bağımlılığı riski olan bireylerin başa çıkma tutumlarının incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Celep, B. (2008). *İlköğretim öğretmenlerinin işe yabancılaşması (Kocaeli örneği)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).İzmit: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ceylan, Ö. (2019). *Madde bağımlılığı ile mücadelede sivil toplum kuruluşları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ceylan, S. (n.d.). Nitel araştırma yöntemi. In *Sosyal & Beşerî Bilimlerde Araştırma ve Değerlendirmeler-1* (p. 1).
- Coskun, R., Altunısık, R. and Yıldırım, E., 2017. *Research methods in social sciences (SPSS Applied)*. Adapazarı: Sakarya Bookstore.
- Cully, J, A., Teten, A, I. (2008). *A Therapist's Guide to Brief Cognitive Behavioral Therapy*. Department of Veterans Affairs South Central Mirecc, Houston.
- Cuma, Y. (2020). *Ergenlerde sosyal medya bağımlılığı, ruhsal sorunlar ve sosyal*

- beceri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Cüceler, S., Yılmaz, M., & Türkleş, S. (2022). Madde bağımlısı bireylerin yaşadığı psikososyal sorunlar, uygulanan kanıt temelli müdahaleler ve hemşireliğin rolü. *Bağımlılık Dergisi*, 23(1), 105-110.
- Çakan, G. (2021). *Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçu (TCK m. 188)*.
- Çetin, A. G. (2019). *Denetimli serbestliğe tabi madde kullanıcısı genç yetişkinlerin madde kullanımına yönelik farkındalık algıları Konya örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Çetin, Y. (2018). *Madde bağımlılığı ve Yalova ölçeğinde madde bağımlılığı algısı*. Lap Lambert Academic Publishing.
- Çetin, Y. (2013). *Madde Bağımlılığı ve Yalova Ölçeğinde Madde Bağımlılığı Algısı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yalova: Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çinka, E. (2019). *Madde bağımlılığının deri-benlik kuramı çerçevesinde değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Çiyiltepe, F. (2014). *Alkol dışı madde bağımlılığı olan kişilerde solunum sisteminin değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi) Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi, Antalya.
- Dağlı, E. N. (2010). *Yaşlılarda ölüm kaygısı ve dindarlık*.
- Demir, G., Güneş, A., & Derviş, H. (2021). *Çeşitli Boyutları ile Uzaktan Eğitim*. Hiperlink Eğitim İletişim Yayın Gıda Sanayi ve Pazarlama Tic. Ltd. Şti, İstanbul.
- Deniz, M. (2017). *28 Şubat sürecinde medya ve siyaset ilişkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bartın: Bartın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Doğan, A. (2013). *İnternet bağımlılığı yaygınlığı* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Doğan, C. (2002). Üniversite gençliğinin alkol ve uyuşturucuya ilişkin tutumları. *Journal of Istanbul University Faculty of Theology*, (6).
- Doğan, T. (2015). Kısa psikolojik sağlamlık ölçeği'nin Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *The Journal of Happiness & Well-Being*, 3(1), 93-102.
- Doğanay, S. (2019). *Psikolojik açıdan hayatın zorlukları karşısında dini inanç ve sabır: Nitel bir çalışma* (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Çukurova Üniversitesi sosyal bilimleri enstitüsü: Adana.
- Doğan, Y. B. (2001). Madde kullanımı ve bağımlılığı. *Aile ve Toplum*, 1(4), 79-86. <https://doi.org/10.21560/spcd.12192>

- Doğan, Yb. (2014). *Ruh Hekiminin Klinik Eğitiminde Hasta-Hekim İlişkisi*. Kurgu Kültür Merkezi.
- Doğan, Yb., & İhan, İö. (2014). Madde kullanımı ve bozuklukları. In Özgüven, H. D. (Ed.), *Ruh sağlığı ve hastalıkları* (pp. 191-208). Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları No: 444, Ankara.
- Drayi, R. F. (2008). Mezhu, pzishki, kar, charasari. Wazarati Roshanbiri, Hawler.
- EGM. (2019). *Türkiye uyuşturucu raporu: eğilimler ve gelişmeler*. EGM Yayın, Ankara.
- Eğmez, C. F. K. (2008). *Okul öncesi eğitim kurumlarında ailenin eğitime katılımı, Kocaelinde beş anaokulunda yapılan araştırma* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- El Abdin, A. S. Z. (2017). Birleşik devlet modeli olarak irak uygulaması.
- Erci, B. (1999). Lise öğrencilerinde madde bağımlılığı ve etkileyen ailesel faktörler. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokul Dergisi*, 2(1), 85-86.
- Erdal, D. G. (2019). *Normalizasyon kavramı bağlamında esrar kullanımında ülke politikaları; karşılaştırmalı bir analiz* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara: Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ergül, M. (1997). *Yemler Bilgisi ve Teknolojisi* (3. Baskı). Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, No: 487, İzmir.
- Ergün, M. (1994). *Eğitim sosyolojisi*. Ankara: Ocak Yayınları, 5.
- Ertunç, S. (2019). *Alkol ve madde bağımlılığı tedavisi gören bireylerin görüşlerine göre serbest zaman aktivitelerinin alkol ve madde bağımlılığı tedavi sürecindeki rolü* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Ertürk, E. (2020). *Beliren yetişkinlik dönemindeki bireylerin çocukluk çağı travma düzeylerinin teknoloji bağımlılık eğilim düzeyine etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Erus, S. M. (2013). *Evli bireylerin problem çözme becerilerinin ve ilişkilerde akılcı olmayan inançlarının evlilikte öz yeterliklerini yordaması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Evcin, U. (2016). *Önleme stratejileri perspektifinden madde kullanımı ve okul temelli örnek bir uygulama: Yaşam becerileri eğitim programı* (Yayımlanmamış Doktora tezi). İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü: İstanbul.
- Evren, C., Dalbudak, E., Durkaya, M., Cetin, R., & Evren, B. (2010). Interaction of life quality with alexithymia, temperament and character in male alcohol-dependent inpatients. *Drug and Alcohol Review*, 29(2), 177-183.
- Eyrek, A. (2019). *Kültür endüstrisinde bellek yitimi: Ekran belleği*. (Yayımlanmamış Doktora tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

- Facts.net. (2023). Erbil. Retrieved from <https://www.facts.net/erbil>](<https://www.facts.net/erbil>
- Fazloomand, A. F. (2021). *Kuzey Afganistan'da etnik çatışma eğiliminin sosyolojik incelemesi: Bedahşan ili örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gordon, R. A., McAuliffe, W. E. (1993). A Test of Lindesmith's Theory of Addiction: The Frequency of Euphoria Among Long-term Addicts. *American Journal of Sociology*, 79, 795–840.
- Gorman, D. (1996). Do school-based social skills training programmes prevent alcohol use among young people? *Addiction Research*, 4(2), 191-210.
- Gökçe, B. (2015). Aile ve aile tipleri üzerine bir inceleme. *Aile Yazıları* 7. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları 65-85, Ankara.
- Gökçen, G. (2015). *Madde kullanan ve kullanmayan üniversite öğrencilerinin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Antalya: Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Gökler, R., & Koçak, R. (2008). Uyuşturucu ve madde bağımlılığı. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 89-104.
- Grant, J. E., Potenza, M. N., Weinstein, A., & Gorelick, D. A. (2010). Introduction to behavioral addictions. *American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, 36(5), 233–241.
- Günel, H. Y. (1976). Uyuşturucu madde suçları. İş Matbaacılık ve Ticaret, Ankara.
- Herman, S. E., Bootsmiller, B., Jordan, L., Mowbray, C. T., Brown, W. G., et al. (1997). Immediate outcomes of substance use treatment within a state psychiatric hospital. *The Journal of Mental Health Administration*, 24(2), 126-138.
- İlerisoy, M. (2022). *Dindarlığın Aile İşlevleri Üzerindeki Etkilerine Yönelik Psikososyal Bir Araştırma* (Yayımlanmamış Doktora tezi) Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.
- Jaff, D., & Kumar, A. (2016). The waterpipe epidemic: Emerging public health threat in the Kurdish region of Iraq. *Journal of Health Systems*, J2(1), 16–18.
- Kaplan, V. (2015). *Sokakta yaşayan madde bağımlısı çocuklarda öfke ve saldırganlık düzeyi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Karaer, D. (2021). *Üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılık düzeylerinin davranış ve uyum problemleri ile ilişkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Karahan, A. S. (2023). Davranışsal bağımlılıklara yönelik müdahalelere ilişkin bir derleme. *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi*, 10(3), 356-375.
- Karataş, Z. (2017). Sosyal bilim araştırmalarında paradigma değişimi: Nitel yaklaşımın yükselişi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1),

- Karataşoğlu, S. (2012). Sosyal politika boyutuyla madde bağımlılığı. *Türk İdare Dergisi*, 476, 321–352.
- Karim, R., & Chaudhri, P. (2012). Behavioral addictions: An overview. *Journal of Psychoactive Drugs*, 44(1), 5-12.
- Kasapsaraçoğlu, M. (2020). Soğuk Savaş döneminde Türkiye’de yapılan askeri darbeler ve Amerika. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 19(3), 1342-1356.
- Kazan, A. (2005). *Edman Al mukhadirat w Altafakuk Al asraa-Dirasat sosyolojia*. Dar u Maktabat Hamid.
- Keskin, A. (2024). Popülizm ve Popülist Anlatı: Tiktok’ta Netnografik Bir Analiz. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 157-170.
- Khanzad, A. A., & Rebbin, R. I. (2019). *Alwdabun ba maade hoshbarakan*. Erbil.
- Kocaman, M. A. (2022). *Karl Marx ve Max Weber’in bürokrasi kavramına yaklaşımlarının karşılaştırmalı incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bursa: Uludağ University Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Koçak, N. (2014). Türkiye’de uyuşturucu madde kullanımını etkileyen faktörler (Yayımlanmamış Doktora tezi) Polis Akademisi Başkanlığı, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü: Ankara.
- Koçak, Ö. F., & Temel, M. (2022). Görsel medya yapımlarında uyuşturucu maddelerin temsili. *Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(49), 129-153.
- Koçak, R., & Gökler, R. (2008). Uyuşturucu ve madde bağımlılığı. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*.
- Köknel, Ö. (1998). *Bağımlılık: Alkol ve madde bağımlılığı*. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Köknel, Ö. (1976). *İnsanlık tarihi boyunca uyuşturucu madde sorunları*. Gelişim Yayınları.
- Kuhn, A. (1994). *Ferhang mawad mkhdr* (Haj Saaid Jwadi, Trans.). Tehran.
- Macit, R. (2018). Becoming a drug dealer in Turkey. *Journal of Drug Issues*, 48(1), 106-117.
- Macit, R. (2003). Uyuşturucu madde bağımlılığı ile mücadelede suç teorilerinin rolü. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(1).
- Macit, R. (2020). Uyuşturucu madde kullanıcıları ve esrar. *Journal of Economy Culture and Society*, 61, 141-151.
- Marangoz, C. (2009). Ağrı ve analjezinin fizyolojik temelleri. *Journal of Experimental and Clinical Medicine*, 10(3-4).

- Marino, G. (2008). *Despair and depression, ethics, love, and faith in Kierkegaard*. USA: Indiana University Press.
- Marino, N. (2008). A treatment approach for drug and alcohol addiction that integrates holistic principles and the 12-Step Model. *Natalie Marino*.
- Mermer, D., & İleri, Y. (2022). Obezite cerrahisinin maliyet analizi ve üniversite hastaneleri üzerindeki ekonomik yükü. *Nobel Medicus Journal*, 18(2).
- Muhammed, F. İ. (2013). *Komalnasi aludabun ba madda hoshbarakan* (Master's thesis, Chaapkhanay Rozhhalat).
- Murtazayi, A. (2007). *Qachaxi newdawlati madda hoshbarakan w yasay newdawlati*. Bnkay Tuyzhnewe. Hawler.
- Nagle, J. M. (1999). *Everything you need to know about drug addiction*. New York.
- Neuman, W. L. (2012). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. İstanbul: Yayın Odası.
- Neuman, W. Lawrence. (2007). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar* (S. Özge, Trans.). İstanbul.
- Nye, J. S. (2017, November 19). Gücün geleceği. Basın bülteni. Retrieved from www.ozetkitap.com/kitaplar/gucun_gelecegi.pdf
- Olçay, G. U. (2016). *Alkol ve madde bağımlılığı tedavisi gören bireylerde algılanan sosyal destek ve umutsuzluk düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul: Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Orford, J. (2001). Addiction as excessive appetites: A psychological view of addictions. *Addiction*, 96(1), 15-31.
- Ögel, K. (2014). *Bağımlı aileleri için rehber kitap*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- Ögel, K. (2002). *Madde bağımlılarına yaklaşım ve tedavi*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Ögel, K. (2002). *Türkiye’de madde bağımlılığı* (2. Baskı). İstanbul: Kültür Sanat Yayınları.
- Ögel, K. (2019). Sigara, alkol, uyuşturucu ve diğer bağımlılıklar, bağımlılık yapan maddeler. <http://www.ogelk.net/Dosyadepo/maddeler.pdf> adresinden alınmıştır (25 Nisan 2019).
- Ögel, K., & Erol, B. (2005). Çocuklarda sigara, alkol ve madde bağımlılığı. *Baskı. İstanbul, Morpa Kültür Yayınları*, 35.
- Ögel, K., Tamar, D., & Çakmak, D. (2001). Türkiye’de Madde Bağımlılığı, 1. Baskı, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 262-290.
- Önder, B. (2013). *Türk sağlık reformları kapsamında sağlıkta dönüşüm programının incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Özaydın, S. (1984). Toksikomaniler, *Psikiyatri içinde*. İstanbul: İÜ İstanbul Tıp Fakültesi.
- Öz, E. Z. (2012). *Öğretmen, öğrenci ve ailelerin ilköğretim II. kademedeki gözlenen disiplin problemleri ve baş etmede kullanılan stratejiler ile ilgili görüşlerinin incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özbay, M. (2006). Okuma eğitiminde çevre faktörü. *Eurasian Journal of Educational Research (EJER)*, (24).
- Özbay, Y. (2013). *Üstün yetenekli çocuklar ve aileleri*. Ankara: TC Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayını. PDF kitap.
- Özcan, B. (2006). *Organize suç örgütlerinin (mafya) kamu yönetiminde ortaya çıkan yolsuzluklardaki rolü* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özcan, B. (2022). *Pamukkale Üniversitesi lisans öğrencilerinde ortoreksiya nervoza sıklığı ve ilişkili faktörler* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Özden, A. T. (2019). Tüketici yenilikçiliği ve sosyal onay ihtiyacı arasındaki ilişkinin incelenmesi üzerine bir araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*.
- Özer, M.H. (2008). Günümüz itibarıyla sivil toplum kuruluşlarının iktisadi ve sosyal fonksiyonları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(6):86-97.
- Özmen, F., & Kubanç, Y. (2013). Liselerde madde bağımlılığı--mevcut durum ve önerilere ilişkin okul müdürleri ve öğretmenlerin bakış açıları. *Electronic Turkish Studies*, 8(3).
- Polat, Y. (2004). *Sedanterlere uygulanan akut ve kronik aerobik egzersizlerin immunglobulinler, bazı hormonlar ve hematolojik parametreler üzerine etkilerinin incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Rabban, A. A. (1984). *Charasary la newan pzışhk u yasa*. Kahire: Dar Al-I'tisam Yayınları.
- Rinaldi, R. C., Steindler, E. M., Wilford, B., & Goodwin, D. (1988). Clarification and standardization of substance abuse terminology. *Journal of the American Medical Association*, 259(4), 555-557.
- Rukundo, A., Kibanja, G., & Steffens, K. (2017). Factors influencing psychoactive substance use among adolescents in public secondary schools in Uganda. *International Journal of Alcohol and Drug Research*, 6(1), 69–76.
- Sedeeq, H. T. S. (2018). *ABD'nin Irak politikası ve IŞİD sorunu (2012-2017)* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sevil, H. T. (1998). *Uyuşturucu bağımlılığı tanımlar-sorunlar-çözümler*. Ankara:

Sabev Yayınları.

- Sevük, H. Y. (2007). *Uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanılmasına ilişkin suçlar*. Seçkin.
- Sezer, F. (2010). *Suç önleme stratejileri boyutuyla iç güvenlik hizmetleri yönetimi: Edirne İl Emniyet Müdürlüğü Örneği* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sherwany, & Khailany. (2015). *Madda Hoshbarakan u Patay Sardam*. Kitebxanay Tabaye, Hawler.
- Solmaz, A., & Okumuş, M. (2015). Yeni bir uyuşturucu madde olan bonzai haberlerinin internetten sunumu: www.milliyet.com.trörneği . *Selçuk İletişim*, 8(4), 341-356.
- Sülükçüler, S. (2018). *Yenilenebilir enerji potansiyelinin ortaya çıkmasında kamu teşviklerinin etkisi: OECD ülkeleri ve Türkiye karşılaştırması* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sümer, N., Kahya, Y. O., & Çapar, T. (2015). Bağılanma ve bağımlılık: Kuramsal çerçeve ve derleme çalışması. *Bağımlılık Dergisi*, 16(4), 192-209.
- Şahin, M. (2007). *Madde Bağımlılığı Konusunda Türkiye’de Yapılmış Olan Lisansüstü Tezler Üzerine Bir Değerlendirme* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Şahin, S., & Siyez, D. (2023). Çözüm odaklı kısa süreli terapi: Temeller, kavramlar ve teknikler. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(2), 1-18.
- Şahin, S., & Siyez, D. (2023). Çözüm odaklı kısa süreli terapi: Temeller, kavramlar ve teknikler. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(2), 1-18.
- Şişman, O. (2016). *Uluslararası eroin ticaretinde Türkiyenin rolü* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul: Yeni Yüzyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Taha, S. F. (2018). *Entmay nishtimani u prosay charasarkrdn*. (Chapy wazaraty parwarda, hawler).
- Tamar, D., Ögel, K., & Çakmak, D. (1996). Uyuşturucunun madde kullanımının aile üzerine etkisi. *Bilim Serisi*, 99.
- Tatlıoğlu, S. S. (2021). Öğrenmeye sosyal-bilişsel bir bakış: Albert Bandura. *Sosyoloji Notları*, 5(1), 15-30.
- Tekalan, Ş. A. (2012). Uyuşturucu maddelere genel bir bakış. *Yeşilay Aylık Sağlık, Eğitim ve Kültür Dergisi*.
- Timur, S. (1972). *Türkiye’de Aile Yapısı*. Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Tubım. İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Narkotik Suçlarla Mücadele

- Daire Başkanlığı. (2018). *Türkiye Uyuşturucu Raporu*. Ankara, 41, 52-55.
- Tubim. (2019). *Madde kullanım yaygınlığı raporu*. <http://www.kom.gov.tr/Tr/detay.asp?HKey=220> (Erişim Tarih: 28.2.2019).
- Turhanoglu, A. (2012). Nicel ve nitel araştırmalarda kullanılan araştırma teknikleri. Anadolu Üniversitesi Yayınevi.
- Türk Eczacıları Birliği İle Sosyal Güvenlik Kurumu. (2018). "2013/1 Ek Protokolü" *Türkiye Uyuşturucu Raporu*. İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Narkotik Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı, Uyuşturucu Madde Olayları Genel Değerlendirmesi, Ankara.
- Unodc. (2017). *Drugs and Crime, World Drug Report*.
- Unodc. (2007). *Leader's Guide: Cognitive Behavioural & Relapse Prevention Strategies. Treatnet Training Volume B, Module 3*. United Nations Office on Drugs and Crime.
- Uza, G. D. (2021). *OECD ülkelerinde sosyal yardımların yoksulluk üzerine etkisi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uzbaş, A. (2009). Okul psikolojik danışmanlarının okulda saldırganlık ve şiddete yönelik görüşlerinin değerlendirilmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (18), 90-110.
- Uzbay, İ. T. (2009). Madde bağımlılığının tedavisi. *Meslek İçi Sürekli Eğitim Dergisi*, (21-22), 65.
- Uzbay, İ. T. (2009). Madde bağımlılığının tedavisi. *MİSED: Türk Eczacıları Birliği Meslek İçi Sürekli Eğitim Dergisi*.
- Uzbay, I. T. (2011). *A New Approach To Etiopathogenesis Of Depression: Neuroplasticity*. New York: NOVA Publishers.
- Uzuntok, M. (2008). *Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçları* (Yayınlanmamış Doktora tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.
- Valverde, M. (1998). *Diseases of the Will*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Yalçın, H. (2018). *Madde kullanım bozukluğu olan bireylerin işlevsel olmayan tutumlar, depresyon ve anksiyete düzeyleri açısından incelenmesi: Karşılaştırmalı bir çalışma* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gaziantep: Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yanıklar, C. (2010). Kültürel Sermaye, Eğitim ve Toplumsal Tabakalaşma: Pierre Bourdieu'nün Yeniden Üretim Kuramına Eleştirel Bir Bakış. *Sosyoloji Dergisi*, (22), 121-138.
- Yavuz, D. (2019). *Emile Durkheim'in Eğitime İlişkin Düşünceleri ve Türk Düşünce Hayatına Yansımaları* (Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

- Yavuzer, H. (1998). *Çocuk ve Suç* (9. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yeşilay. (2019, April 25). *Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Eğitim Programı: Madde bağımlılığı modülü*. Retrieved from <https://www.yesilay.org.tr/documents/file/yesilay/kitap/tbm/maddebagimlilik.pdf>
- Yıldıran, G. (1983). *Okulöncesi Eğitimde, Okul, Ana-Baba ve Çevre Arasında İşbirliğinin Sağlanması*. Ankara: Okulöncesi Eğitim ve Sorunları. TED Yayınları.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (6. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, E., Bahşi, G., Albayrak, M. S., Birdal, M. S., Yağcıoğlu, S., Kurukafa, S., & Yılmaz, V. (Nika Yayınevi, 2. Baskı, Ankara).
- Yüce, B. (2009). *Bor katkılı demir fosfat camlarının sentezi ve özellikleri* (Master's thesis). Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Yüceer, Y. E. (2018). *Sinema ve toplumsal etkileşim bağlamında, Erving Goffman & Dramaturji* (Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi). Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yüksel, E. (2017). Uyuşturucu mu madde bağımlılığı mı? *Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli Dergisi*, 25, 23-25.
- Zastrow, C. (2014). *Sosyal Hizmet Giriş* (D. B. Çiftçi, Ed.; A. Aykara, A. Beyazova, B. Yakut-Çakar, C. Evren, Ç. Karaca, D. B. Çiftçi, & Emek, Trans.). Nika Yayınevi.
- Ziyalar, A. (1982). *Sosyal Psikiyatri*. İstanbul: Der Yayınları.

EKLER

EK 1

No	Cinsiyet	Yaş	Eğitim	Meslek	Medeni Hali	Doğum yeri
K 1	Erkek	28	Okuryazar Değil	İşsiz	Boşanmış	Erbil
K 2	Erkek	37	İlkokul	İşçi	Evli	Erbil
K 3	Erkek	26	Lise	İşsiz	Dekar	Erbil
K4	Erkek	4	Okuryazar değil	İşçi	Evli	Erbil
K 5	Erkek	33	Lise	İşçi	Bekar	Erbil
K 6	Erkek	27	İlkokul	İşçi	Bekar	Duhok
K 7	Erkek	29	Üniversite	İşsiz	Bekar	Erbil
K 8	Erkek	37	İlkokul	Memur	Evli	Erbil
K 9	Erkek	19	Ortaokul	İşçi	Bekar	Erbil
K10	Erkek	31	İlkokul	Fırıncı	Bekar	Erbil
K11	Erkek	30	Lise	Memur	Evli	Erbil
K12	Erkek	21	Ön Lisans	İşçi	Bekar	Erbil
K13	Erkek	24	Lise	İşçi	Bekar	Erbil

K14	Erkek	27	İlkokul	İşçi	Bekar	Erbil
K15	Erkek	31	Üniversite	İşçi	Bekar	Erbil
K16	Erkek	26	İlkokul	İşçi	Evli	Erbil
K17	Erkek	29	İlkokul	Fırıncı	Evli	Erbil
K18	Erkek	51	Üniversite	İşsiz	Evli	Erbil
K19	Erkek	25	Üniversite	İşçi	Bekar	Erbil
K20	Erkek	27	İlkokul	İşçi	Evli	Erbil
K21	Erkek	31	Ortaokul	İşçi	Evli	Erbil
K22	Erkek	25	Üniversite	İşsiz	Bekar	Erbil
K23	Erkek	22	Ön Lisans	İşçi	Evli	Erbil
K24	Erkek	21	Lise	İşçi	Evli	Erbil
K25	Erkek	54	Üniversite	Öğretmen	Evli	Erbil
K26	Erkek	46	Okuryazar Değil	Memur	Evli	Erbil
K27	Erkek	27	Ortaokul	İşsiz	Bekar	Erbil
K28	Erkek	26	İlkokul	İşçi	Evli	Erbil

K29	Erkek	24	İlkokul	İşçi	Evli	Erbil
K30	Kadın	35	İlkokul	Ev Hanımı	Evli	Erbil
K31	Kadın	27	Ön Lisans	Öğretmen	Bekar	Erbil
K32	Kadın	34	Ortaokul	Memur	Evli	Erbil
K33	Kadın	23	Lise	Öğrenci	Bekar	Erbil
K34	Kadın	27	İlkokul	İşsiz	Bekar	Erbil
K35	Kadın	24	Ön Lisans	Öğrenci	Boşanmış	Erbil
K36	Kadın	43	Okuryazar Değil	Ev Hanımı	Evli	Erbil
K37	Kadın	30	Lise	Ev Hanımı	Evli	Erbil
K38	Kadın	29	Ön Lisans	Öğrenci	Bekar	Süleymaniye
K39	Kadın	23	Lise	Ev Hanımı	Boşanmış	Erbil
K40	Kadın	27	Okuryazar Değil	Ev Hanımı	Evli	Erbil

Sosyo-Demografik Özellikleri

EK 2

UYUŞTURUCU BAĞIMLILILININ SOSYAL İLİŞKİLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: ERBİL ÖRNEĞİ

Demografik Sorular

1. Cinsiyetiniz: ☐ Erkek ☐ Kadın
2. Yaşınız: _____
3. Eğitim durumunuz:
4. Mesleğiniz: _____
5. Medeni durumunuz: _____
6. İkamet yeriniz: ☐ Köy ☐ Kasaba ☐ Şehir
7. İkamet ettiğiniz evin durumu:
☐ Kiralık ☐ Mülkiyet Sahibi ☐ Diğer (.....)
8. Aylık kişisel geliriniz: _____

Görüşme Soruları

1. İlk uyuşturucu kullanımınızın nasıl olduğunu anlatır mısınız?
2. İlk kullandığınız uyuşturucu türü nedir?
3. Şu anda hangi tür uyuşturucuyu kullanıyorsunuz?
4. Kullandığınız maddeyi nasıl temin ediyorsunuz?
5. Kullandığınız maddeyi temin ederken nasıl tehlikelerle karşılaşıyorsunuz? Bu tehlikeleri nasıl göze alıyorsunuz?
6. Uyuşturucu kullanmayı ilk kez kimden öğrendiniz?
7. İlk kez uyuşturucu kullandığınızda bağımlı olabileceğiniz hakkında bilginiz var mıydı? Bu süreci anlatır mısınız?
8. Ailenizden, akrabalarınızdan ya da arkadaşlarınızdan uyuşturucu kullananlar var mı? Varsa bu insanlarla ilişkileriniz nasıldır?

9. Uyuşturucu kullandığınızı çevrenizdeki insanlar biliyor mu? Biliyorsa çevrenizdeki insanların size karşı davranışları nasıldır?
10. Siz uyuşturucu kullanmaya başladıktan sonra aileniz, akrabalarınız ve arkadaşlarınızla ilişkilerinizde değişiklik oldu mu? Olduysa nasıl bir değişim yaşıadınız?
11. Sizi uyuşturucu kullanmaya yönlendiren durumları ya da süreçleri anlatır mısınız?
12. Uyuşturucu kullanımı sizin iş, eğitim, ekonomik, sosyal hayatınızı nasıl etkiledi?
13. Uyuşturucu kullandığınız için toplumdan dışlandığınızı hissettiğiniz zamanlar oldu mu? Olduysa bu durumlarda nasıl hissettiğinizi anlatır mısınız?
14. Uyuşturucu madde etkisindeyken normal şartlarda yapmayacağınız davranışlar sergilediğiniz oldu mu? Olduysa nasıl durumlar yaşıadığınızı anlatır mısınız?
15. Uyuşturucu kullandığınız için hayatınızda nasıl kayıplar yaşıadınız?
16. Uyuşturucu kullanmaktan dolayı pişmanlık yaşıyor musunuz?
17. Başkalarının uyuşturucu kullanımını önlemek için sizce neler yapılmalıdır?

Görüşme Formu Örneği